

ЛНБ ФЛТ

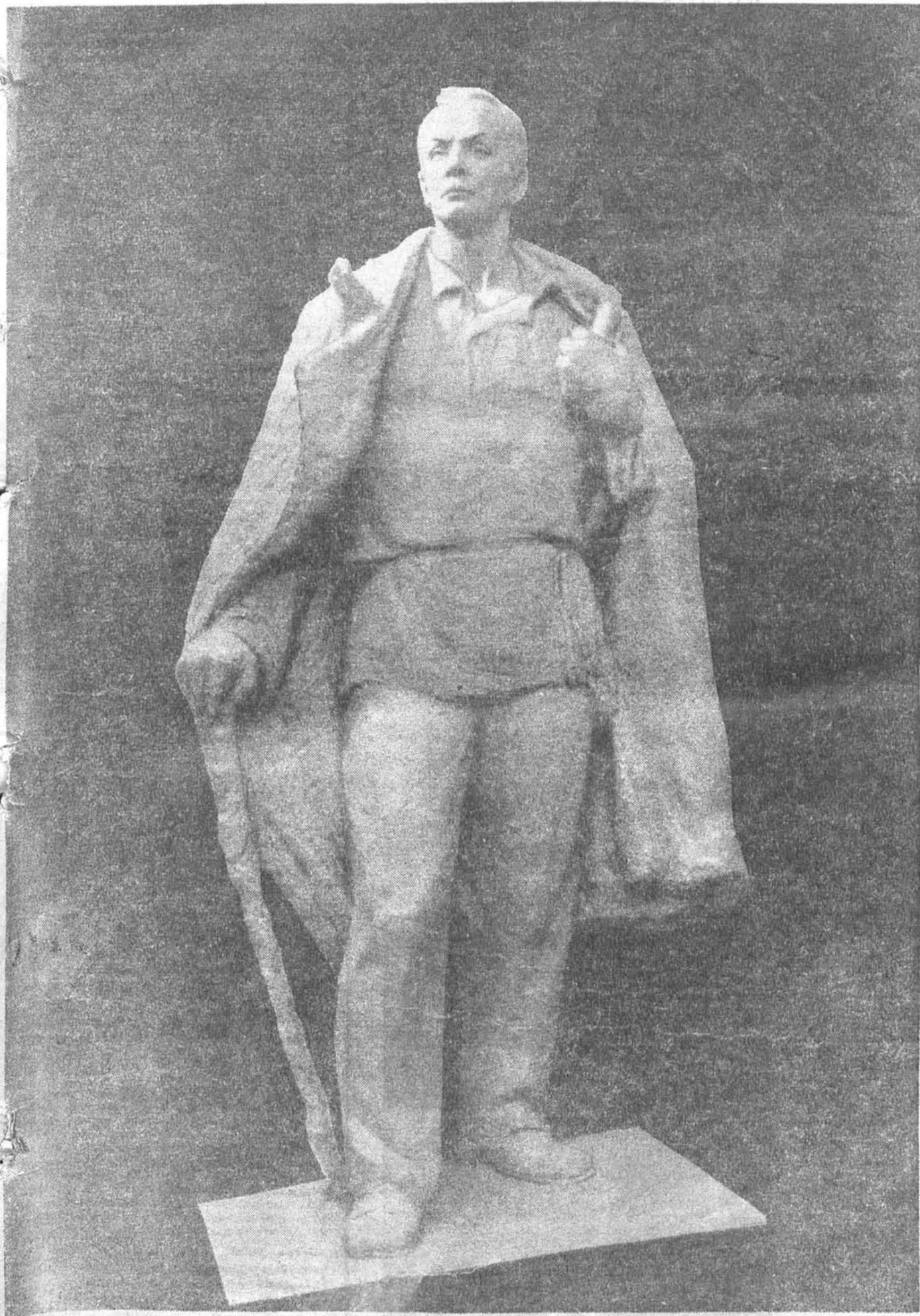
ІНСТРУМЕНТ
ВІСЛУЖИ

ПРАЛЕТАРЫ І СІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і мастацтва

Год выдання 39-ы
№ 27 (2489)
ПЯТНІЦА
3
красавіка 1970 г.
Цэна 8 кап.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

Гэта — рабочая мадэль, на падставе якой будзе стварацца помнік Янку Купалу. Пройдзе час і постаць вялікага песняра Беларусі, адлітая з бронзы, узнімецца ў самым прыгожым скверы сталіцы. Навокал будзе ціха шапацець лісце... Звінець раўчук... Цудоўная папараць-кветка — сімвал шчасця народнага — раскрыецца побач з помнікам. І заўсёды тут будзе шмат людзей. Людзей, у сэрцах якіх жыве і заўсёды будзе жыць Купала.

Інтэрв'ю з аўтарамі праекта помніка Я. Купалу чытайце на трэцім старонцы.

ДЗЯРЖАЎНАЯ экспертная камісія Міністэрства культуры БССР разгледзела праект помніка Янку Купалу, створаны аўтарскім калектывам — скульптарамі А. Анікейчыкам, Л. Гумілеўскім, А. Заспіцкім і архітэктарамі Ю. Градавым, Л. Левіным.

На здымку — аўтары праекта помніка Янку Купалу (злева направа): А. Анікейчык, Л. Гумілеўскі, Л. Левін, А. Заспіцкі, В. Градаў. Фота Ул. КРУКА.

Карэспандэнт «Літаратуры і мастацтва» А. Белавусаў гутарыў з аўтарамі праекта помніка. Вось гэтая гутарка.

Карэспандэнт. Да нас у рэдакцыю часта прыходзяць пісьмы, у якіх чытачы просяць расказаць, як ідзе работа над помнікам Янку Купалу, якім будзе гэты помнік, калі яго паставяць.

Ці можна сёння адказаць на гэтыя пытанні?

А. Анікейчык. Усе мы разумеем, што мастацтва цяжка планавача загадаць, і сёння напэўна ні адзін з нас не можа ўпэўнена сказаць, што помнік будзе такі і толькі такі, як на макеце. Нешта будзе ўдакладняцца, нечым мы самі яшчэ не задаволены. Але больш-менш дакладна на нашыя пытанні адказаць сёння ўжо можам.

ЁН ІДЗЕ ПА ЗЯМЛІ...

Першае: наш праект у асноўным ухвалены экспертнай камісіяй. Гэта значыць, што зараз мы прымаем за работу над фігурай у памеры помніка... Трэцяе... Не, гэта не памылка, спярша — трэцяе. Помнік Купалу мяркуецца адкрыць да дзесяцістагоддзя паэта — у 1972 годзе. І нарэшце — другое. Які будзе помнік Купалу? У сваёй рабоце над фігурай паэта і наогул у распрацоўцы праекта помніка мы кіраваліся адной думкай — гэта будзе помнік чалавеку, які да самых драбніц уявіў у сябе душу свайго народа і, можа, першыню здолеў на поўны голас расказаць свету аб незвычайных скаргах гэтай душы. Аб пакутах, няскоранасці, барацьбе і перамозе беларускага народа. Мы меркавалі таксама, што помнік павінен быць вельмі чалавечны, сучасны ўсяму ладу творчасці Купалы. Можа якраз таму і вырашылі не ставіць фігуру на постамент. Паэт быццам пойдзе насустрач людзям...

Карэспандэнт. Калі ласка, раскажыце больш падрабязна аб кампазіцыйным вырашэнні помніка.

Л. Левін. Помнік мяркуецца паставіць у скверы насупраць цырка. Сквер гэты вельмі прыгожа ўпісваецца ў плаўны паварот рэчышча Свіслачы. Ён у самым цэнтры горада — у месцы, якое звязана з імем Купалы — там стаіць яго дом-музей. Побач — вуліца яго імя. Такім чынам, размяшчэнне помніка менавіта ў тым месцы здаецца найбольш трапным.

Карэспандэнт. Прабачце, але ў гэтым скверы даволі шчыльная «скульптурная забудова». Там стаіць бюст Грыцаўца, вялікі фантан і яшчэ адна скульптурная кампазіцыя на самай набярэжнай.

Карэспандэнт. Ці плануеце вы дабраўпарадкаванне сквера?

Ю. Градаў. Так. Відаць мы запрасім на дапамогу і архітэктараў-азеляніцеляў, і

больш дакладна прадумаем размяшчэнне малых архітэктурных форм. Зараз у нас ёсць пэўныя думкі аб тым, якія павіны быць у скверы лаўкі, свяцільнікі, але тут ёсць яшчэ магчымасці пафантазіраваць, лашукаць...

Карэспандэнт. Такім чынам, у Мінску будзе два помнікі Купалу?

Л. Гумілеўскі. Не. Бюст Янкі Купалы, які стаіць ля акадэмічнага тэатра, — гэта не помнік. Гэта, калі можна так сказаць, эмблема тэатра, які носіць імя паэта. Таму нас не напалоўвае тое, што ён «геаграфічна» даволі блізка да нашага помніка. Яны не будуць «перакрываць», пераказваць адзін другога, бо кожны з іх нясе розны эмацыянальны зарад.

Карэспандэнт. Я ведаю, што для кожнага з вас работа над гэтым помнікам не з'яўляецца першым знаёмствам з вобразам Янкі Купалы. Але, відаць, не толькі гэта аб'яднала вас у творчы калектыв?

А. Заспіцкі. Кожны з нас спрабаваў вырашыць тэму Купалы. Мы ўдзельнічалі ў розных конкурсах на лепшы праект помніка песняру. У Анікейчыка ёсць некалькі станковых партрэтаў яго. Сёе-тое рабіў і Гумілеўскі. Напэўна, найбольш значнай можна лічыць нашу з Анікейчыкам сумесную работу над надмагільным помнікам Купалу. Але, калі шукаць пачатак нашай работы над вобразам Янкі Купалы і нашага супрацоўніцтва — то трэба прыгадаць майстэрню Аляксея Канстанцінавіча Глебава, разам з якім мы пачыналі работу над помнікам Купалу. Гэта было даўно. Многа вады сплыло з таго часу. Але той творчы агонь, які запаліў у нас знакамёты майстар, не згас...

Аляксей Канстанцінавіч быў вельмі патрабавальны мастак. Памятаю, як цяжка, амаль пакутліва шукалі мы найбольш дакладнае пластычнае вырашэнне тэмы народнага песняра. Колькі

было зроблена эскаізаў, макетаў... Менавіта там, у майстэрні Глебава, пачала выкрышталізоўвацца тэма, якая стала галоўнай у нашым помніку. Тэма паэта, які ідзе насустрач людзям.

Наш помнік нічым не падобны на тое, што рабілася ў майстэрні Глебава, але водгулле агульных пошукаў доўгія гады не давала нам спакою. Таму, калі пасля завяршэння работы над жалобным надмагіллем Купалы нам прапанавалі пачаць працаваць над помнікам яму, мы ўспрынялі гэта як лагічны працяг нашых даўніх пошукаў.

Карэспандэнт. На вашу думку, паўплывае помнік Купалу на агульны выгляд цэнтры Мінска?

Ю. Градаў. Па-першае, урэшце канчаткова вырашыцца «тэматычнае» гучанне самога сквера. Ён зробіцца быццам купалаўскім цэнтрам у сталіцы, прыцягне людзей да дома-музея паэта. Па-другое, больш дакладна акрэсліцца сілуэт гэтага найбольш прыгожага кутка Мінска. Па-трэцяе, ён як бы зв'язка ў адзіны каралі парк імя Горкага са скверам ля опернага тэатра...

А. Анікейчык. Есць яшчэ і па-чацвёртае... Мы мяркуем, што і набярэжная Свіслачы не можа заставацца такою ж, як цяпер. На тым месцы, дзе зараз сыход да вады, на нашу думку, дарэчы была б скульптурная кампазіцыя на тэму Купалавых вершаў. Можа, гэта будзе група дзяўчат, якія быццам пускаюць па рацэ вянікі ў ноч на Купалле, можа, нешта іншае... Калі гэта наша думка будзе падтрымана, скульптурная група прыцягне ўвагу ледзь не з плошчы Перамогі. Прымусяць пераасэнсаваць, надаць нечаканае лірычнае гучанне даволі халоднаму зарез, залішне параднаму люстру ракі. Увесь гэты куток сталіцы стане больш прыгожым, больш утульным...

А. Заспіцкі. Работы, як бачыце, шмат. Але работы цікавай, захапляючай, удзячнай. Таму, думаю, не памылюся, калі скажу — уся наша група аддасць ёй усё сваё ўмельства, вопыт, натхненне.

4 КРАСАВІКА — 25 ГОД З ДНЯ
ВЫЗВАЛЕННЯ ВЕНГРЫІ
АД ФАШЫСЦКІХ
ЗАХОПНІКАУ

Золтан ЗЕЛК

ЛЯ МАГІЛЫ НЕВЯДОМАГА САЛДАТА

У Зугло тут, дзе жах валодаў,
На плошчы дождж і непагода,
І ў разбурэнні ўвесь квартал,
Над незалечанаю раінай
У кветкі могільнік убраны,
Нібы упэўненасць, паўстаў.

Я рускай мовай не ўладаю.
Стаю, маўчу і ўсё гадаю:
Хто ён, што пад зямлэй ляжыць?
Ён можа Лермантава праўнук,
А можа Пушкіна прапраўнук?
Магіла, ты мне адкажы.

Заводам, шахтай — я звачаю —
Пасланы ён, каб на Дунаі
Змагацца з дзікаю ардой,
Якая сонца засланіла
І наш калодзеж заваліла
Атрутнай мёртваю брыдой.

Хто ж ён? І быццам мне адкажам
Гарыць рубінавым алмазам
Святло чырвонай зоркі там.
Нібы пяцёрка пальцаў ясных,
На ўсход, дзе квецень ніў
калгасных,

Паказвае дарогу нам.

А там прастор: палі, заводы,
Дымоў фабрычных карагоды,
Варштатаў стук.

Дарогай мчаць,

Камбайны і аўтамабілі...
І хто ляжыць у той магіле —
Яны нам могуць адказаць.

Аб ім, аб ім яны спяваюць,
Магілу дбайна аздабляюць,
Сюды братэрска шлюць паклон,
Салдату, другу, чалавеку,
Як славу маладому веку,
Бо перамога наша — ён.

Перанлаў М. Хведаровіч.

БУДАПЕШТ. Вісячы мост.

НЕАБ'ЕКТЫЎНЫ АБ'ЕКТЫЎ

200 РАБОТ БЕЛАРУСКИХ
ФОТАМАСТАКОУ

Ці можна з Мінска ўбачыць будаўніцтва Лукомльскай ДРЭС, палюбавацца чапчобамі Беларэжскай пушчы, пабываць у Салігорскіх шахцэраў і хлебарабаў Палесся, сустрэцца з вядомымі пісьменнікамі і майстрамі сцэны, кампазітарамі і вучонымі?..

Усё гэта я пабачыў на юбілейнай рэспубліканскай выстаўцы мастацкай і дакументальнай фатаграфіі, прысвечанай 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна.

Выстаўку арганізавалі Міністэрства культуры і Саюз журналістаў БССР. Яна адкрылася 25 сакавіка ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі.

Прадстаўлена больш 200 чорна-белых і каляровых работ 56 фотамайстроў рэспублікі. Тут можна ўбачыць работы фатографіаў Мінска і Брэста, Гомеля і Віцебска, Магілёва і Баранавіч, Лагойска і Чэрвеня, фотарэпарцёраў газет і часопісаў.

Радуе разнастайнасць тэматыкі, багатая палітра фарбаў, перанесеная з жыцця на паперу. І што больш за ўсё прыемна — адымікі жывуць, выклікаюць роздум, эмоцыі. Яны зроблены сапраўды «неаб'ектыўным аб'ектывам», прапушчаны праз сэрца...

Вядучая на выстаўцы — левінская тэматыка. Хваляюць работы рэпарцёра У. Лупейкі — вядлікі цыкл фотаздымкаў, зробленых у час паездкі па левінскіх мясцінах.

Мінчанін У. Марцішэнка дэманструе тры здымкі з Горак Левінскіх. Звяртае на сябе ўвагу вялікае фоталапатна (1,5×1 м) У. Кітаса — «Да Леніна». На гэтым здымку — Красная плошча. Левінскі Маўзалеі і бясконца людскі патак.

Былы ваенны карэспандэнт В. Ар-

кашоў паказвае серыю дакументальных здымкаў «Вайна — гора пароднае». Я. Казюля, А. і М. Анааньіны прысвяцілі свае работы вёсцы Хатынь. Я. Макарычук — абаронцам Брэсцкай крэпасці і патрыётам геранічнага В'етнама.

На выстаўцы шмат фотопартрэтаў пісьменнікаў, кампазітараў, майстроў мастацтваў, вучоных, знатных работчыкаў, калгаснікаў. Добрымі майстрамі ў гэтым жанры паказалі сябе У. Дагаеў, Віт. Барановічкі, М. Мішковіч, А. Мызніцаў, Л. Эйдзін, Л. Палковіч, Э. Трыгубовіч.

І як заключны акорд юбілейнай выстаўкі — фотаздымкі апошніх дзён, з вайсковых манеўраў «Давіна». На стэндзе асобнай залы мы бачым матульную зброю нашай арміі, яе салдат і камандзіраў.

сучкоў.

В. АРКАШОУ. Важна калгасная моладзі Ларыса Шалун.
З юбілейнай рэспубліканскай выстаўкі мастацкай і дакументальнай фатаграфіі.

Ленінская тэма на сцэне... Якую вялікую адказнасць ускладае яна на тэатр, якой велізарнай эмацыянальнай сілай павінна валодаць, які высокі інтэлектуальны зарад несці ў кожным спектаклі!..

Артыкул, які друкуецца ніжэй, — гэта роздум аб пошуках найбольш правільнага ўвасаблення ў тэатрах ленінскага вобраза, тэмы правадыра, рэвалюцыі, партыі.

Дзеліцца гэтым роздумам галоўны рэжысёр Беларускага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР С. Казіміроўскі.

НОВЫ чалавечы тып будзе стварацца павольна, і не толькі ў адпаведнасці з нашымі разумнымі кніжачкамі, а самім жыццём, перш-наперш яго матэрыяльнымі сіламі...

Словы падаюць у залу важка. Нібы мы прысутнічаем пры іх нараджэнні, як той высновы, да якой прыходзіць не адразу, не раптоўна. Чалавек думае ўголас — і гэта вынік перажытага і абдуманнага ім. Гэты чалавек — Фёдар Шмакаў. Ён сыходзіць са сцэны, трохі стомлены, каржакаваты, такі, якім мы ведаем яго ў паўсядзённым жыцці. Не, не зусім такім. Ён толькі што скончыў рэпетыцыю. Яму даручана роля Уладзіміра Ільіча Леніна ў нашым спектаклі «Трэцяя па-

Якія гэта розныя мастакі — па тэмпераменце, па меры імкнення да знешняга падабенства, па выбары акцэнтаў і па рытмічных малюнках вобраза. І ўсё ж цяпер для мяне Ленініна без гэтых выканаўцаў не можа існаваць. Іх вопыт для мяне блізкі і зразумелы па ўнутранай рэжысёрскай сувязі з акцёрамі. Канечне, я бязмерна цягну Б. Шчукіна і М. Штрауха, К. Скарабагатава і Б. Смірнова... Але тут ёсць пэўная адлегласць — яны для мяне выканаўцы, якіх я глядзеў «збоку», а не як удзельнік і сааўтар спектакля. Яны далі нашаму мастацтву найкаштоўнейшы вопыт. Іх творчасць — гэта, калі хочаце, лабараторыя творчага асэнсавання ўсіх задач, якія вынікаюць з надзвычай скла-

ды невычэрпныя. Нават адзін дзень жыцця Леніна наўрад ці можа быць паказаны ва ўсіх праявах і сувязях у адным фільме або спектаклі. Адзін дзень! Безліч праблем, пытанняў, спрэчак-палемік, абмеркаванняў, праца вучонага, дыпламата, ваеннага кіраўніка, прапагандыста, філосафа і практыка рэвалюцыі... А на экране ці на сцэне ўсё гэта трэба ўмясціць у тры гадзіны часу, не больш.

Я ШЧЭ і такі бок справы. Канечне, безнадзейнага ў творчых адносінах артыста, здольнага ўзняцца на ўзровень задачы ўвасаблення вобраза правадыра, тэатр не мае права і думаць аб тым, што спектакль «атрымваецца», «адбу-

ДРУГІ БДТ, як раней называўся наш тэатр, быў пачынальнікам Беларускай сцэнічнай Ленініяны. Пра гэта многа пісалі тэатральная крытыка і мемуарысты, і мне, відаць, спыняцца падрабязна на гэтым факце няма патрэбы — чытачы ведаюць, як усё тады, 6 лістапада 1938 года, адбывалася на спектаклі «Чалавек з ружжом». І хоць водгук пісьменніка Э. Самуйлёнка на тую падзею, надрукаваны ў свой час на старонках «Звязды», цытаваўся, дазволіце сабе спаліцца на яго яшчэ раз.

Упершыню на беларускай сцэне — Ленін. Той эпізод, дзе ён ідзе па калідоры Смольнага і сустракае салдата Шадрына. «...Быццам электрычны ток пранікае ў залу. Шум апладысмантаў доўга не дае пачаць маналог акцёру Малчанаву. Зразумела, было б памылковым лічыць гэтыя апладысменты накіраванымі ў адрас акцёра. Глядач сустракае вялікага Леніна, ён бачыць яго жывога, такім, якім жыве ў сэрцы народа гэты неўміручы вобраз. Апладысменты сціхаюць. Цяпер пачынаюцца першыя словы... Тут няма акцёра. Тут семнаццаты год».

ПОШУК ДАЎЖЫНЁЮ У ТРЫЦЦАЦЬ ГАДОЎ

С. КАЗІМІРОЎСКІ

Гэты здымак зроблены на рэпетыцыі спектакля «Трэцяя патэтычная» ў тэатры імя Якуба Коласа. У пастаноўшчыка спектакля С. Казіміроўскага (стаіць на першым плане другі справа) узнікла цікавая гаворка з народнымі артыстамі БССР Ф. Шмакавым (сядзіць злева) і А. Трусам (справа).
Фота Ул. КРУКА.

тэтычная» па п'есе М. Пагодзіна. Па ваках яго бачым: акцёр у думках яшчэ задохлены вобразам, яшчэ нясе ў душы той настрой трапяткога і напружанага шукання, якім быў апантан на сцэне, у якое заглябіўся ўсёй істотай. Я разумею яго трывогу, прыханую ім даволі ўмела, — яна ёсць. І ўсе мы трывожымся — ці здолеем стварыць спектакль, дзе ў кожную секунду, у кожнае імгненне будзе, як дыханне або пульс сэрца, унесена жывое жыццё чалавечага духу. Вобраз Леніна — у цэнтры твора. І самая першая і галоўная адказнасць — на ім, на Фёдары Шмакаве, выканаўцы ролі правадыра.

Мы з асістэнтам сядзім за рэжысёрскім сталікам і моўчкі глядзім на акцёра. Можна, і не варта цяпер яго спыняць і нешта абмяркоўваць. Бо штосьці сёння ён знайшоў. Ах, каб гэта ўвайшло ў яго эмацыянальную памяць, каб не расплэскалася тое ўнутрана-рытмічнае напружэнне такту, якое перадалося нам у часе рэпетыцыі! А можа, мы памыляемся. Можа, гэта толькі здаецца, што сёння было нешта даўносна-новае: бывае ж, што мы, людзі тэатра, бачым і ўспрымаем штосьці, адчуваем тое цудоўнае ў мастацтве «трошкі», што называецца адкрыццём, а там, у зале, людзі нічога не заўважаюць... Не, і па асістэнце здагадваюць: было тое «штосьці», было тое «трошкі» ад сапраўды высокага акцёрскага прасвятлення. Я правяраю самога сябе — няўжо мяне магло ўсхваляваць тое, чаго не было ў артыста? Не, такога са мной, дзякуй богу, пакуль што, здаецца, не было. І мы глядзім услед Фёдару Шмакаву з добрай павагай...

Спадзяванні... Ах, як гэта многа бярэ ад сэрца мастака — чаканне прэм'еры, адкрыцця заслони! Асабліва, калі мы выступаем з такімі маштабнымі, паграмадзянску адказнымі творами, дзе тэма не можа выратавацца без яе эстэтычна-бездакорнага рэальнага ўвасаблення. Ну, можа, я перабольшыў, сказаўшы «бездакорнае» — у мастацтве такое дасягавецца не часта. За трыццаць гадоў працы ў галіне тэатральнай рэжысуры я і ставіў, і глядзеў многа спектакляў з вобразам У. І. Леніна. Мікалай Дубінскі ў Краснаўску, Пётр Дубаўцоў у Алмаце, Юрый Каюраў у Саратаве — з імі сустракаўся ў рабочым кантакце. Цяпер сустраў аднаго з тых, хто ўлісвае новым старонкі ў беларускую тэатральную Ленініяну.

данах праблем увасаблення вобраза Леніна. Наўрад ці трэба характарызаваць кожнага з тых, хто названых акцёраў і зробленае імі — пра гэта напісана багата. Заўважу толькі, што, беручы для пастаноўкі твор пра рэвалюцыю і яе правадыра, мабыць, ніхто з нас, рэжысёраў, ужо не абываецца без таго, каб яшчэ і яшчэ раз не вярнуцца ў думках да таго, што яны далі драматычнай сцэне і кінамастацтву.

А ШТО Ж галоўнае ў гэтым? Я перакананы, што першы і лепшы выканаўца ролі У. І. Леніна даводзіць адну — вельмі важную і нават генеральную! — думку: такую ролю можна даручаць толькі артысту, які з'яўляецца не толькі майстрам сцэны, але і яркай, багатай асобай-грамадзянінам. Ён павінен быць і дасведчаным працаўніком — умець паглыбіцца ў працу, засяродзіць сваю волю і імпульт, каб хоць у некай меры дацягнуцца да ўзроўню ленінскага мыслення і дзелавітасці, да маральнай чысціні і ваюнічай гуманнасці самага чалавечнага з людзей, простага, як праўда, — Леніна. Падкрэсліваю — хоць у некай меры. Не дэманстраваць сваю здольнасць прымаць адпаведныя позы і перадаваць асобны інтанацый голасу — відаць, такое ўменне павінна быць неад'емным у арсенале артыстычнага майстэрства. Сёння глядач і мы, людзі тэатра, прад'яўляем да выканаўцы ролі Леніна больш высокія патрабаванні. І К. Станіслаўскі яшчэ, заўважу, бачыў вялікае шчасце артыста ў тым, што ён мае магчымасць «дацягнуцца да геніяў літаратуры». Сапраўды, у такім творчым працэсе акцёрскага «дацягвання» да ідэалу ёсць штосьці надзвычай прывабнае і непаўторнае. Больш таго, мы ж ведаем, як рэдка яшчэ выканаўцы роляў дасягаюць належнай мастацкай вышыні, іграючы ролі ў творах Шэкспіра, Дастаеўскага, Талстога... Самыя таленавітыя і тыя толькі запальваюць наша творчае ўяўленне аб вобразах, створаных геніямі літаратуры! Яны даюць штрыхі, абрысы персанажаў, ключы да таго, каб мы перажывалі разам з героямі, не гарантуючы, што сыграны персанаж — якраз той і такі, што паўстае са старонак вялікай літаратуры.

Пра гэта міжволі думаем, прыступаючы да пастаноўкі гісторыка-рэвалюцыйнай п'есы з вобразам У. І. Леніна. Не пра якасць драматургічнага матэрыялу — тут п'еса можа быць больш або менш дасканалая з пункту гледжання літаратуры, — а пра сутнасць адлюстраваных драматургам падзей і герояў. Бо для мастацтва гэтыя падзеі і героі і сапраў-

дзецца. Праўда, бывае, што мы з пэўнай павагай ставімся да тэатра за тое, што ў яго знайшлася дзёркасць творчага парадку, і даруем яўны недахопы — толькі такія спектаклі трымаюцца ў рэпертуары нядоўга. Каб поспех быў трывалы і грунтоўны, калектыву абавязаны мець багатую на творчыя індывідуальнасці трупы. Палітычна і эстэтычна сталы ў сваім творчым развіцці склад артыстаў, здольных яшчэ і працаваць не па-будзённыму дзяжурна (як кажуць, толькі «прафесіянальна»), а зрабіўшы гэты спектакль школай ідэя-мастацкага выхавання і яднання калектыву. Гэта датычыць не толькі тых, хто выходзіць на сцэну, ад дырэкцыі да білецёра — усе абавязаны мабілізавацца на вырэшэнне, я сказаў бы, унікальнай задачы.

Мабыць, мяне не палічаць за хвалька, калі я скажу, што другі рэспубліканскі беларускі драматычны тэатр — тэатр імя Якуба Коласа — мае такую трупы. Падставы для такога сцвярджэння дуюць спектаклі, у якіх мы ўжо не адзін раз у апошнія гады правяралі сваю здольнасць так мабілізавацца і так засяроджваць свае сілы — драматургія К. Чорнага і У. Маякоўскага, спектакль паводле рамана А. Адамовіча і драма Л. Талстога «Улада цемры», шылераўская «Марыя Сцюарт» і «Зыкавы» М. Горкага... Маштабнасць творчых праблем, якія мы кожны раз вырашалі, ставячы гэтыя творы, пераконвала нас у тым, што калектыву мае вялікі творчы рэзервы і здольны захапляцца глыбіннымі сцэнічнымі задачамі. Што ж, выходзіць, я свайму тэатру складаю панегірык? Не, наш калектыв заўсёды цявора за ацэньвае зробленае і не ашуквае сябе «індульгенцыямі» — не ўсё даведзена да таго ўзроўню, якога меркавалася дасягнуць. Працаваць нам яшчэ і працаваць над удасканаленнем акцёрскага майстэрства, над ансамблевым выкананнем п'ес, над рэжысёрскай культурай і адзінствам усіх кампанентаў! І ўсё ж бяру на сябе смеласць сказаць, што коласавыя пацвердзілі ў названых работах рэпутацыю сапраўды творчага ансамбля аднадушнага, здольнага на многае ў мастацтве.

Таму тэатр і ўзяў на сябе пачэсны і адказны абавязак — пасля цікавага і яркага спектакля на сцэне Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы ў Мінску паказаць да ленінскага юбілею трэцюю, заключную частку пагодзінскай трылогіі пра правадыра рэвалюцыі — «Трэцюю патэтычную».

З гэтым водгукам усё, хто бачыў спектакль, згаджаюцца, хоць пісьменнік, на маю думку, дарэмна выключае значэнне акцёра і тэатра наогул. Павел Малчанав быў перакананы тады і партрэтна, і па ўнутранай дынаміцы вобраза, а агульны настрой, створаны ўсімі ўдзельнікамі спектакля «Чалавек з ружжом», садзейнічаў такому ўспрыняццю Леніна глядачом. Але справядліва сказана, што тады публіка ў тэатры перш-наперш зяярала сцэну са сваім уяўленнем аб правадыры, якое складалася ў яе на працягу многіх гадоў па іконаграфічным матэрыяле і па кніжках. «Падобны ці не?» — такім было першае эмацыянальнае пытанне тагачаснай аўдыторыі. І ўжо тое, што зала на прэм'еры «Чалавек з ружжом» у Другім БДТ аднадушна прызнала — «падобны!» — бяспспрэчна заслуга акцёра і ансамбля выканаўцаў, якія, паўтараю, таксама рыхтуюць глядача да сустрэчы з артыстам, што выступае ў галоўнай ролі.

Вопыт, здабыты тады, застаецца ў арсенале трупы. Творчае дасягненне П. Малчанова і дагэтуль вылучаецца тэатрам заўжды, калі ў рэпертуар уключаецца п'еса з драматургічнай Ленініяны. Больш як трыццаць гадоў прайшло з той пары, і коласавыя маюць у сваім актыве цікавыя і яркія работы ў гэтым напрамку — вопыт трупы ўзбагаціўся працай над «Сям'ёй» І. Папова, «Імам рэвалюцыі» М. Шатрова, «Сцяглом з Усходу» П. Глебкі, «Вечнай крыніцай» Д. Зорына. А на юбілейнай афішы тэатра імя Я. Коласа да 50-годдзя Савецкай улады з'явілася яшчэ адна назва — «Шостае ліпеня» М. Шатрова.

Калі прасачыць за працэсам драматургічнага абнаўлення прыёмаў і метадаў раскрыцця падзей рэвалюцыі і вобраза Леніна, трэба адзначыць наступнае. П'есы набываюць усё больш выразны дакументальны характар. Гэта заканамерна. Але мушу сказаць, што дакументальнасць сама па сабе не з'яўляецца нечым супроцьлеглым драме мастацкай. Бо элемент адбору ёсць і ў тых творах, дзе драматург, здаецца, абпіраецца толькі на архіўныя стэндаграмы, дакументы, мемуарныя звесткі і г. д. Ён прыводзіць факты ў пэўную сістэму, персаніфіцыруе ў вобразы, а тут трэба захаваць тую ж, што і ў чыста мастацкім творы, праўду псіхалагічную, праўду характараў дзеючых асоб, будаваць сюжэтную плынь. А так званая мастацкая драма грунтуецца ўсё ж на рэаліях сапраўднага жыцця, часта выходзіць з таго, што падказваюць аўтару вядомыя прататыпы.

К АЖУЦЬ: «Акцёр — гэта ўжо тэатр!» Правільна. І я вышэй пісаў, што наш тэатр бярэ для пастаноўкі маштабныя і глыбокія п'есы з драматургічнай Ленінскай, бо мае выканаўца ролі правядура і трупы па-грамадзянску і па-мастацку сталых акцёраў. Аднак гэта — палова справы. Без змястоўнай драматургіі, якая ідзе ў рэчышчы сучасных творчых шуканняў у мастацтве наогул, поспеху быць не можа. Зноў жа скажуць: азбучная ісціна.

У тым і сакрэт нашага мастацтва, што кожны раз мы нібы нанова спасцігаем і агульнавядомае. Асабліва, калі п'еса мабілізуе творчы патэнцыял трупы на ўсю магутнасць Здаецца, усе ўсё ведаюць, іграюць і ў такога роду драмах, працягваюць знаёмае. А размовы на рэпетыцыях часам пачынаюцца з «азоў». Нібы мы набіраем разгон перад штурмам новай вышыні. Не таўчом ваду ў ступе, не! Практычна зноў адкрываем тое, з чаго пачынаецца сапраўдная творчасць тэатральнага калектыву.

Значыць, пачынаем з драмы. Згадзіліся. Есць што іграць, ёсць цікавыя персанажы, ёсць напружаныя канфілікі, сакавітая мова і выразная кампазіцыя. Размеркавалі ролі, пачыталі за сталом — так, першыя уражанні былі правільнымі. Што ж, застаецца толькі выйсці на падмосткі і пачынаць спектакль?

Ах, каб гэта так было!
Пісьменнікі ведаюць так званыя «пакуты слова» — гэта калі дзеля адзінага слова пераварочваюцца і плавяцца тысячы тон славеснай руды. А колькі ж пакут прыпадае на долю тэатральнага рэжысёра і артыста! Слова ж застаецца для нас хай сабе галоўным, але толькі адзінак з кампанентаў. Пластины, малюнак і бытавое праўдападобенства, інтанацыя і міміка, уменне «маўчаць» і «слухаць», рабіць «сваім» аксэсуары — касцюм, бутафорыю, мэблю... Гэта — для кожнага пасабкі. А ў гурце граба дамагацца ансамблю, артыстычнага ўзаемамаразумення, каб кожнае «ружжко», што з'явілася ў аднаго выканаўцы, стрэліла, і ў адказ на стрэл было б хаця «рэх».

Шукаем усё гэта на сцэне. Напружана, цяжка, часам нервова. Пастановачныя рэжысёрскія задачы спалучаюцца з педагогічнымі. Нешта пачынае набываць адчувальныя формы — гучыць маналог, завязваюцца і па ўнутранай лініі канфілікі, вызначыліся мізансцэны, дзе і звычайная праўда жыцця, і нешта выразнае, змястоўнае, — вобразнае. Эпізоды набіраюць патрэбныя рытмы-тэмы. Кантакт паміж выканаўцамі наладжваецца...

Не, і гэта — яшчэ не спектакль! Кі бы мы ні радаваліся прыватным удачам, істотная праца ў тым, каб са сцэны перадаваўся асноўны пафас твора. Тое, што ёсць у п'есе (аўтарская задума), і нашы ўласныя ідэя-творчыя намеры — тэатра. Зрабіць маналітыя відовішча — гэтай мэты нельга выпусіць з-пад увагі ні на хвіліну, нават займаючыся чарговым «кавалкам», эпізодам, шліфуючы дэталі. Зразумела, глядач часта ідзе ад прыватнага да агульнага роздуму, уражанні складаюцца пад уплывам усіх кампанентаў. Таму — адначасова! — наша пільная ўвага нават дробязям (а ў мастацтве іх не бывае).

Ч АМУ я пішу пра гэта? Тэатр выносіць на суд грамадскасці фактычна завяршэнне шматгадовай працы над трылогіяй выдатнага драматурга, мастака востра публіцыстычнай думкі, прыхільніка вялікай праўды на сцэне, уасобленай у вобразах буйных, завостраных і па-акцёрску сакавітых, Я сказаў бы, што гэта яркая той прыклад, калі актуальная публіцыстычная п'еса на дзіва дакладна спрыяла стварэнню тыповых вобразаў (ці трэба нагадваць пра п'есу «Мой друг» або «Пазна аб сякеры»). Наш калектыў, натуральна, клопаціцца, каб гэтыя рысы драматургіі Мікалая Пагодзіна захавалі ва ўсёй іх жывой сутнасці.

Напрыклад, мы зноў у думках гартаем старонкі другой часткі трылогіі — «Крамлёўскія куранты». Там ёсць такая сцэна, Ленін заходзіць у хату селяніна Чуднова і сустракае маленькага яе гаспадара Сцяпкі. На сцэне бачыць партрэт. Свой. Плакаты-хрэстаматыі і салядава падтрыманыя.

— Гэты важны, надзьмуты пан ні на кроплю не падобны на Леніна...
— Можна, ты падобны? — пытаецца Сцяпка.

Ленін гаворыць, што ён і ёсць Ленін, а той пан, што надрукаваны на паперы — не ён.

Зразумела, мы, ставячы «Трэцюю патэтычную», помнім пра гэты дыялог, бо ў ім драматург вельмі ярка перадаў заўсёднае імкненне Леніна быць рэалістам, нецярпімасць да найдабнейшага фальшу, уменне бачыць рэчаіснасць і чалавек такімі, якімі яны бываюць на самай справе. Прадае ў вочы глядзець ён не баўся ніколі. І не хаваў гэтай праўды, якой бы жорсткай яна ні была, ад партыі і народа.

Барані божа, каб у нас на сцэне хоць на секунду з'явіўся замест Леніна той паважны і надзьмуты пан, падфарбаваны і падрэтушаваны, але ж, і мы гэта ве-

даем, нельга спрашчаць вобраз, рабіць яго прыземленым, «шэрым» у сваёй звычайнасці.

Вядома, каб дасягнуць такой дыялектычнай аднасці — прагата і веліч — ад акцёра залежыць многае, амаль усё.

Ён, выканаўца ролі Леніна, і мы, рэжысёр, павінны ўвесь час мець на ўвазе пафас спектакля і яму падначальваць кожны крок і кожны ўчынак галоўнай дзеючай асобы драмы. Шматгранны, заўсёды мабільны і нават часам нечаканы, Ленін на сцэне ў «Трэцяй патэтычнай» павінен быць і некалькі па-асабліваму сабраным. Той агнявы тэмперамент, здольны запаліць і захапіць сабой усё, што на шляху ланінскай мыслі сустракаецца, аб якім пісаў і гаварыў У. Нёміровіч-Данчанка, першы пастаноўчык «Крамлёўскіх курантаў» на мхатаўскай сцэне (1942 год), абавязкова будзе жыць у нетрах такога вобраза. І ўсё ж неабходна вызначыць генеральны напрамак развіцця тэмы спектакля.

«Чалавек з ружжком» — гэта, перш-наперш, Ленін і масы працоўных у шэрых шынялях, масы, абуджаныя рэвалюцыяй. «Крамлёўскія куранты» — Ленін і інтэлігенцыя, Ленін, які ўмее марыць-прадбачыць і змагацца за сваю мару. У «Трэцяй патэтычнай», на нашу думку, М. Пагодзін выносіць на першы план тэму — Ленін і партыя. Прынамсі, тэатр імя Я. Коласа будзе дамагацца, каб яна прагучала ў спектаклі на ўвесь голас. У гэтым мы бачым высакародную мастацкую мэту.

Зразумела, такі строг сфармуляваны вызначэнні тэм — умоўныя. Уся трылогія нясе ў сабе невычэрпны комплекс праблем адлюстравання вобраза Леніна ва ўсіх яго сувязях з народам, партыяй, інтэлігенцыяй, ваеннымі людзьмі, дыпламатамі замежных краін, прадстаўнікамі і варажак лагера. І ўсё ж праз калізіі п'ес трылогіі выкрystalізуюцца, як я ўпэўнены, тыя тэмы, што я называю вышэй. Тэмы — як вызначальны тэрмін, відаць, таксама ўмоўны для тэатральнай практыкі. Напрыклад, што ж такое тады пафас спектакля? Мабыць, гэта тэма, якая набыла жывое ўвасабленне ў тэатры — не засталася толькі ў нашых дэкларацыях, а зрабілася нервам спектакля.

Звернемся ж і да таго, што гаварыў пра трылогію сам М. Пагодзін. «Усе тры п'есы, безумоўна, звязаны агульнай тэмай. У іх я хацеў расказаць аб тым, як Ленін змагаўся за новага чалавека, які паставіў перад сабой велізарную мэту — пабудова сацыялізму, выканаў яе і які ўрэшце пабудуе камунізм. Гэта салдат у «Чалавеку з ружжком», інтэлігент, матрос, майстар гадзіннікаў у «Курантах» і ў «Трэцяй патэтычнай» — людзі, якія засталіся пасля Леніна весці дзяржаву. Адзін з іх — стальявар, другі — партыйны работнік. Гэтых людзей пакінуў пасля сябе Ленін, які любіў чалавека, верыў у яго, спадзяваўся на яго...» — так перадаваў агульную задуму драматург. Тэатр не мае права не лічыцца з такім аўтарскім вызначэннем. Ад п'есы да п'есы перакінуты трывалыя масты. І той тэатр, які папярэдне ў розныя гады сыграў «Чалавека з ружжком» і «Крамлёўскія куранты», а цяпер ставіць «Трэцюю патэтычную», бярэ на сябе падвоеную творчую нагрукту. Спектакль павінен глядзецца і як зусім самастойны сцэнічны твор, і ў той жа час даваць глядачам магчымасць адчуць, што гэта — завяршэнне трылогіі, пэўны вынік мастацкай біяграфіі, узятый у самых вострых пераломных пунктах жыцця і дзейнасці гера. Да таго ж яшчэ і драматургічнае пісьмо М. Пагодзіна — ён выразна канструіруе твор, але яго рэальнасць пабудовы не выпіраюць, яны абстрабуюць жывой мовай і арыгінальнымі чалавечымі характарамі, раскрытымі то гранічна рэальна, то сатырычна завострана, то эскізна (там, дзе аўтар давае тэатру цалкам — іграйце, як «бачыце» самі!). Сканструяваная схема захоўвае ярсны публіцыстычны тэмперамент, з якім малюе М. Пагодзін сцэны на людных плошчах і ў цішыні кабінета, масавыя эпізоды і камерныя дыялогі. Драматург не баіцца абнавачанняў у тым, што не бывае «аб'ектыўным»: яго грамадзянская і мастацкая захопленасць або, наадварот, агіда заўсёды ясныя, як пазіцыі пісьменніка, што адкрыта перадае свой погляд на людзей той пары з вышыні нашага сёння. Драматург глядзіць і ацэньвае дзеючых асоб трылогіі з ланінскай патрабавальнасцю, з гістарычнай перспектывы.

Канечне, гэта не можа не адбіцца на стылявым вырашэнні спектакля.

У чытача «Трэцяй патэтычнай» можа склацца ўражанне, быццам гэта — серыя асобных, нават выпадковых эпізодаў, дзе паказаны сустрэчы Леніна з рознымі людзьмі. Нечаканых для Леніна і прызначаных ім, непадрыхтаваных і адзінаэтажных. Праз гэтыя сустрэчы, аднак, прабіваецца натуральны паток жыцця.

Тэатр будзе прыкладаць усе намаганні, каб такая натуральнасць была захавана на сцэне. Як і драматург, мы шукаем і лірычныя моманты ў драме, і бязлітасны напал паучыцця і барацьбы думкі, і ма-

тывы роздуму аб тым, што толькі што адбылося, і аб тым, з кім цяпер сутыкаўся Ленін. Праз знешнюю «хаатычнасць» сцэны і эпізодаў тэатр будзе несці пафас твора — Ленін і партыя ведалі, што заклік «Расія нэпаўскага стане Расія сацыялістычнай» — не пражэкцёрства палітыканаў, а разумны, навукова падрыхтаваны і ўзважаны шлях развіцця рэвалюцыі.

Задача неверагодна складаная, бо, паўтараю, у п'есе ёсць эпізоды, дзе Ленін, здаецца, выпадкова займаецца выпадковымі справамі, калі вырашаецца лёс не краіны, а толькі аднаго чалавека. Ленін жартуе і злуе, па-сяброўску гутарыць і палыміяна агітуе. Агністы і ў нейкі момант нават... разгублены (дыялог з Ірынай Сестраўскай), засяроджаны на адной думцы і па-чалавечы адкрыты людзям. У віры жывога жыцця!

І раптам, калі яго няма на сцэне, Марыя Ільінічна Ульянава гаворыць чэкісту Дзятлаву:

— Валодзя хворы... вельмі небяспечна...

Мы ў тэатры адчулі ў гэтай сцэне драматызм вышэйшага напалу. Папярэдне чае гэтую па-будзённаму звычайнае — размовы, жарты, кіруючыя ўказанні. І раптам такое!..

Як сыграць такі момант? Ён таксама павінен упісацца ў мазаіку тых, здавалася б, звычайных і простых — чарговых! — размоў. І адначасова стаць моцным псіхалагічным акцэнтам і «працаваць» на агульны пафас твора — Ленін выхоўвае і педіць партыю, адданыя справе рэвалюцыі людзям. Ёй, партыі, аддае ён гарт свайго сэрца і геній свайго розуму, сваю волю і свой імплэт.

Калі мы б паспрабавалі ілюстравач гэты тэзіс, а не паглыбіліся ў сутнасць кожнага з адлюстраваных аўтарам п'есы эпізодаў кіпучай дзейнасці Леніна, пафас твора здарніўся б, стаў бы расплывістым. Тады і спектакль атрымаецца толькі як сцэны з жыцця правадыра ў пэўны гістарычны перыяд.

Ёсць у п'есе адна істотная заўвага дзеючай асобы: рабочы гаворыць, што Ленін кожную размову, нават пра дыван, які паслаў у заводскім цэху для сустрэчы правадыра, «пераварочвае на палітыку». Ад тэатра патрабуюцца сапраўдны такт, каб раскрываць гэтае ўменне Леніна — быць заўжды палітыкам — без надкучлівасці, натуральна і заўята.

Скажу яшчэ, што мы шукаем імправізацыйную манеру выказванняў Леніна. Каб глядач выносіў уражанне, быццам ён прысутнічае пры тым, як Уладзімір Ільіч, скажам, зараз, на нашых вачах, фармулюе свае адносіны да мастацтва (па канкрэтнай прычыне — ён рэзгадае карціну і слухае музыку). Але за імправізацыйным характарам выказванняў — прадуманымі прынцыпамі партыйнасці мастацтва, ад якіх Ленін ніколі не ўхіляўся, застаючыся самым апантаным слухачом таго ж Бетховена або чытачом Талстога, аб чым усе мы ведаем па мемуарах.

Н ЕУЗАБАВЕ спектакль будзе паказаны. Раскрыецца заслона, і мы, рэжысёры і акцёры, ужо, здаецца, не можам паправіць ні інтанацыі, ні жэсты. Ці так гэта? Не, і тут я скажу пра тое, аб чым, можа, было б варта гаварыць у пачатку артыкула. Ёсць у мастацтве яшчэ адна сіла, якая моцна ўплывае на творы, асабліва на тэатральныя.

Глядач. У Віцебску кваліфікаваны і непасрэдны глядач. Патрабавальны. Ён здаўна сябрае з тэатрам імя Я. Коласа. І мы амаль што вечар адчуваем яго зацікаўленае хваляванне, калі спектакль і сапраўды «зацапіў за жывое», калі са сцэны да яго звяртаюцца з адкрытым і шчырым роздумам аб жыцці мінулым і сённяшнім, калі ён бачыць праўду жыцця, якая стала мастацкай праўдай. Бывае, што кантакт паміж залай і сцэнай наладжваецца не так проста. Бывае, мы наогул не закрэмаем душы тых, хто прыйшоў да нас.

Кожная сустрэча з глядачом — экзамен. Хай сабе гэта наша прафесія — ўвечары, садзіцца за грывіравальнае люстра, рыхтаваць сябе да выхаду на сцэну і потым іграць. Аўтаматызму тут не можа быць, не павіна быць.

Глядач усё бачыць. І не даруе рамесніцтва, творчых кампрамісаў і абыхавасці.

Коласаўцы ведаюць гэта. «Трэцяя патэтычная» — надрукавана на нашых юбілейных афішах. Спектакль падрыхтаваны. Ідуць апошнія (хоць мне, як рэжысёру, ніколі не хапае якраз такіх — «апошніх!») рэпетыцыі.

Якая яна будзе? Ці здолеем мы даць да партрэта Леніна рысы, зразуметы тэатрам і ўвасобленыя ў мастацтве тэатра? Адказ будзе нават у першым антракте на прэм'еры.

...«Чалавек з ружжком» — год 1939.

«Крамлёўскія куранты» — год 1940 (аднаўленне ў вызваленым ад фашысцкіх акупантаў Віцебску).

«Трэцяя патэтычная» — год 1970, кра-савік...

У пачаткай цішыні глядзім мы на тое, як пакідае сцэну задумлены Фёдар Шамакаў. Штосьці сёння было знойдзена. А пошуку не бывае канца ў мастацтве, прысвечаным Ленінч

Вілебск.

Конкурс-100
АГЛА
МАСТАЦКАЯ
САМАДЗЕЙНАСЦЬ

НА

ПЕСЕННАЙ НІВЕ

Заклучны канцэрт абласнога агляду-конкурсу Мінскай вобласці

Н А ГЭТЫМ здымку — вы бачыце ўдзельніцу хору народнай песні пасёлка «Дачнае» Мінскага раёна. Немаладога веку жанчына любіць песню і з захапленнем аддаецца яе чароўнай сіле. Галіна Налобшына — салістка хору, спявае народныя жартоўныя песні.

У заключным канцэрце абласнога агляду-конкурсу было нямала цікавага. На песеннай ніве Міншчыны — цудоўныя скарбы: творы беларускіх прафесіянальных і самадзейных кампазітараў, народная музыка. Усё, чым жыве савецкі чалавек, што захапляе і непакойна яго, знайшло адлюстраванне ў песнях, танцах, музыцы і вершах, якія так шчодро гучалі ў гэты вечар.

Хораў, вакальных ансамбляў у канцэрце выступала многа. Але не чага не хапала. Звычайна на аглядах самадзейнасці мінчан радавалі сваёй непаўторнасцю Казловіцкі, Натальеўскі, Марачанскі, народныя хоры з Слуцкага, Чэрвеньскага, Клецкага раёнаў. Яны прывозілі на агляды песні, якія нарадзіліся ў іх мясцовасці — мілагучныя, дасціпныя, шырокія. На гэты раз калектывы выступілі ніжэй сваіх магчымасцей. Страў адчуваўна, бо канцэрт пазбавіўся той жыватворнай акарасі, якая з аднолькавай сілай бярэ ў палон як выканаўцаў, так і глядачоў.

Парадавалі маладыя парасткі, што нарадзіліся ў юбілейным ланінскім годзе. Гэта — ансамбль песні і танца Барысаўскага гарадскога Дома культуры, чытальнікі Астрашчыкага Гарадка Мінскага раёна, ансамбль гарманістаў Негарэльскага Дома культуры Дзяржынскага раёна, вакальна-хараграфічны ансамбль «Купалінка» Стаўбіцкага раёна, тапанявны калектыў Барысаўскага раёна Дома культуры і іншыя. Нахай не ўсё яшчэ было дасканалым у іх выступленні, але яны добра сябе паказалі, і справа цяпер за тым, каб стварыць ім умовы для творчага росту.

З інструментальнага жанру творчую сталасць выявілі духавы аркестр Палаца культуры Беларускага аўтазавода (г. Жодзіна) і эстрадны аркестр Барысаўскага парка культуры і адпачынку. Гарачымі апладысмантамі ўзнагародзіла зала танец «На гуляніі», які хораша выканаў калектыў Слуцкага гарадскога Дома культуры. Варта ўвагі работы самадзейных танцораў Івянецкага Дома культуры Валожынскага раёна, Палаца культуры гарыжоў Салігорска.

Пачалося святочнае выступленне самадзейных артыстаў Міншчыны зводным хорам. Пасля выступіў зводны мужчынскі хор Аб'яднанага хору народнага плана і, нарэшце, фінал, у якім спявалі ўсе ўдзельнікі канцэрта. Выступленне масавага хору ў некалькі сот чалавек заўсёды стварае ўрачысты, святочны настрой. Многа радасных твараў, маладых, зноўкіх галасоў. Адрэзку бачыць масавасць самадзейных калектываў. Але на гэты раз дужа ж быў відарочны рызік на знешні эфект.

Д. КУДЗЕЛЬКА.

САМАЕ, навузна, высокая ў Крычаве месца — былі цвінтар. Асёлца добра глядзець на горад — відаць аж той канец, што завецца чамусьці Латышню. Не ўгледзець толькі былога палаца князя Пацёмкіна: замяняюць і ўзгорак з цэнтрам Крычавы, і тры двухпавярховыя дамы, што выстраіліся па Ленінскай вуліцы — яны цягнуцца на кіламетры два з гакам.

Так гаварыў мой даўні прыяцель, крычаўскі старажыл, якога я называю Васільём. Часам неспакойна бывае таму, чыё прозвішча названа ў друку. Нейкі ў «Немане» быў надрукаваны мой парыс аб Мсціслаўлі. Мясцовае начальства палічыла, што факты аўтару падказаў адзін з тых, чыё прозвішча ўпаміналася ў часопісе. Чалавек гэтага на поўным сур'езе абвінавачваў у адсутнасці мясцовага патрыятызму, назваў вядучым. А між тым усё тое не цяжка было заўважыць і без экскурсавада.

Але гэта між іншым. Прыяцель прыйшоў да мяне ўвечары, калі добра сцямнела. А было гэта, падкрэсліваю, у пятніцу.

— Хадзем глядзець, як горны паліць, — сказаў Васіль з нейкай таямнічасцю ў голасе. — Ты, хлопце, не аднеквайся, бо на такое калі яшчэ трапіш. Але апранайся дабрай, бо зожка...

На больш нізкай частцы Крычаўскага цвінтара стаяць старыя дрэвы. Ішчыя ўжо струхлелі напалавіну або абзавіліся дупламі ў радасці шпакам і рознай птушынай дробязі. Канісьці гэтыя ліпы, пасаджаныя вакол тоўстай сцяны з чырвонай цэглы, хавалі за сваімі шатамі будынак старажытнай царквы, чые скляпенні ўвабралі ў сабе рэха зычнага голасу нядабрай памяці князя Радзівіла.

На паўднёвым жа баку цвінтара ёсць месца больш высокае — курган. Насыпалі яго, як мяркуюць, ізычнікі-крывічы, што ў пракаветныя часы пацягнулі тут радзімічаў і заснавалі ўмацаванае паселішча (у грамаце князя Радзівіла Мсціслававіча, дадзенай ім смаленскай спаркі ў 1157 годзе, называецца яно «Градам»).

З кургана добра відаць той «канец» Крычавы, які здаўна завецца Ганчароўкаю. Проста пад намі, за глыбокім Васкрасенскім ярам, агорнутыя невялікімі садамі, — сталі на адхонным схіле дамы ганчароў Мазальковых, Чартковых, Воранавых — усіх тых, пра каго раней я многа чуў і з якімі нядаўна пазнаёміўся, нарэшце, бліжэй.

Калі быў падлеткам, ганчары здаваліся мне людзьмі незвычайнымі, таямнічымі, нават чараўнікамі. І я з такімі ж хлапчукамі, як сам, гадзінамі наіраў на Крычаўскім рынку, як гэтыя мужычкі, абставіўшыся рознакаліберным посудам, што хораша пах свежаабпаленай глінай, называлі пугаўём на ірмянных крутабокіх гаршках і гладышах, стукалі і так соладка-весела размаўлялі з практычнымі гарадскімі кабетамі і недаверлівымі чырванашчокімі маладзямі з навакольных вёсак!

І былі там ганчары Лычовы. Прозвішча, як мне здавалася, менавіта крычаўскае і менавіта ганчароўскае, бо карань тых, хто наслў яго ў горадзе, пачынаўся з Ганчароўкі.

Праз многа гадоў пасля таго, збіраючы матэрыялы для апавесці «Мсціслаўцаў пасах», я даведзеўся, што ў Мсціслаўлі таксама была некалі Ганчароўская слабада. А славіўся там сваім умельствам нейкі майстар-кафельшчык — так званы «цанінік» — Івашка, па прозвішчы Лыч. Значыць, дзеці гэтага мсціслаўскага Івашкі найнакш зваліся ўжо Лычовы... Але ці радня яны крычаўскім? Ці прыйшла мянушка да розных людзей выпадкова на нейкай знешняй прыкмеце? Але ж абодва — ганчары. І ці так ужо далёка Ірычэў ад Мсціслаўля? Сорак вёрст і некалі не лічыліся адлегласцю.

Загадку добра было б высветліць у краязнаўчым музеі. На жаль, у Мсціслаўлі краязнаўчага музея пакуль што няма, а калекцыям аматараў, з якімі мне ўдалося пазнаёміцца, характэрна пэўная хаатычнасць і выпадковасць матэрыялаў.

У Крычаўскім краязнаўчым музеі гісторыя ганчароў-рамесніцаў таксама аказалася пераспрацаванай. Яно і зразумела: прысачыць яе — справа вялікая, і без таго багата куды больш тэрміновай работы. Дырэктар Крычаўскага музея М. Мельніцаў усё ж паказаў мне некалькі экспанатаў — і ўжо яны льюць цэлае святло на мінулае мясцовых ганчароў, што з цягам часу ўсё адыходзілі і адыходзілі ад арэны галоўных падзей.

Гэтыя экспанаты не ў музейнай вітрыне, а ў запасніку, бо ганчарнай экспазіцыі пакуль што не прадачыцца. Вялізны, сцямнелы ад часу макадэр. Ужо цяжка пазнаць, з якой такой гліны зліпў яго невядома ганчар. Я дакрануўся да яго, і посуд загудзеў роўна і чыста, бы старажытны вечаы звон. Ён захаваў у сваім пукі пах сухага зерня і... порахам.

Случайна на поўне карманом Найдзець пыліку далініх страін, І мир опяць прадстанет страіным, Закутаным в шветной туман... —

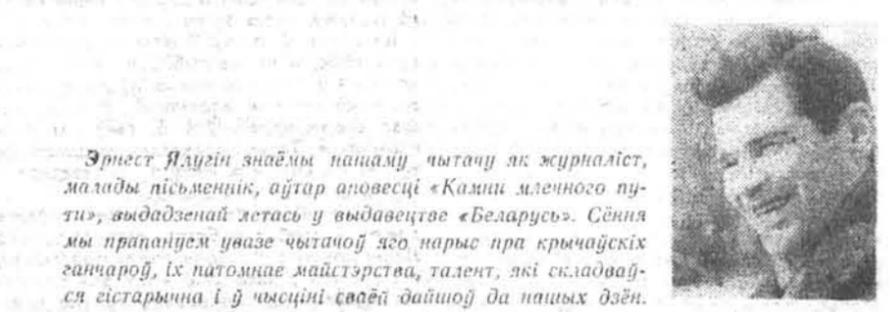
псаў паэт. І мне здалася, што я раблю хваласючае падарожжа ў мінуўшчыну.

Некалі ганчары па знешнім выглядзе пасудзіны маглі беспамылкова сказаць, чыі то работа, чыі почыры, як цяпер гавораць. Спрактыкаваныя пакупнікі таксама не бралі абы што —

выразамі траннымі, і парадзі ўсякі карысныя кудлінарныя даваў. І проста цявалы ды павучальныя выпадкі ўспамінаў, каб людзі вакол таўкліся. А дзе патаўп — там і торг. З маленства ганчарскія дзеці вучыліся не толькі гліну мясіць, але і размову вёсці. А калі каторы ціхманым вырастаў, не гаварілі, то наравіў ужо такую жонку ўзяць, у якой язык добра падвешаны.

Васіль — сам ганчароўскі, і хаця даўно не жыве там, ды і радня амаль уся раз'ехалася са слабады, аднак ён вельмі ганярніца мінулым свайго роду і, як і многія папчадкі рамеснікаў, ведае дрэва сваёй радаслоўнай не менш дасканалы, чым які-небудзь англійскі лорд. Ён уважліва, з нейкай нават рэўнасцю сочыць за тым, што цяпер робіць ганчары, захапляецца глі-

ЭРНЕСТ ЯЛУГІН ЛЫЧОУ ГОРАН

Эрнест Ялугін знаёмы нашаму чытачу як журналіст, малады пісьменнік, аўтар апавесці «Камні мленнаго пути», выдадзенай летась у выдавецтве «Беларусь». Сёння мы прапануем увазе чытачоў яго парыс пра крычаўскіх ганчароў, іх патомнае майстэрства, талент, які складаваўся гістарычна і ў цясіні сваёй дайшоў да нашых дзён.

шукалі «марку». Так і казалі: «Гладышы ад Мазалька», ці: «Воранавы кубкі». І ганчар ужо сем патаў на тым крузе вылье, каб потым ужо не дузацца са скуры, расхваляваючы свае вырабы, каб аблічча гаварыла за сябе. Нездарма ж, калі разбівалі гаршчок на хрэсьбінах, кум, памалу стукаючы па сталю, казаў звычайна: «Ой, баба, які гаршчок кравікі ў ганчара выбралі!» На што баба адгукалася: «А то ж — у Чартка бралі. Але калі біць цяжка, то ў другі раз прыдбаем у каго ішага дрычонкі, каб табе дагадзіці...»

Расказваю пра гэта Васілью, той усміхаецца, ківае:

— А ці памятаеш, як даўней гаршкі называліся? — пытае ён.

Я прашу:

— Скажы.

Люблю слухаць яго аздобленыя прымаўкамі ці падаўнямі адказы. Натура ў чалавека такая. «Іны раз працуем, — расказваў некалі Васіль, — а нешта ў сэрцы такое варухнецца! Здаецца, на той бы час транілі ў руку аловак ды папера, то песня склалася б. А дадому прытупаю — усё і ўляглося. Яно не да таго бывае, бо тут табе кароўка няпоеная мычыць, парася ў пунчыці пішчыць, жонка на рабоце стамляецца — бурчыць... Ну, увечары хіба калі, як тэлевізар не ўключым, сыну казікі пагучу плесці. І сваё туды лычка ўставіш».

— Во зараз я табе песню спяю, — гаворыць цяпер Васіль. — Даўнейшая яна, кажуць. Можна, чуў?

— Каб ты, мал міла, ды даслана была, ой, купіла табе гарнец мёду ды, ой, і паўгарца піва.

— Пра гарнец — гэта для цябе, — кажа ён. — Горан — гарнец. Не ўлоўліваеш сувязі?

— Ой, ад піва баліць спіна, ой, ад мёду галава. Васіль, вазьмі лешы гаралачкі, каб здаровенька была.

— Чуў? — звяртаецца да мяне Васіль. — Гарэлачкі, га? А што ад піва спіна баліць, то найнакш пра хваробу почак. Народ хоць і цёмны быў, але здагадаўся, што ад чаго. Ганчары — народ кемлівы.

— Хіба ж то ганчароўская песня? — пырачу я.

— Можна і не, — згаджаецца Васіль. — Аднак нашы людзі дужа здольныя што на руці, што на слова. Нездарма самі казалі: «Не слухай, як ганчар языком балабоніць, а слухай, як пужыка звоніць».

То праўда. Ганчары — на язык вострыя, за словам у кішэні не палеўць. Бо палавіна сиразы — тыя гаршкі зрабіць, але ж трэба было іх прадаць і цану ўзяць сваю, каб нейкі ж прыбытак быў. Вось і мудрагеліў ганчар, стоячы сярод свайго тавару — сынаў і прыказкамі, і прыпеўкамі, і

няным посудам, нават памкнўся быў збіраць яго калекцыю, але спыніла «жыллёвая праблема» — жыве ў цёпцы, пакойчык невялікі. А трымаць калекцыю ў кладоўцы — якая ад таго эстэтычная асалода?

У Васіля пернага і запытаў я — ці пазнае ён, якому ганчароўскаму роду належыць макадэр — той, што ў раннім краязнаўчым музеі.

— У кожнага рода ганчароў доўга застаецца свая манера. Я пямала прыглядаўся... — задумна адказаў Васіль. — Здаецца, Лычовых работа. Ці, можа, зімоніцаў? Аднак і тут сувязь ёсць з Лычовымі. Бо з зімоніцамі ў іх даўняе знаёмства і нават сваяцтва.

Так, калі работа зімоніцкая, то гэта і спраўды ўжо Расія. Зімоніні знаходзіцца за дваццаць вёсак вёрст ад Крычавы, на Смаленшчыне, і туды здаўна беларускія ганчары пасылалі фурманкі на вельмі вогнетрывалую гліну. У Зімоніні з незапомных часоў жылі ганчары, якіх ведалі не толькі на Смаленшчыне, але і на Магілёўшчыне. Абозамі, а больш па рэках, бо гліняны посуд — тавар дэлікатны, развозілі зімоніцы свае вырабы ў многія мясціны, у першую чаргу да блізкіх суседзяў мсціслаўцаў і крычаўцаў.

І на кірмахаш побач з беларускаю крыху працяглай і павяжнай гаворкаю чулася мова смалян, энергічна-бадзёрая, ёмістая. Тут рускія і беларускія ганчары спаборнічалі ў майстэрстве, знаёмліліся, пераймалі адзін у аднаго лепшае — узоры, рэцэпты палівы, форму, а пры добрым ладзе — то і вытворчымі сакрэтамі дзяліліся. Скажам, крычаўцы пераймалі ў зімоніцаў прыёмы абшлупу рознага посуду, а тым спадабаўся ганчарны круг беларусаў, які не трэба было круціць рукой. А бывала і так, што стаяць на кірмашы побач зімоніцкі юнак і крычаўская дзядушчына, посуд прадаюць ды адзін да аднаго прыглядаюцца. А праз некаторы час едуць у Крычаў сваты...

Вось і Аляксей Лычоў, што зараз прадстаўляе на Ганчароўцы старажытны род беларускіх маскеравых-глінячыкаў, ажаніўся на дачцы ганчара з Зімоніна.

...На кургане вестрапа. І вестер, што называецца, шквалісты. Данджу, праўда, няма пакуль, але кожны такі шквал зрывае з чорных ліп мірыяды вадзяных кропелек, рабаціць вадзяныя прамавугольнікі ў шурфах, якія пакінулі тут некалі археолагі. Калі пазіраць толькі на гэтыя вадзяныя прамавугольнікі з іх цёмным рабацінем і слухаць, як глуха гудзе курган, можна ўявіць сабе, што ты сярод вапніччэлаўцаў, якіх асадзілі гайдукі князя Радзівіла і абстрэльваюць з мушкетару і карчэніц, што на старажытных курганах яшчэ мігцяць дымныя агні, зніць сталь іскры і ў даўран з сыканнем уразаецца карчэц, ад чаго ў

паветры пахне порахам і магільнай травою — чаборам.

Кажуць, сярод паўстанцаў было многа рамеснікаў-ганчароў...

Бунты, праўда, як правіла, не рамеснікі распачыналі, а слядзішчыні лесу. Плытагоны — людзі няўрымслівыя, моцныя духам і целам, звыклія да асабістай свабоды, здаўна ў Крычаве былі яны тым матэрыялам, што ўспыхваў, як порах. Але гэтак жа хутка іх парыву згасаў. Пасля першага ж моцнага контрудару плытагоны разблагаліся, бо не было за іх пільчыма нічога, апрама клучка з харчам і запаснымі лапцямі. Для болей працяглага гарэня патрэбна было іншае «паліва», як кажуць ганчары — другія дрэвы. Такім палівам для пажару народнага гневу былі ў гарадах і мястэчках рамеснікі. Іх, праўда, нялёгка было разварушыць, затое біліся яны потым да апошняга: за іх сніною заставаліся майстэрні, сем'і, якія ў выпадку паражэння траплялі ворагу на расправу. Таму менавіта з гэтага асяроддзя і выходзілі вакакі народныя, самыя адданыя справе — Вашчыла, Карпач...

— Карпач топча ганчаром быў, — упэўнена кажа Васіль. — Гэта ж ад яго потым род Мядзведзевых на Ганчароўцы пайшоў. Калі таго Карпача радзівілаўцы зацкавалі ў мядзведжай скуры сабакамі, родзічаў ягоных і пачалі мядзведзімі клікаць. Хто каб пакіць, а многія і з паватаю.

Далекавата, там, дзе Пад'язна ўліца ўліваецца ў Калгасную, узнік за нейчымі прысадамі трапяткі агеньчык. Ён то шырае і нарастае, то знікае зусім, і тады ў тым месцы калынацца барвовы скуп — агонь забівае дым.

— Во, малодны Чарток закурыў, — азначае Васіль і горбіцца, уцягвае галаву ў куцы каўнер. — Сёння горан паліць — не польку скакаць. Насмокчацца, небарака, копаці! Але ж ён і ўшарты! Усе яны такія — Чарткі. Думаеш, прозвішча так сабе да людзей прыліпае?

Васіль упэўнены, што ў рода Чартковых такое прозвішча з-за іх рухавасці і няўрымслівасці. А калі яшчэ вылезеш на свет божы раніцаю, усю ноч прастаяўшы ля горна ды пакідаўшы ў агонь смаленыя карчы, то і будзеш з пог да галавы зацкацель, з чырвонымі ад басеоніцы вачыма і злы. Чорт дый годзе! Чарток... Той самы вяртлявы, не надта каб і шкодны, але ж іны раз надакучлівы хатнік, што па ўсіх казках вёўся на гаршчых з часоў паганства, а потым прабраўся нават у хрысціянскую рэлігію.

— Ну, Воранавы, дык яшчэ і навалілі былі, — прыпамінае Васіль. — Таксама ў копаці. Як пастукае ў курнай кузіні, то падвечар твар чорны, бы воранава крыло... Банчыкавы ж — ад кругласці сваёй і невялікага росту. Бы невялічкія збанкі. Збанчыкі, слова... Таксама вядомы род ганчароўскі. Пегась — дык той рэзальцыйярам быў. Заслужаным чырвопагвардзейцам. Вельмі, кажуць, сьлеба паназяў у васемнаціцатым у баях з немцамі пад Псковам. Узагароды вялікія меў. Не быў бы то ганчароўскага роду... Ты калі ў музей наш наведзеся, спытай ягоную фотакартку. Там яна ёсць. І другі Банчыкаў. Арсеній — таксама залаты быў чалавек. Да вайны ў Крычаве сакратаром райкома партыі працаваў. Людзі вакол яго роюм вліся. І каб табе фанабэрыя якая, ці каб для сьлеба што адкрэмаць — божа барані! Людзі ж прыкмячаюць. Як усё жылі, так і ён. Голадна было, і яго жонка ў чарзе за хлебам стаяла. Вот які! Але Банчыкавы ўжо гліны не цяпаюць. Аніхто, затое патомкі ў другім сябе паказалі! Талент, браце, не прападае. Не ў тым, дык у гэтым сваё возьме. Думаеш, нашых на цэментным заводзе мала? Ты распытай там...

Распытываў. Спачатку наведваў знаёмых цэментнікаў. У цэху абшлупу, у транспартным, дзе былі мой аднакласнік камандзе.

— Ганчароўскіх табе? — здзівіўся знаёмца. — Ды хто ж цяпер вызначае па такіх прыкметах? Дарэмна, відаць, шукаеш. Запісвай лепш перадавікоў, як усё робяць...

Тады набраўся я рашучасці — і да пачальніка аддзела кадрў цэментна-шыфернага камбіната. Да Эдзела Генадзья Васільевіча. Мала таго, што ўсе анкетныя дадзеныя пра людзей да яго на роду службы сыходзіцца. Мне даўно было вядома, яшчэ з часу рабеты ў Крычаўскай раённай газеце, што Эдэлеў — старажыл на камбінате. Вось толькі ці зразумее ён мяне зараз у маіх крыху незвычайных пошуках? У мяне ж было пытанне, якое выходзіла за ўсякія рамкі службы пачальніка аддзела кадрў вялікага прамысловлага-прадпрыемства.

Але мяне зразумелі. У пачальніка аддзела кадрў цэментна-шыфернага камбіната я знайшоў амаль усё тое, што мне было патрэбна.

Без у кожнага з жывучых на зямлі адпаведная істэтычная схільнасць да таго роду дзейнасці, якой займаўся яго продкі. Зразумела, яблыка ад яблыні можа ўрасці і далёкавата. І ўсё ж схільнасць чалавека да нейкай адпаведнай дзейнасці, якая адбілася ў генах яго роду, як кажуць, дадзена «ад бога» таленавісць, — існуе. Ці не таму былыя ганчары, сынны, пляменнікі ганчароў вельмі ж да месца прыйшліся ў такой некалі незвычайнай для Крычава справе, як абралі, вытворчасць цэменту? І ці не таму глінацён Воранаў, той самы, на ўсю Ганчароўку зараз вядомы стары камяніст дзед Вацляў — у трыццатых гадах быў адным з лепшых рабочых цэха карсраў цэментнага завода, хутка і беспамылкова выбраў сыравіну, найбольш прыгодную для прыгатавання калатушы-шаламу — першаасновы будучага цэменту. І браты яго там былі, і многа яшчэ людю ганчароўскага, што пакінулі дзедзюскія горны, сэрцам успрыняўшы кліч маладой рэспублікі — хуткай даць новабудульям свой, беларускі цэмент. Цэмент, які патрэбен быў больш за хлеб.

Найбольш унутрана падрыхтаванымі для карэнага сацыяльнага пераўвасаблення аказаліся былыя рамеснікі, а ў нашым выпадку менавіта ганчары. І менавіта ганчароўскія хлопцы, як ніхто іншы прыйшліся да месца ў такой тонкай справе, як абралі клінкеры (шлам спякаецца да галушак-каменьці — клінкеры, клінкер размольваюць на цэмент). Нешта падобнае, але, праўда, у куды меншых маштабах і не пры такіх высокіх тэмпературах, адбываецца ў ганчарным горні. І калі горна патрэбна майстарства — ды яшчэ якое! Недалагіш — посуд распыльцеца. Перапаліш — таксама патрэскаецца і хутка разваліцца. Як адатадацца, што наступіла тая «залатая» сярэдзіна, калі ўсё ў сапраўды? І вось цэлыя суткі стаіць, баючыся адварнуцца хоць на хвілінку, назірае ганчар у палаючае жэрла, падкладае то паленца, то смаліны корчык у адзін бок, у другі, не раз, не два абыходзіць вакол горна, прыглядаючыся, як яснеюць чарашкі, накладзеныя на посуд зверху. І калі хоціць вошты, угледзіць усё як след, адчуе тым прафесійным, атрыманым у спадчыну ад бацькоў істэтыкам, што гатова, — будзе весела звінець назаўтра, на людным кірмашы ягоная пужка на крамяных гарлачах і пузатых кубках. А не ўгледзіць, не ўгадае — ціхонька, падалей ад насмешлівых позіркаў суседзяў складзе свае дрынчоны ў мех — загрыміць усё ў яры!

А столькі працы накладзена! Спачатку грэба было прывезці гліну. Белую — з Зімоніна, чырвоную і тлустую — з-пад Глушніва, да якога таўсама канец не блізіць, шэць вёрст. І ўжо тады дадочу да прывезенай яшчэ нейкай, крыху больш поснай, крычаўскай — з Глінішча. Усё ў строга адмераных частках — не больш, не менш. А сумесь тую, загартуюшы ў ільняное палатно, да знямогі, да болю ў паясніцы і ікрах мясціць бо-сьмімі нагамі. А тады працягваць скрозь месца дрот, каб вывудзіць кожны валасок, кожную травінку. А потым прамацаць усё рукамі, каб не стаўся дзе здраднік-каменьчык. А потым... Колькі ж гэта клопату, пакуль тая гліна трапіць, нарэшце, на ганчарны круг, і цымяна-чырвоны камяк яе, тлуста пабліскаваючы, ажыве пад чуйнымі пальцамі ганчара! І пачне набываць тонкасць, зграбнасць, сіметрычнасць, характаво няхай сабе ў нечым прымітыўнага, але ж у нейкай ступені і мастацкага твора. Бо нават самы бесталанны рамеснік укладае сюды даражэйшую, лепшую частцінку сваёй душы, а разам з тым і традыцыйнае, народнае ўвядзенне аб прыгажосці. Хто ж возьме, хто купіць нязграбнае, непрыгожае?

Ды вось і апошні кавалак гліны,

паскробаў... З яго ўжо не выкруціш гарлач або гаршчок-кулачок, той самы, у якіх пашы бабулькі гатуюць такую духмяную, проста раіскую кашу з проса ці грэчкі-ядрыцы. (І чаму гэты самая лепшая каша бывае менавіта ў гліняным палівацы?) Так, пасудзіны ўжо не выйдзе. Але ж і малы камяк просіцца ў рукі, і ў яго аморфным целе жывуць ужо абрысы печыча, што напамінае аб сабе, трывожыць фантазію ганчара. Закончана амаль што катаржыя на напружанасці работа, і ў душы стваральніка — проблеск радасці. Можна нават дазволіць сабе нажартаваць, пасмяіцца. І пальцы самі лезаць з таго камяка фігурку пёўніка або ўпартата баранчыка, якога заінтрыгавала новыя вароты. Або пілку-насагрэйку. Падобна да той, што зараз у раённым краязнаўчым музеі ляжыць пад шклом як знак чалавечы з дзевятнацатага стагоддзя, несучы на сваім гліняным вейчыку, здаецца, нават адбітак чыйгосяці пальца — ледзьве бачныя прадаўгаватыя рысачкі, якія ўжо ні ў кога і ніколі не паўтарацца.

Гэта ўжо лірыка. Але звярніце ўвагу на незвычайную працавітасць, акуратнасць ганчара, упартасць ягоную ў пераадоленні таго «супраціўлення» матэрыялу, які вядомы кожнаму, хто сам спрабаваў што-небудзь зрабіць, — ну, хаця б сыну прымітыўнага паветранага змея ці дожку з кавалка асновай кары. І вось якасці гэтыя, прывітыя ганчару з дзяціства бацькоўскім пануканнем, увабраўшы ім у свой характар сямейнымі паданнямі і фальклорам, такема аказаліся да месца ў складанай, а часам і капрызнай справе вытворчасці цэменту, якой была яна, гэтая справа, у трыццатых — саракавых гадах. Усё спатрэбілася — і доўгапрыліваецца, і тая дысцыплінаванасць рабочага чалавека.

Шкада, што ніхто з ганчароў не здагадаўся весці хоць якое-небудзь летапісанне. Гэта былі б яркія старонкі, што расказалі б аб таленавісці, мужнасці і працоўным гераізме крычаўскіх глінячыкаў.

А ў старадаўнія часы, здаецца мне, меліся на ганчароўскім канцы летапісцы-аматары. Вось толькі дзе зараз тыя екары-запісы? Вельмі ж драматычным, а то і трагічным для Ганчароўкі было апошняе паўстагоддзе. Застанца адно, мабыць, — уважліва слухаць вусныя ганчароўскія паданні...

Міналі гады. Невялічкі некалі цэмзавод разросся ў магутны саюзнага значэння цэментна-шыферны камбінат, прыйшло многа новых людзей — з усіх канцоў краіны. Старыя ж кадры, першапраходцы, хто найшоў на неасію, хто склалі галаву на вайне. Але і начальнік аддзела кадраў, і машыніст вярчальных печаў Герой Сацыялістычнай Працы Іван Іванавіч Магілёўцаў, які ў трыццатых гадах юнаком прыехаў сюды з Браншчыны, — усё яны могуць пацвердзіць: не збыднёў род ганчароўскі ў вялікім племені крычаўскіх цэментчыкаў. Панкін Васіль з сыравіннага цэха і зараз жыве на той самай Калгаснай вуліцы, за прысадамі якой паліць свой горні Чарткоў-малодшы. І машыніст вугальных млынцоў Емяльяншчына. І Зоя Казлова з абшальнага. І Зонтаў Мікалай з памолу, дзе клінкер ператвараецца ў шэра-зялёны цэментны парашок.

— Вось не ведаю, як Мазалькоў Мікалай з шыфернага цэха, — кажа начальнік аддзела кадраў. — Той блізка ад Ганчароўкі жыве, але ж не там, а за цвітаром, бліжэй да Сожа. Вельмі ж здольны работнік. Бригадзірам каторы год... У Айчынай вайне ўдзельнічаў...

Аднак тут я спыняюся на сведку з другога боку, ужо з самой Ганчароўкі. — На Сымона Мацвеевіча Мазалькова.

— Ну, як жа! — пацвердзіў Сымон Мацвеевіч. — Нашага, ганчароў-

Мал. К. Ціхановіча.

снага ён кораня. Нават нейкая і радня мне далёкая. А што жыве не ў Ганчароўцы, дык такіх многа. Мы ж не ў загарадцы жылі. І да нас у слабаду людзі перасяліліся. І ад нас. Хто ў прымышоў, хто занятак мяняў. Асабліва ж пасля вайны стала меншыцца ганчароў. Не, талентам не збыднелі. Але ж нейкія мы сталі занядаблыя. Быццам перад кім вінаватыя, што яшчэ займаемся гэтай справай. Во, ліха якое! Можна, яно ўжо і не патрэбна нікому — наша ўмельства? Але ж пішуць жа мне людзі: «Сенка, прывозь свае гаршкі. Дзе ты запрапаў?» З Меццэлава нядаўна пісьмо прыслалі знаёмых...

Крыху сеутуланы, як і ўсе ганчары, што багата гадоў гарбелі над кругам, гаспадар накіраваўся да печы. Печ у Мазалькова магутная, займае без малага пятую частку прасторнай хаты. Пра такую раней казалі, што на ёй кадрыль можна гуляць.

Але печ гэтых памераў у ганчароў мае пэўнае практычнае прызначэнне. Тут, зняты з круга, посуд сохне перад абшалам. Да печы яшчэ прыладжваецца высокі палок. І калі сушыць «тавар», сутак двое ў хаце было сырое, густа насычанае пахам гліны паветра. Ці не адна гэта з прычын, што сярод ганчароў быў асабліва распаўсюджаны рамацеў?

Цяпер печ у Мазалькова пустуе.

Толькі стаяць пасярэдзіне печы акардэон і баян ды незадаволены назірае на хату дрымотны кот.

Яшчэ адзін музычны інструмент ляжыць на шафе. Сымон Мацвеевіч заўважае мой здзіўлены позірк.

— Што, — гаворыць ён, дастаючы з пячуры стоік паперак і пісьмаў. — Што — многа, кажаце, музыкі? Гэта ж сын мой Аляксандр загадыкам раённага Дома культуры. Нешта рамантаваў у іх, клеіў, а цяпер сушыць васьмь. І Віктар, малодшы мой, спрабуе іграць. Музыкі, бачыце, поўная хата. А адзін мой хлопец на параблях, матрос. Вось толькі бацькаву справу абыходзіць. Хаця не, што я кажу? Віктар спрабаваў. Але ж фінагент угледзеў і гош мне дадатковы падатак. Ну, хлопец і астыў, пабіоў у тэхнічнае вучылішча цэмзаводскае. Вось жа і Цімоха Чарткова хлопец узяўся быў, але нінуў неўзабаве. Зараз на заводзе гумавых вырабаў, пры машыне, што афарбоўку робіць. Такая, кажуць, машына хітрая, што не кожны інжынер паўстуніцца. А Чарткоў гэты — ого! Чуціць ў яго тонкае. Ганчарскае, скажу вам, чуціць. А, ды хай іх гром паб'е, тыя гаршкі! На іх жа зараз не заробак, а смех адзін. Толькі на папярось ды за патэнт заплаціць...

[Заканчэнне на 9-й стар.]

У. ПАШЧАСЦЕВ. Дзедаў чай.

ЭКСПАНУЕЦА ў «ЛІМЕ»

У рэдакцыі «Літаратуры і мастацтва» днямі адкрыўся першы «Лімаўскі вернісаж». На ім прадстаўлены работы маладога графіка У. Пашчасцева. Работ не так многа — усяго дванаццаць.

Імя У. Пашчасцева вядома тым, хто сончыць за рэспубліканскімі выстаўкамі, хто цікавіцца здабыткамі Беларускай кніжнай графікі. Ён працуе шмат і ўпарт. Спрабуе сябе ў розных тэхніках, у розных тэмках. Чытачам «ЛІМа», напэ-

на, вядомы яго серыі «Граніца», «Салігорск», «Порт Клайпеды» і іншыя, якія экспанаваліся на рэспубліканскіх і ўсесаюзных выстаўках. Відэць, тыя, хто памятае гэтыя работы, погодзяцца, што адметныя рысы творчасці маладога мастака — дакладнасць малюнка, трапнасць назірання, лёгкі гумар, добры валодацтва рознымі тэхнікамі станковай графікі. Усім гэтым якасцям вызначаюцца і работы, прадстаўленыя на выстаўцы ў «ЛІМе». Ак-

рамя таго, некаторыя апошнія лісты У. Пашчасцева даюць падставу гаварыць пра яго, як пра мастака, здольнага пранікнуць ва унутраны свет чалавека, перадаць тонкія адценні яго стану. Сёння мы знаёмім чытачоў з двума работамі У. Пашчасцева — «Салігорск. Змена ідзе», «Дзедаў чай».

Рэдакцыя мае намер праводзіць такія выстаўкі рэгулярна, каб больш поўна знаёміць чытачоў з творчасцю Беларускай мастакоў, інфармаваць, над чым яны зараз працуюць, знаёміць чытачоў з новымі імёнамі.

У. ПАШЧАСЦЕВ. Салігорск. Змена ідзе

За п'ятдесят два гады Савецкай улады на Украіне выйшла 120 кніг беларускіх пісьменнікаў агульным тыражом больш чатырох мільянаў экзэмпляраў. Лічы самі па сабе ўнушальныя. Але чым вымераць тое пацудзі асалоды, радасці, той зарод бадзёрсці, энергіі, веліч тых думак, ідэй, якія прынесла беларуская кніга шахцёрам Данбаса, хлебаробам Палтаўшчыны, кармацкім лесарубамі..

руская паэзія ішла на спатканне з украінскім чытачом заўважна памалу, завесылі перашуча.

Становіцца пачало мяліцца толькі педзе з пачатку 60-х гадоў. У гэты час у Кіеве, Львове і некаторых іншых гарадах арганізуюцца тэматычныя вечары маладой беларускай паэзіі. Часопісы «Дніпро», «Жовтень», іншыя перыядычныя выданні публікуюць падборкі перакладаў вершаў беларускай творчай моладзі.

гіх з іх, пра сваясаблівасць маладой беларускай паэзіі ўвогуле, яе сувязь з часам, грамадскім жыццём харама і з веданнем спрэвы расказаў ва ўсугунным артыкуле да кнігі Алег Лойка. Яго артыкул «Новы вырай» — своечасовы, неабходны ўводзіны чытача ў свет паэзіі, без якіх сам гэты свет мог бы здацца не да канца зразумелым. Дарэчы, звесткі, пададзеныя ў артыкуле, добра дапаўняюцца лакальнымі біяграфічнымі і бібліяграфічнымі даведкамі пра кожнага з аўтараў.

БЕЛАРУСКАЯ МОВА Ў СІНТАКСІСЕ

За апошнія гады выдзена нямала добрых кніг на беларускай мове. Сярод іх варты адзначыць і «Сінтаксіс сучаснай беларускай мовы», прызначаны студэнтам філалагічных факультэтаў вышэйшых навучальных устаноў як практычны дапаможнік.

Кніга складасца з асобных раздзелаў, вылучэныя якіх прадуладжана праграмай. У кожным раздзеле дзве часткі. У тэарэтычнай частцы асноўная ўвага удзяляецца найбольш складаным пытаніям сінтаксісу, прыводзіцца абавязковая і дадатковая літаратура, прапануюцца пытанні для самаправеркі. У практычнай частцы зменчаны разнастайныя практыкаванні і заданні, выкананне якіх дапаможа замацаваць тэарэтычны матэрыял. Такая структура дапаможніка апраўдваецца практыкай і спрымае свядомаму засваенню самых складаных правілаў сінтаксісу.

Асноўную ўвагу аўтары дапаможніка звяртаюць на складаныя пытанні сінтаксісу, якія маюць важнае значэнне для разумення сінтаксічных з'яў беларускай літаратурнай мовы. Кожны раздзел дапаможніка вызначана дакладна і глыбінней фармуліравак, проста і выразна тлумачыцца. Аўтары даюць адказы на шмат якіх пытанні сінтаксісу, не дакладна растлумачаныя або зусім не асветленыя ў ранейшых дапаможніках.

У кнізе, напрыклад, даецца не толькі змястоўнае тлумачэнне пабочных і ўстаўных слоў, спалучэнняў слоў і сказаў, а і іх дакладнае размежаванне з членамі сказа. Пры гэтым асабліва ўвага звяртаецца на такія словы, як нарэшце, сапраўды, праўда, напэўна, канечне, аднак.

У дапаможніку даюцца дакладныя тлумачэнні самых складаных пытанняў сінтаксісу. Сярод іх: вызначэнне дзейніка і выказніка, выражанага рознымі часцінкамі мовы і спалучэннямі слоў, адрозненне прыдатка ад паяснёнага слова, акалічнасці ад іншых членаў сказа, параўнальнага звароту ад параўнальнага сказа, аднаасцяўнага сказа ад няпоўных сказаў, развітых намінятных ад двухасцяўнага сказаў. Аўтары тлумачаць асноўныя прычыны размежавання дадзенага членаў сказа, выражанага формамі назоўніка, даюць кароткую, але даволі выразную характарыстыку складаназлучаных і складаназалежных сказаў, розных відаў дадзенага сказаў, злучаных слоў і злучнікаў, прастай, няўласна-простай і ўстаўной мовы.

М. С. Яўневіч і Т. У. Сіпко. «Сінтаксіс сучаснай беларускай мовы». Выдавецтва «Вышэйшая школа». Мінск. 1969.

Кожнае тлумачэнне тэарэтычнага матэрыялу падмацоўваецца прыкладамі з твораў мастацкай літаратуры або перыядычнага друку. Важнае значэнне пры гэтым надаецца сэнсам і граматычным асновам пунктуацыі і пастапоўна знаках прыпынку.

Аўтары дапаможніка шмат увагі надаюць пытаніям культуры роднай мовы, яе спецыфіцы ў сінтаксісе, указваюць на неўласцівыя беларускай мове канструкцыі і парэшкі літаратурных нормаў, якія часта сустракаюцца ў перыядычным друку і ў творах мастацкай літаратуры.

Нацыянальная спецыфіка мовы вельмі ярка праяўляецца ў словазлучэнні. Пра гэта сведчаць шматлікія беларуска-рускія паралелі, якім у дапаможніку адводзіцца значнае месца.

Трэба аддаць належнае складальнікам дапаможніка за іх умелы падбор прыкладаў і параўнанняў, за дакладнасць тлумачэнняў.

У сінтаксісе ўсё яшчэ ўжываюцца ўскладнёныя тэрміны, якія не садзейнічаюць паспяхаваму разуменню сінтаксічных з'яў. Аўтары дапаможніка свядома адыходзяць ад былых штампаў і карыстаюцца больш дакладнай лінгвістычнай тэрміналогіяй. Удалымі ўрадаваць такія тэрміны, як удакладняльныя, аб'агульвальныя, паясняльныя і паяснёныя словы (у ранейшых дапаможніках: удакладняючыя, аб'агульваючыя, паяснюючыя і паяснёныя). Добра зрабілі аўтары дапаможніка, што адмовіліся ад такіх недакладных слоў, як пасрэднае і беспасрэднае кіраванне. Замест іх уводзіцца зусім дакладны тэрмін — прыназоўнікавае і беспрыназоўнікавае кіраванне. Варта было б замяніць і такіх незразумелых тэрмінаў, як прысубстантыўнае, прад'ектыўнае і прыматвербіяльнае дапаўненне. Гаворым жа мя проста і зразумела: прадзяслоўнае дапаўненні. Дык чаму ж нельга гаварыць: прыменнае назоўнікавае, прыменнае прыметнікавае дапаўненне?

Добры дапаможнік выпусціла выдавецтва «Вышэйшая школа». Кніга — вартая ўвагі. Шкада толькі, што яна выдана невялікім тыражом — 4 тысячы экзэмпляраў. Такі тыраж далёка не задаволюе попыт на кнігу. Патрэбна такая кніга не толькі студэнту-філологу, як адначасова ў прафесара. Патрэбна яна кожнай школе, кожнаму настаўніку беларускай мовы і літаратуры. Кніга будзе ахвотна карыстацца літаратары, газетныя работнікі, студэнты-завочнікі не толькі вышэйшых, а і сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў, усе, хто любіць і шануе родную мову.

С. ПРАЧ.

МАСТЫ ДА СЭРЦАЎ УКРАЇНЦАЎ

Складася так, што ўкраінскаму чытачу сёння лепш вядома беларуская паэзія, чым проза або драматургія. Хутчэй за ўсё гэта можна вытлумачыць тым, што ў самой беларускай літаратуры паэзія доўгі час займала (і хто яго ведае, ці не займае і зараз) вядучае месца. Але і перакладчыкі чамусьці дагэтуль ахвотней горнуцца да слова вершаванага.

Украінцы агрымалі на сваёй роднай мове нямала зборнікаў беларускіх паэтаў. Творы Янкi Купалы выдаваліся па-ўкраінску каля дзесяці разоў. Выходзілі вершы і паэмы Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, байкі Кандрата Крапівы, кнігі паэзіі Пятруся Броўкі, Максіма Танка, Аркадзя Куляшова і інш. Толькі за апошнія два гады з'явіліся ў друку кнігі лірыкі Максіма Багдановіча (у серыі «Жамчужныя сусветнай паэзіі») і яго «Вянок», перакладзены яшчэ ў дваццатыя гады вядомым украінскім літаратарам Міхайлам Драй-Хмарам (у кнізе выбранных твораў М. Драй-Хмары), Мікола Нагнібада пераклаў кнігу вершаў Максіма Танка «Мой хлеб надзеі», а Андрэй Малышка — шэраг лірычных твораў і паэм Янкi Купалы, якія выпусціла ў свет кіеўскае выдавецтва «Дніпро».

Як відаць ужо з пераліку імёнаў, на Украіне да апошняга часу было вядома выключна старэйшае пакаленне беларускіх паэтаў. Іх творы вызначылі, дарэчы, і паэтычнае аблічча анталогіі «Беларуская савецкая паэзія», выдана яшчэ ў 1948 годзе пад рэдакцыяй Я. Коласа, П. Тычыны, Ул. Сасоры і іншых, а таксама анталагічнага зборніка «Песні з Беларусі», які выйшаў у Кіеве ў 1957 годзе. Маладая ж бела-

руская паэзія ішла на спатканне з украінскім чытачом заўважна памалу, завесылі перашуча.

Становіцца пачало мяліцца толькі педзе з пачатку 60-х гадоў. У гэты час у Кіеве, Львове і некаторых іншых гарадах арганізуюцца тэматычныя вечары маладой беларускай паэзіі. Часопісы «Дніпро», «Жовтень», іншыя перыядычныя выданні публікуюць падборкі перакладаў вершаў беларускай творчай моладзі.

Ад падобных выданняў «Калінавыя масты» адрозніваюцца перш за ўсё строгай «узроставаым цэнзам» прадстаўленых у ёй аўтараў: у кнігу ўвайшлі вершы паэтаў, якім няма сарака год, г. зн. тых, хто нарадзіўся не раней 1930 года. Безумоўна, сталася паэзіі далёка не заўсёды абумоўліваецца ўзростам яе стваральнікаў. Тым не менш у гэтым ёсць свой пэўны сэнс: у анталогіі добра «праглядваюцца» патэнцыяльныя магчымасці ўсёй беларускай паэзіі, відаць яго сённяшні юны і заўтрашні сталы дзень...

Галоўнае месца ў «Калінавых мастах» занялі творы паэтаў, якія актыўна займалі пра сябе з другой паловы 50-х гадоў і маюць на сёння нямала ўласных паэтычных кніг. Гэта — Ул. Караткевіч, А. Вярцінскі, Н. Плевіч, С. Гаўрусёў, А. Лойка, П. Макаль, Ю. Свірка, Р. Барадулін, Г. Бураўкін, Я. Сіпакоў, Ул. Паўлаў. Побач з імі — паэты прызывы 60-х гадоў: В. Зуёнак, М. Рудкоўскі, Р. Тармола, А. Наўроцкі, М. Стральцоў, Д. Бічэль-Загнеўтава, А. Грачанікаў, В. Макарэвіч, В. Вярба. Не абышоў складальнік анталогіі Гр. Кочур і паэтаў маладошага пакалення. У анталогіі змешчаны вершы М. Малаўкі, С. Панізіна, М. Дуксы, М. Федзюковіча, Р. Семашкевіча, В. Іпатавай, Ю. Голуба, В. Сідаронкі, В. Коўтун, Ж. Янішчыц, А. Разанава. Усяго ж у «Калінавых мастах» змешчаны творы сарака трох паэтаў.

Пра творчую манеру мно-

важна іншае: у цэлым, за невялікімі выключэннямі, маладая беларуская паэзія заўважала па-ўкраінску шчыра, задушэўна, эмацыянальна. Многія вершы, здаецца, а сама пачатку напісаны былі на украінскай мове.

Па-майстэрску ўзноўлены ва ўкраінскай моўнай стыхіі многія творы беларускіх паэтаў перакладчыкамі старэйшага пакалення — тым жа Гр. Кочурам, Д. Паламарчуком, М. Пятранкам. Нямала напрацавалі і маладзейшыя, але ўжо таксама доўгія прыяцелі беларускай паэзіі Ул. Лучук, Р. Лубкіўскі, І. Гіацук, Я. Ташук, Л. Чараватэнка, Д. Чараднічэнка і інш. Да іх прылучыцца цэлая катэгорія паэтэс — Е. Брынцава, С. Жолаб, М. Львовіч, Е. Нарубная, Я. Паўлычка, А. Сенаговіч. Тыя некалькі вершаў, што пераклалі для анталогіі І. Драч, В. Каротыч, М. Капюцінская, вызначаюцца беражлівым стаўленнем да арыгінала, умемнем пранікнуць у самую яго сутнасць, перадаць яго дух.

«Калінавыя масты» адкрываюць сабой шлях украінскім чытачоў да маладой паэзіі іншых саюзных рэспублік — імі распачынаецца на Украіне выдавецкая серыя «Маладая паэзія краіны». Па гэтых мастах на Украіну прыйдзе яшчэ нямала і новых таленавітых беларускіх літаратараў.

Т. КАБРЖЫЦКАЯ.

г. Львоў.

ВІШНУЕМ З ЮБІЛЕЕМ!

НА УЗВЕІ НОВЫХ ДЗЕН

2 красавіка споўнілася 90 гадоў чалавеку з вялікай і сумленнай біяграфіяй, чалавеку, які пакінуў прыкметны след у самых розных сферах беларускага грамадскага, культурнага і літаратурнага жыцця. Чалавек гэты — Язэп Лявонавіч Дыла, рэвалюцыйны нарком працы ў першым беларускім савецкім урадзе, таленавіты літаратар, які пад псеўданімам Назар Былаеўскі і Тодар Кулеша апублікаваў чымалі п'ес, аповесцей, артыкулаў, успамінаў.

Язэп Лявонавіч Дыла нарадзіўся ў сям'і случнага паштовага служачага. Дзяцінства прайшло сярод цікавых людзей — песнінікаў, назачнікаў, батлеечнікаў. Ужо ў Слуцкай гімназіі хлопчык пазнаёміўся з нелегальнай літаратурай,

Язэп Лявонавіч Дыла

канфлітаваў з дырэктарам. Імкненне да ведаў прывяло Дылу ў старажытны Юр'еў (цяпер Тарту), дзе ён вучыўся ў вэтэрынарным інстытуце і адначасова наведваў лекцыі па прыродазнаўстве і эканоміцы ва ўніверсітэце. Выбраны ад мінскага зямляцтва ў студэнцкі «Саюзны савет» юнак удзельнічаў у арганізацыі антыўрадавых студэнцкіх хваляванняў і быў арыштаваны за «ужыванне рускай паліцыі кімічных рэчываў». Рапарце паліцыі ўлад было безаважным: выключаны без права паступлення ў іншы вышэйшы навучальны ўстанова.

У 1903 годзе пошукі работы прывялі Дылу ў мінскую газету «Северо-Западный край». Працаваў тут падчыткам, карэктарам, пісаў дэспішы пра мясцовыя цёмрашалаў. А калі ўзялася рэвалюцыйнае хваля 1905 года, дапамагав у выданні нелегальных брашураў і прапаганды, вёў тлумачальную работу сярод сялян. Сленка вымусяла Дылу пакінуць Мінск і перабрацца спачатку ў Арэнбург, а потым у Пецярбург.

У сталіцы шчаслівы выпадак звёў Язэпа Лявонавіча з вядомым літаратурна-адукацыйным М. Лемке. Пад яго кіраўніцтвам Дыла вывучае кнігавыдавецкую справу. Той жа Лемке рэкамендуе яго Марыі Карлаўне Купрыной, жонцы вядомага пісьменніка. У якасці загачыка выдавецтва новага часопіса «Современный мир». На кватэры Купрыных завязваюцца знаёмствы з Андрэем, Арыцбахавым, Калантай.

Кастрычніцкая рэвалюцыя застала Дылу ў Маскве. Нярэўніслы энтузіяст адразу ж устанавіў сувязь з беларускімі арганізацыямі — нейкі час працуе старшынёй Цэнтральнага беларускага бэжэанскага камітэта, супрацоўнічае з газетай «Дзвініца» выдавецтвам. А калі пачалося фарміраванне першага ўрада першай беларускай дзяржавы, імя Язэпа Лявонавіча Дылы было названа сярод імен нашых першых нароковаў. У студзені-лютым 1919 года Дыла ўзначальваў барацьбу за стварэнне нармальнага ўмоў працы ў напалу разбураных майстэрнях і заводах, арганізоўваў сходкі і мітынгі, дзе даваў рашучы адпор бундукам і палей-сіністам, арганізоўваў прафсаюзны рух.

Пасля ўтварэння Літбела Язэп Лявонавіч часова пераязджае ў Маскву, заглядае там клубам «Беларусь». Каб пазнаваць гутарку аб падзеях на радзіме, пачытаць свежыя газеты і часопісы, сюды прыходзілі рабочыя-беларусы, чырвонаярмейцы і чонаўцы.

цянні час нестала адукаваных і адданных новай уладзе людзей. Прыходзіла літаральна раздвоўвацца і растроівацца. Я. Дыла адначасова взначываў лектарскія курсы пры ІКА БССР, чытаў лекцыі па гісторыі рэвалюцыйнага руху ў Беларусі, уваходзіў у склад нова-тэрміналагічнай камісіі. Потым пайшоў больш адказныя даручэнні: старшыня Цэнтрсаюза БССР, старшыня Дзяржаўнай планавай камісіі БССР, намеснік старшыні па раяніраванні БССР. Адначасова вабіла літаратура, мастацтва. Вучоны сакратар Інбелкульту, дырэктар і беларускага тэатра, намеснік дырэктара Белдзяржкіно — вось далёка няпоўны пералік пасадак, якія займаў Язэп Лявонавіч у 20-я гады. Тады ж на сцэне БДТ-1 была пастаўлена і паспяхова ішла яго п'еса «Панскі гайдун». Дваццатыя гады былі багатыя сустракамі з цікавымі людзьмі — Купалам, Коласам, Крыжанаўскім, Занынзавецкай. Пра гэтыя сустрачкі Язэп Лявонавіч можа і цяпер расказаць цэлымі днямі, каларытна перадаючы дух эпохі, надрабнейшыя дэталі.

У пасляваенныя гады Я. Дыла жыў у Саратаве. Навы часопісы друкуюць яго аповесці («Настасія Мліотан»), драмы, тычыныя сцэны («Юнак з Крошніна»), успаміны, рэцэнзіі, артыкулы. Ніякдэч на свой паванні ўзрост, юбілею і сёння не выпускае пера з рук. Яму вельмі важна расказаць саім сучаснікам і нашчадкам: дзевяноста гадоў пражыта не дарма!

А. МАЛЬДЗІС.

АКАДЕМІЧНАЯ харавая капэла БССР... Ужо трыццаць гадоў гэты выдатны калектыў — гонар і слава беларускай музыкі — з'яўляецца нястомным прапагандыстам народнай творчасці і здабыткаў прафесійнай музычнай культуры свайго народа. У мінулым нумары мы расказвалі, як урачыста адзначыла грамадскасць Мінска гэтую дату.

Ад невялікага ансамбля да Акадэмічнай харавой капэлы, вядомай далёка за межамі рэспублікі, — такі трыццацігадовы шлях калектыву. Шматлікія прывітальныя адрасы і віншавальныя тэлеграмы, што паступілі на імя юбіяра, гавораць аб усенароднай любові і прызнанні. Шчырыя словы падзякі гучаць і ў адрас яе нязменнага кіраўніка, народнага артыста ССРСР Рыгора Раманавіча Шырмы — вялікага знаўцы, любімага збіральніка беларускага фальклору, нястомнага папулярызатара песень роднага краю...

Прасторная зала мінскага Дома кіно. Тут часова рэпертуарная акадэмічная харавая капэла БССР. Мастацкі кіраўнік капэлы, Рыгор Раманавіч Шырма, дае апошнія загады, парады: — Сёння ўсіх папрашу быць асабліва ўважлівымі і сабранымі, — гаворыць ён. — Дзевятдзесяць падладжвацца да акустыкі новага памяшкання. Пачнём, як заўсёды, з распеўкі...

Ён задумлена ходзіць, спыняецца, зноў ходзіць. У руках невялікі блакнот, і Рыгор Раманавіч запісвае, запісвае, запісвае... Скончылася распеўка, але ўсе — на сваіх месцах. Глядзячы на Рыгора Раманавіча — што скажа ён?

Шырма адкладвае блакнот. Гаворыць строга і рашуча:

— Не ўзрадавалі. Хіба гэта галасы прафесійна-нальных спевакоў? Ды вы нават дыханьня патрэбнага падабраць не змоглі! Прашу паўтарыць... Уважлівай басі... Другія саправа — спакойней... Альты, слухайце партнёрства...

Ён яшчэ доўга гаворыць персанальна кожнаму артысту, раіць, прапануе, папраўляе. І няхай не вельмі прыемна слухаць жорсткія паўтэркі, артысты ведаюць, што Рыгор Раманавіч слоў на вецер не кідае. Трэба сабрацца, трэба працаваць. Што зробіць мастацтва — гэта не толькі лаўры...

І вось у зале гучыць бадзёрая беларуская народная песня. Мне здаецца, што словы Рыгора Раманавіча дапамаглі.

Але не, Шырма зноў незадаволены:

— Дрэнна. Каша, а не спяванне. Ну што ж вы так, саправа! Трэба ўтрымліваць вярхі. Ды і басі зноў гучаць грузна і цяжка, музыка ж

Здаецца, Рыгор Раманавіч задаволены...

ТУТ ДА БОЛЮ МНЕ РОДНАЕ ЎСЁ...

Ці ў маленства
вярнуўся, ці ў сне?
Тут да болю мне
роднае ўсё...

П. ПАЧАНКА.

вясёлая, трэба адчуваць палёт. Палёт! А вы «паўзеце».

Прыдзіраецца Рыгор Раманавіч, вельмі ж прыдзіраецца, — думаю я.

Зноў спачатку... — Малайцы! Але не забывайце аб знаках прыпынку ў тэксце...

Выбраўшы зручную хвілінку, калі артысты пайшлі на перапынак, я гутару з Рыгорам Раманавічам.

— Рыгор Раманавіч, мы шчыра віншваем вас і ўвесь калектыў са святанам — 30-годдзем стварэння капэлы. Хочацца, каб вы крыху расказалі аб шляху, які прайшоў хор.

— Аб мінулым, з чым звязаны самыя радасныя ўспаміны маладосці, гаварыць заўсёды прыемна. Мне, ды і многім нашым артыстам, якія працуюць у хоры з першых дзён яго заснавання, не забыць 15 студзеня 1940 года — дзень нашага нараджэння.

Жыццё наша пачалося ў Беластоку. Сюды з'ехаліся юнакі і дзяўчаты з многіх вёсак і гарадоў, якія прайшлі найцяжэйшыя конкурсныя выпрабаванні, і якія безумоўна ўмелі і хацелі спяваць, але не хапала майстэрства, адукацыі, калі хочаце, элементарных музычных ведаў... А паслухайце зараз нашых вопытных артыстаў — нашых «піянераў» П. Моруца, Л. Макачук, А. Межан, М. Шуманскага і В. Юневіча! Ды і не толькі іх...

— Мы ведаем, што гартрольныя маршруты капэлы пралажылі па ўсёй краіне. Скажыце некалькі слоў аб гэтых пездках.

— Зараз цяжка сказаць, дзе мы былі, — прасцей адказаць, дзе не былі. За ўсю гісторыю існавання мы далі 4.500 канцэртаў, на якіх пабылі больш двух мільё-

наў глядачоў. Выступалі ўсюды: на лепшых сталічных сценах, у гарадах, раёнах, сёлах, перад войскамі Савецкай Арміі.

Асабліва прыемныя ўспаміны пакінулі ў нас пездкі па гарадах і сёлах Сібіры. Праз некалькі тыдняў мы зноў будзем у тых месцах — прыем там удзел у Свяце мастацтваў народоў ССРСР. У рэпертуары, які пакажам сібіракам, харавыя песні А. Багатырова «Шумелі бярозы», «Балада аб казаках», апрацоўкі народных песень, чатыры хоры Р. Шчадрына, араторыя Я. Глебава, «Дума пра Леніна» Г. Вагнера, «Будан у Разліве» В. Мурадзілі і іншыя творы беларускіх аўтараў і кампазітараў братніх рэспублік.

У красавіку выступім у зале Маскоўскай кансерваторыі.

Мы яшчэ доўга гаварылі аб складаных праблемах, якія стаяць перад калектывам. Рыгор Раманавіч пазнаёміў мяне з ветэранам капэлы, заслужаным артыстам рэспублікі Міхаілам Шуманскім. Вось што ён сказаў:

— Трыццаць гадоў — невялікі кавалак часу. Здаецца, зусім нядаўна дзевятдзесяцігадовым хлапчуком прыйшоў я ў хор разам з Васілём Юневічам, а сёння сам сустракаю нашу маладую змену. У іх і адукацыя, і культурны ўзровень далёкі ад таго, што мелі мы. Я рады за іх. І ўсімі сіламі стараюся перадаць ім свой вопыт і веды. Асабліва тым, хто яшчэ зусім нядаўна прыйшоў да нас з мастацкай самадзейнасці.

...І зноў за пультам Шырма. На ўсю залу гучыць «Дума пра Леніна». Харавая акадэмічная капэла БССР рыхтуе чарговую праграму. Рэпетыцыя працягваецца...
Вік. САЛАУЭУ.

Ветэраны і моладзь капэлы — М. Шуманскі, С. Далінчун, У. Туз, В. Юневіч, А. Каманева, Фота ўд. КРУКА.

[Заканчэнне.

Пачатак на 6-й стар.]

Дычоў Горан

Сымон Мацвеевіч перабірае квіткі, атрахаваўшы лісты, пісьмы, запрашэнні. Просіць прыслаць узоры сваіх вырабаў у Магілёўскі абласны Дом народнай творчасці, просіць і з Мінска. Дарэчы, бачыў я выстаўку яго вырабаў у Крычаўскай школе імя Леніна. У гэтай школе Сымон Мацвеевіч вось ужо адзінаццаць гадоў працуе ў кацельнай. Для дзяцей, каб не забывалі, якім народным умельствам здаўна славіўся горад, і зрабіў ганчар тую выстаўку глінянага посуду. Цікаваць да яе ў школьнікаў не меншая, чым да якіх-небудзь тэхнічных чудаў.

— Нам жа лшчэ ў гарфа загадалі... — гаворыць Сымон Мацвеевіч, забіраючы ад мяне свае паперы. — Загадалі, каб кожны з ганчароў выбраў сабе ў раёне адзін які-небудзь рынак і посуд свой толькі там прадаваў. Ну, і сядзіш, бывае, са сваімі гаршкамі, чакаеш з мора пагоды. Пакупнікоў тых кот напхакаў. Бо гаршчок жа не хлеб — не трэба кожны дзень новы. Ды і сельскія людзі не вельмі зараз на базар едуць. Можна толькі бабы ўлетку ягады ды садавіну прадаваць. Усё ў сельмагу сваім купляюць. Нават тэлевізары. А з-за гаршка там ці гладыша — хто ж гэта паедзе ў горад? Цяпер ужо нам, ганчарам, трэба збірацца ды везці да людзей свой тавар. А як? Вось я і кажу...

...Між тым акрэп агонь у горне Чарткова-малодшага. «Малодшага» — бо ёсць яшчэ і старэйшы Чарткоў, Цімох, пра якога гаварыў Сымон Мацвеевіч. Таму гадоў пад семдзесят. Але і малодшы, Васіль Гыгоровіч, ужо на пенсіі. Надоечы я заходзіў да яго пагутарыць. Крыху пакультываючы — ён інвалід Айчынай вайны — Васіль Гыгоровіч змрочна пахаджваў ля горна, аглядаў сваю ганчарскую гаспадарку, кідаючы па слоўку-другому маладому мужчыну. Той жвава падносіў бяромцамі дробна пасечаныя смольныя корчкі.

— Памочнік у вас добры, — сказаў я ганчару.

— Зяць. — кінуў Васіль Гыгоровіч. — Афіцэр, у госці завітаў. Яму, бачыце, цікава ля горна. А так адзін тунаю. Вось адналю, колькі мне тут жыць засталася, — а там... Закапаюць прадзедзюўскую дымакурню — і гамон нашай справе.

— Вучыць каго вазьміце, каб умельства дарэмна не згублася, — заўважыў зяць, які прыслухоўваўся да нашай размовы.

— Што ж мне — на вуліцы тых вучняў давіць? Хіба цябе воль...

Зяць засмяяўся. — Так-та яно... — усміхнуўся і Васіль Гыгоровіч. — Праўда, мы тут удвох з Цімохам крыху падабляем аднаму. Мо чулі пра Лычова Ляксея? Дык яму. Тое-сё ён і ад бацькі свайго ўзяў. Бацька добры быў ганчар. Род іх увесь здольны. Але ж Ляксея не ўсё ўведаў. Во яму і дапамагем. Асабліва Цімох наш.

Так я, яшчэ не пазнаёміўшыся з Аляксеем Лычовым, многае аб ім ужо ведаў. Ніхто не мог толькі сказаць — ці паходзіць яго род з Меціслаўля?

Адзак гэтага і сам Аляксея не ведаў. Дзяды і прадзеды яго жылі ў Крычаве, род свой лічылі старадаўнім, крычаўскім. Так што калі і перасяліўся сюды меціслаўскі ўмелец, то адбылося гэта недзе, напэўна, стагоддзі ў шаснаццатым ці семнаццатым, калі Меціслаўль — парубежны горад былой Польска-Літоўскай дзяржавы — часта аказваўся арэнай ваенных канфліктаў, разбураўся і царпоў ад пакараў. Магло быць і крыху пазней, калі фаварыт царыцы расійскай Кацярыны Другой князь Пацёмкін загадаў у Крычаве збудаванне сабе палац. Спатрэбілася шмат муляроў, спатрэбілася кафля. А дзе ж было шукаць лепшых майстроў-кафелішчыкаў, як не ў Меціслаўлі, чые «цаннікі» аздаблялі некалі сваімі вырабамі самыя выдатныя будынкі старажытнай Масквы?

Не ўдалося мне пакуль устанавіць, ці быў той амаль легендарны Іванка Лыч — ганчар і цаннік з Меціслаўля — радней крычаўскім Лычовым.

Ды ці ў прамым радстве, урэшце, справа? Вось у Крычаўскім краязнаўчым музеі ляжыць каляровая кафля, знойдзеная ў часе раскопак замчышча. А яе ж арнамент вельмі падобны да таго, што выканаў мастак на застаўках у кнізе твораў Францішка Багушэвіча. Значыць, ёсць у арнаменце той старажытнай кафлі наша агульнабеларускае. Ды дзіва што: у дванаццатым стагоддзі меціслаўскага князя запрашала, напрыклад, ноўгарадскае веча кіраваць горадам. Князь у Ноўгарад-вядлікі ўзяў з сабою многа чэлядзі

і розных умельцаў. А ў пачатку шаснаццатага стагоддзя дастаўся Меціслаўль князю Міхайлу з Заслаўля, што пад Мінскам. Князь загадаў на свой густ перабудаваць замак, з тае прычыны прывезена было ў парубежны горад багата рамеснікаў з Заслаўля.

— Я ўжо многага не памятаю з нашага дзедзюўскага ўмельства, — гаворыў мне Аляксея Лычоў. — Каб на прамкамбінаце мяне не пакалечыла машынай, напэўна б, і не ўзяўся б за гэты посуд... — і тут жа дабаўляе задумлена і сарамліва: — А можа і ўзяўся б. Бо іншы раз цягне... Ад бацькі, відаць, перадалося. Але забыў многае. Першы раз сам уззяўся ляпіць гаршкі — такія недацёны атрымаліся! От адзін такі на памяць берату... І абпальваць добра не мог. Аднойчы папрасіў у Васіля Чарткова горан — на маім жа, што ад бацькі застаўся, паліць пакарнікі не даюць, кажуць — яшчэ шкоды нараблю. Ага... Папрасіць, значыць, папрасіць, а выпаліць не мог. Два дні і дзве ночы кукаваў: пакуль дровы не скончыліся. Дастаў посуд — брынчыць, трэскаецца. А каб на яго ліха... Дзякуй яму. Цімох падказаў потым трохі... От яно як... І свісцёлак рабіць не магу. А дзедці просіць... Дый самому цікава. Гэта зараз, мабыць, на ўсю Ганчароўку адзін Сымон Мазалькоў умеє. Хаця не, відаць і дзед Васіль Ворунаў зрабіў бы. Ну, можа яшчэ і Кузьма Малек. Але той ужо гэтым не займаецца. Не... Ды каму яны патрэбны? Вось ён — той самы знаёмы матыў. Матыў, які наводзіць на сумны роздум...

А загадчык ваеннага аддзела культуры Віктар Фёдаравіч Маслянікі паказаў мне паперку з вобласці. Там гаварылася, што ў сувязі з падрыхтоўкай раённых і абласных выставак майстроў самадзейнага дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, прысвечаных лясніцкаму юбілею, запрашаюцца ў Магілёў на семінар у ліку іншых народных умельцаў два крычаўскія ганчары.

Значыць, патрэбна яшчэ ўмельства Аляксея Лычова і яго старэйшых таварышаў!

...З цёмнай вышыні цвінтара мы назіралі з Васілём, як упарта набіраў сілу горан Чарткова-малодшага. Адзіны на ўсю Ганчароўку! І гэта ў пятніцу, калі ўсе майстры, нават самыя марудлівыя, дасушвалі свой тавар і хто раней, хто пазней крыху, распалілі горны. Да шасцідзесяці горнаў!..

І сябра мой пачаў гаварыць аб тым, што — усё... Адыходзіць, мабыць, у паданні старажытнае ганчарнае майстэрства ў Крычаве... І быў у яго голасе сум, адчувалася вялікая шкода...

А, можа, усё-такі ранавата пурацца ўсяго гэтага? Можа варта падтрымаць тых адзіночкі агні, распаліць горны?

Ну, хаця б дзеля таго малака, што так добра чамусьці п'ецца, калі пастаіць яго ў халодным склепе якраз у збанку. Ёсць нейкія поры ў той глінянай пасудзіне, што надаюць малаку нейкі спеасаблівы водар. Гаспадыні кажуць: ад таго, што малака «дыхае», і смятана лепш адстойваецца ў збанках.

А калі ўжо хто лічыць сябе зусім урбаністам, на ўсе сто дванаццаць працэнтаў, як казалі адна маладзёца-цыганка ў Крычаве, якая ўвесь час праціла «на пагарэлае», тады хай ўспомняць гаршчочкі ў мінскай «Бульбянай» і ў іншых сталюках. Тыя ж самыя зацятыя гараджане з пернабытнай нейкай асалодою калупаюць з тых гліняных цёпанцаў ружовую, з залацістаю скарынкаю бульбяную смажыну.

...За гутаркаю мы не заўважылі, калі запалаў яшчэ адзін горан. Ён ужо добра разгараўся, і нам стала здавацца — здые там залаты дыск. Раз-пораз на краі дыска ўзнікала цёмная адзінокая постаць. Яна то рухалася па крузе, то крыху прыстойвала і вагіталася, здавалася, прынікала да жывога золата агню. Нібы пашанцавала нам назіраць адзіночага вогнепаклоўніка, далёкага прашчурна нашага, што з глыбіні вякоў нейкім цудам узнік на дне старажытнага яра, каб ускаліхнуць у нас успамін ці той нейкае казкі, ці то былі, перададзенай па крыві продкам, — далёкі, залаты соў дзятніцтва!

— А то ж няйначай Лёкса Лыч паліць — ускалінуў мой сябра. — Сільна гарыць! Навучыўся, значыць...

Рыгор БАРАДУЛІН

ТРЫПЦІХ УШАЧЫНЫ

Пацягнуўся певень,
выгнуў зацёкную шыю і
таропка крыламі залапатаў.
Так развадняк
пасля бурнай начы ляпае
сябе па кішэнях,
спадзеючыся знайсці на
півя.
Мнагажэнец і валацуга,
пявун галаву закінуў,
каб песняй, сівейшай
за туманы, уславіць
наложніц, і грэбнем
гарачым, як цыркуляркай,
неба распалавініў —
сонца з захмар'я выпала
костачкай пераспелага
персіка...

Уласнага голасу
не можа неслухацца
певень, хваліцца,
што сонца вызваліў
і сам сабе пляскае.
Ну што ж, няхай пацешыцца,
покуль ягоным крылом
прыпечак не замятуць
пасля таго, як засмажаць
яешню для госця...
Сінічка пасялілася ў садзе,
Сінім званочкам звініць:
— Ці ты спіш, ці ты спіш?..
Уставай, уставай!..

Белы рушнік
перакідваю цераз плячо
і, як сват, — маладых
вітаю:
сонца і раніцу.

Сені расчынены.
Стаю на парозе. Бяруся
Рукой за вушак. Выхінаюся.
З гнязда пад страхой
вытыркнуўся падлётак.
Здзіўлена на мяне паглядзеў
вялізным, спалоханым
вокам.

Яшчэ імгненне —
пырхнуў, у бульбенніку
знік.

Вярнулася ластаўка
і пытае:
— Вы не бачылі, дзе мой
неслух?

Ды тут спахалілася:
— Даруйце, вылецела
з галавы, што
па-ластаўчынаму
не разумеецца...

Хацеў запырэчыць —
Няма... паляцела...
Толькі гранёны келіх —
цвет гарбузоўніка — ціха
пазваньвае,

У ім прасвечваецца
калматы заклапочаны
чмель...

Якія толькі стагоддзі
цябе не хрысцілі ў
сваіх Дняпрах, а ты
язычнікам
так і застаўся, Човен.

Каб сустрэліся пальцы ў малітве,
ты рукі выцягнуў перад

сабой,
славячы бога вады,
перш чым нырнуць у хвалі.
Стары паганец,
сцісні прасмоленыя далоні
і мяне напаі з прыгоршчаў...
Не пускаюць на волю.
Прыцуглены, ты мокрым
носам
торкаешся ў крысе зялёнага
берага...

Зводніца-ноч
Сарамліва ў вочы глядзіць
Разлучніку дню...
Прыколкамі-невідзімкамі,
Як сцэжка ігліцай
У бары пасля спёкі,
Падлога ўсыпана...

Аплакалі вырай совы
Пад Полацкам,
Знаеш, Паддуба,
Узлеску ў прыпол верасовы
Ліст перажоўклы падае.

Раздолле туроўнаму рыку —
Над змоўклымі нетрамі плавае.
Чаўны бласлаўляе ў Рыгу
Сафія золатаглавая.

Даверыцца снегу полаз,
Загурбцяцца весяў весніцы, —
У світцы марознай Полацк
Вачыма сінімі весніца.

Па граю першыя,
Тужаць
Праталіны белабырыся,
Ведаюць гнёзды птушкі,
І рыбы чуюць віры свае.

Да скону сэрца скарыла
Чароту гаворка картавая.
З выраю
Доктар Скарына,
Як драч, дадому вяртаецца...

Вырвалі лён,
Яшчэ не пазвозілі.
Ён
у бабках
Стаіць над возерам.
Звечарэла.
Каб не спазніцца,
Мужчына косіць іллінішча.
Лепей глянь яшчэ —
Гэта старая ў рудой спадніцы
Ці бабка
Варушыцца зябка?
Аблачынкай хусцінка
Бялее на галаве.

Чакаю,
калі сплыве...

Алег ЛОЙКА

С Я Б Р А М

Якое шчасце мець сяброў
У працы, у натхненні,
Каля вандроўніцкіх кастроў
І ў думах-летуценнях!..

А толькі большае, відаць,
На белым свеце шчасце —
Умець сяброў аберагаць,
Ніводнага не страціць

І не давалачыцца ў дзень —
Той, сумны — ваўкалакам,
Каб аніводзін ніцы цень
Па-над табой не плакаў.

ЧЫТАЮЧЫ МАЛАДУЮ ПАЗІЮ

Б УДУЧЫНІ нашай літаратуры пачынаецца сёння. Яна нараджаецца з нараджэннем першых таленавітых кніжак маладых паэтаў і пісьменнікаў, якія прыходзяць у літаратуру з уласцівымі ім настроямі, імкненнямі, спадзяваннямі. Таму гаварыць пра творчасць нашай сённяшняй літаратурнай моладзі — значыць гаварыць і пра заўтрашні дзень беларускай літаратуры, пра перспектывы яе развіцця, пра яе ідэйна-мастацкі патэнцыял. Адсюль зразумела, чаму мы не можам (не маем права!) быць абіякавымі да творчага лёсу кожнага літаратурнага панаўнення, глядзець праз пальцы

раў першых кніжак маюць па трыццаць або нават па трыццаць з добрым хвосцікам, як, напрыклад, Я. Крупенька, Я. Верабей, В. Ракаў, Я. Шабан, С. Блатун, М. Казакоў, У. Скарынін. Менш тых, што выдалі свае першыя кнігі ва ўзросце 22—25 гадоў (Ю. Голуб, Р. Семашкевіч, В. Інава, М. Федзюковіч, К. Камейша). Пры гэтым кідаецца ў вочы пэўная адваротна-прапарцыянальная залежнасць паміж узростам і мастацкімі вартасцямі кніг: самыя лепшыя з іх пазначаны імёнамі самых маладых. Выключэнне складае С. Блатун — аўтар зместоўніка і цікавага зборніка «Раўнавага».

Нін ГІЛЕВІЧ

БУДЗЕМ ВЕРЫЦЬ!

на тое, як развіваюцца маладыя таленты, якія тэндэнцыі гэтага развіцця, што складае асноўны змест іх творчасці, у чым трэба бачыць іх дасягненні і слабасці.

Нашы пачаткоўцы не могуць пакрыўдзіцца, што іх творчае жыццё пунічана на самацёк. Частыя нарады і семінары маладых (рэспубліканскія, абласныя, гарадскія, раённыя), размова аб іх творах на старонках газет і часопісаў, на пісьменніцкіх сходках і чытацкіх канферэнцыях, рэкамендацыі да друку ў агульнасаюзнах выданнях і інш. — усё гэта сведчыць аб увазе і павазе да маладых аўтараў, аб тым, што імі цікавіцца грамадства, што пра іх клопацца і што на іх ускладаюцца вялікія надзеі. Адзінае, можа, чаго трохі бракуе ў адносінах да літаратурнай моладзі — гэта большай патрабавальнасці. Ёсць клопат і ёсць давер, але ж давер якраз і дае права на патрабавальнасць. Зрэшты, мы наогул у значнай меры адвыклі аб творчасці сваіх сяброў і калег весці размову на вялікім рахунку, без скідак і аглядак, дык ці дзіва, што гэтага недастае ў дачыненні да моладзі?

Я прачытаў (уласна — перачытаў яшчэ раз) трынаццаць беларускіх вершаваных зборнікаў, выдадзеных у 1968—1969 гадах выдавецтвам «Беларусь» у серыі «Першыя кнігі паэта». Не збіраюся рабіць падрабязнага разгляду кожнай з гэтых кніжачак, — але некаторыя думкі і заўвагі хацеў бы выказаць.

Пачну з таго, што ўражанне ад зборнікаў вельмі няроўнае, як няроўныя зразумела, і творчыя магчымасці аўтараў, як няроўны і іх узрост, і літаратурны стаж. Што да ўзросту, то перад намі фактычна два пакаленні, розніца між якімі — каля 10 гадоў. (У маладым веку — гэта не мала; згадаем, што калісьці маладыякоўцы «ваявалі ў рожкі са старымі», хаця іх раздзяляла ўсяго некалькі гадоў: напрыклад, «малады» Чарот быў з 1896 года, а «стары» Гартны — з 1887; «малады» Дубоўна — з 1900, а «стары» Гарэцкі — з 1893 года). Большасць нашых аўта-

У цэлым першыя паэтычныя зборнікі двух апошніх гадоў абуджаюць добрыя надзеі на тое, што і гэтак панаўненне зойме сваё адметнае месца ў нашай паэзіі і хораша паслужыць ёй (тут я маю на ўвазе і тых, чые першыя кніжкі павінны выйсці сёння — А. Разанаў, Ж. Янішчыц, Г. Тумас).

В ОСЬ той жа Сымон Блатун — са спакойным, неспаспелым радком, з добрым, сардэчным роздумам, з дакладным бачаннем свету — асабліва паэзіі — высковага побыту і працы, мяккі і даверлівы па інтанацыі: паэт — гаворачы яго жі словамі — чуіны «да светлай радасці, да болю, да журбы, да чалавечай годнасці» і — даваў — да чалавечай дабраці. Такія яго вершы, як «Чысціня», «Эра маіх пірамід», «Я па зрэбным бягу палатне», «Чэсьць», «Гаспадынікі, варам шпирце чань», «Заніс у вайсковым білеце» і некаторыя іншыя дападаюць да сэрца і застаюцца ў памяці, бо гэта творы спелыя і па-думцы, і па пачуццях, і па прафесіянальным пісьме.

Творчая спеласць характарызуе зборнік «Леснічоўка» Рыгора Семашкевіча — паэта, які не патрабуе ніякай сідні на маладосць. У Р. Семашкевіча лепш, чым у іншых з яго кагорты, чуецца дыханне веку, трывожны пульс часу, бачна глыбокае ўведаванне таго, што пад светам, пад зямлёй, над людскім шчасцем жывіцца атамная бомба — «мая раўвеніца страшная» (Семашкевіч — з 1945 года). Асэнсаванне гісторыі і сучаснасці («Прывялі выскоўцы з Іспаніі», «Баларовыя сны», «Аўтабіяграфія»), сувязі пакаленняў («Магіла лётчыкаў») падаецца не ў голых лагічных формулах, а ў яркіх запамінальных вобразах і дэталях. Многія вершы гавораць пра чалавечую шчодрасць душы («Сад вартую», «Прывязджайце ў чацвер», «Можа ёсць дзе барана старая»), пра шырыню кругагляду — не паказваю, не прыячнутую за вушы, а спраўдую, што ідзе ад унутранага, духоўнай культуры. Р. Семашкевіч — якраз той прыклад, калі

Ды — пэўна ж — не таму, сябры,
Вас берагу ўлюбёна,
Каб плакалі вы, як бабры,
Жалобаю замглены

Без вас мне сёння, тут, ва ўсім
Ні хмелю, ні пахмелля,
Ні плённых лет, ні думных зім,
Ні гора, ні вяселля,

Без вас я сам сабе не рад,
Ні будняў мне, ні цудаў, —
Здаецца мне, памёршы нат,
Аберагаць вас буду!..

Ад таго мне не стала лягчэй...
Я іду, асцярожна ступаю,
А за мной, быццам сотні вачэй,
Кожны позірк спіной адчуваю.

Азірна — нікога вакол,
Валуну круталобыя толькі,
Соснаў колькі, імшаністы дол,
Перасохлай кастрыцы іголки.

Зноў ступлю, і, нібы з валуноў,
З-пад сасновых навесістых шатаў

Сочаць вочы напружана зноў
Тых усіх, хто валун колісь кратаў

Мо сахою, мо проста нагой
Ці адно — задуменна — вачыма...
Як, няўжо тых вачэй неспакой
Вы не чулі вавек за плячыма?..

Я нясу рэха маладыякам.
Я спяшаюся. До азірацца!..
Хоць у вочы мінулым вякам
Азірацца мне — не баяцца!..

Сотні соцень, мільёны вачэй!..
Кожны позірк спіной адчуваю!..
Не лягчэй ад таго і лягчэй:
Я іду, асцярожна ступаю.

Там адзін толькі быў я, адзін!..
І маё ўсё — ад сініх нябёсаў,
Ад птушынага разнагалосся
І да порхавак ля каляні!..

Для мяне толькі ўсё і было,
І цвіло, і гуло, і маўчала,
І сплывала — зусім не плыло,
Ля мяне было, як ля прычала.

творчай вучоба ў вялікіх майстроў (напрыклад, у Багдановіча, у Хікмета, у Таіка) прыносіць плён і не зацірае ўласнае аблічча. Вершы Семашковіча — зямныя і вельмі беларускія, хаця саміх слоў Беларусаў, беларускі ў іх амаль не сустракаецца.

Радаснае ўражанне пакідае зборнік Юрыя Голуба «Гром на зялёнае поле». Голуб — паэт вельмі прадуктыўнага вобразнага мыслення, ён імкнецца да метафарычнай згушчонасці, да кандэнсатнай думкі і пачуцця. Ён добра адчувае вобразна-семантычныя магчымасці роднага слова і любіць, каб радкі і рыфмы гучалі свежа, арыгінальна. Праўда, тут яго часам падцерагае і небяспека — часам выходзіць нестандартна, нетрафарэтная, нязбіта, але і, невырадна, я сказаў бы — рабусавата (напрыклад, у вершах «Зялёнычын лён», «Вось так хадзілі дзіванкі» і некаторых іншых). Шлях да сапраўднага майстэрства — шлях да высокай прастаты. Вершыца, што Ю. Голуб у сваіх дабрых творчых пошуках пойдзе менавіта гэтым шляхам, Вершыца таксама, што ён хутка пераадолець і відавочную пакуць што залежнасць ад сваіх паэтычных настаўнікаў (А. Валюгіна, Р. Барадулліна). Зразумелы аднойчы, што наўмысна награванчываць алітэрацыі («рака рукаў у расе купала») — зусім няцяжка і што падобны прыём ужо таксама зрабіўся трафарэтным. — Ю. Голуб, трэба думаць, перастане захапляцца такім самамэтным гукашам. Ён дарэчы ў дзіцячых скарараворках, для трэніроўкі вымаўлення, але для сур'ёзнай паэзіі — не прыдатны.

Цікавай, арыгінальнай паэтэсай прадстае са старонак сваёй першай кнігі «Раніца» Вольга Іпатая. Удумліва, немнагаслоўная, можа, часам, залішне разважлівая, яна, як правіла, імкнецца гаварыць пра нешта істотнае, значнае — пра родную вёску, пра горад, у якім жыве, пра дзіцячы дом, у якім гадалася, пра чалавечую гульцасць і дабрату, пра вернасць дружбе і каханню, пра мацярынства, пра мову. Яна ўмее сказаць хораша, паэтычна і немудрагеліста. Хаця, вядома, не заўсёды трапілі ў кнігу і вершы дзякурныя, «спраходныя».

Неяк зусім панава, свежа і натуральна загучаў на роднай мове Леанід Дайнека (раней ён пісаў і друкаваўся на руску). У яго зборніку «Галасы» памала вершаў, важкіх і дакладных па думцы, ёмістых — дзючючы паэтычнаму абогульвенню — па змесце, лакальных і строгіх па форме, па кампазіцыі («Недзе ля Магілёва», «Ёсць на зямлі прыкмета», «Дажыжы», «Пэралескі... Вязозі», «Табэ складою песню ля гастра» і інш.).

Чыстай, светлай і ў цэлым абаяльнай здаецца мне кніга Міколы Федзюковіча «Зямлі — магніт». Леншыя вершы ў яго тыя, дзе ён ідзе ад асабістых уражанняў, ад жывога пачуцця («Водуск салдату...», «Увеканеч, фатограф», «Кампаньёла»). Рытмічна і інтанацыйна яго вершы на шаблонны. Наогул, М. Федзюковіч — паэт досыць высокай прафесійнальнай вывучкі, але, па жаль, іншы раз збіваецца на літаратурчыню. Так, у добрым вершы «Балада пра хату» раптам чытаем: «Выплывала хата брыганцінай...». Як лпо спакушае, гэтае прыгожае паэтычнае слоўца!

У кніжцы Яўгена Крупенькі «Салаўі» варты адзначыць такія каларыстычныя, цікавыя вершы, як «Лазня сусе-

да», «Сніп», «Візынка», «Кацька». Але агульнае ўражанне пеуюць многія рэчы, якія трапілі ў зборнік выпадкова. У Я. Крупенькі, на наш погляд, ёсць адна вялікая бяда: гэта — міжвольныя перапыты з творчасці вядомых паэтаў, перайманне іх вобразаў, матываў, рытмаў і інтанацый.

У зборніку Уладзіміра Скарыйкіна «Буслы над аэрадромам» запамінаюцца цікавым паваротам думкі або ўдалым паэтычным вобразам «Сцюардэсы», «Ірышчы», «Вяртанне», «Дома», «Айчыму».

Вершы, якія сведчаць пра несумяшчальнасць іх аўтараў, ёсць, вядома, і ў зборніку «Млечны шлях» Міхася Казакова, і ў «Восенскіх повах» Казіміра Камейшы, і ў «Свежасці» Яўгена Верабя, і ў «Нарачанцы» Яўгена Шабана, і ў «Вернасці» Віктара Ракава, — не пералічаю іх толькі таму, што гэта заняло б шмат месца. А мне хацелася б яшчэ падзяліцца і некаторымі думкамі больш крытычнага характару, сказаць пра тое, што засмучае, калі знаёмішся з першымі кнігамі маладых. А засмучае — многае, хаця гэта датычыцца, вядома, не ўсіх у аднолькавай меры.

У СЕННЯШНІХ маладых бадай што больш інтымнасці, даверлівасці, смеласці сказаць пра сябе, чым было, напрыклад, у пачатку 40—50 гадоў. Мы тады імкнуліся гаварыць пра справы вялікія, нават грандыёзныя, у маштабах агульнадзяржаўных і ўсе-народных, стваралі асперыраваць палітычныя высоты, грамадска-значныя. Вядома, за гэтым часцей за ўсё не было ўласнага воішту. І творам шкодзіла агульнасць, рыторыка, ім не хапала аднак біяграфіі сваёй і свайго пакалення, не хапала жыццёвай і біяграфічнай даставернасці. Паварот да чалавек, да яго ўнутрапага свету, які адбыўся ў сярэдзіне 50-х гадоў, працягваецца і цяпер. Але гэты паварот выклікаў, мне здаецца, і пэўныя непажаданыя з'явы. Пачало назірацца нешта накітаў боізі маштабных, грамадска значных тэм: паэты як бы кінуліся ў другую крайнасць. І на паверхню выступіла драбнотэма, малавартаснага фіксальнага нязначных, асабістых — часцей за ўсё інтымных — перажыванняў, дробныя самааналізі, без вялікага грамадзянскага напружання, без глыбокага зместу, без сацыяльна і палітычна актуальнага гучання.

Вось і ў некаторых кніжках нашых аўтараў мы сустракаем з гэтай ж з'явай. Занадта многа ў іх вершаў, якія маюць б застацца недзе ў асабістым дзёніку (калі ўжо яны напісаліся), бо мізэрнасцю зместу яны не заслужоўваюць увагі чытачоў. У такіх вершах чытачу немагчыма знайсці хоць бы нейкую крупінку для ўзбагачэння свайго ўласнага духоўнага вопыту. А калі і гэтай крупіны пам'я — для чаго ж тады вершы? Прыяду толькі два прыклады.

Вось невялікі верш Я. Шабана:

Падумаць я не асмелюся,
што мы нездарок сыхліся,
што вочы з вачмі сустраліся
і думкі ў адно зліліся.
Як добра, што гэтак водзіцца
і, пэўна, заўсёды будзе:
з гарою гара не сходзіцца,
а людзі і разыходзіцца
і сходзіцца людзі!..

А вось змест верша Я. Верабя «Пачкай, ты куды бяжыш...»: хлопец пе-

раймае каханую і просіць яе ўсміхнуцца яму. Калі ласка: «аглянулася, засміялася, слова кіннула — і туга ўся і бяда ўся ў момант агінула». Гэтым і канчаецца верш. Гэтым і вырашылася міжвольная драма. Глянула, усміхнулася — і ўсё, бяды як не бывала.

Чытаеш некаторыя зборнікі і думаеш: які ўсё-такі вузкі, абмежаваны духоўны свет лірычнага героя! І чым ён жыве, гэты герой? Што яго хвалюе і трывожыць? Ці ведае ён, што адбываецца ў свеце? Як быццам няма ні вайны ў В'етнаме, ні фашысцкага разгулу ў Грэцыі, ні трывожнага становішча на Блізкім Усходзе, ні шавіністычнага дурману ў Кітаі, ні рэваншэсцкіх настрояў у ФРГ. Як быццам няма вострых, складаных, вялікіх праблем у нас, унутры краіны. Нейкая «інфантыльнасць», ненатуральная для трыццацігадовых мужчын, пануе на асобных старонках кніжак.

Небяспечнай хваробай для некаторых маладых аўтараў з'яўляецца літаратурчыня. Інертнасць, думкі, вобразныя трафарэты, моўныя штампы, абіяты, абіятанія хады, псеўдапаэтычнасць, традыцыйныя паборы журавоў, салаўёў, рос і іншых «абавязковых» кампанентаў «сапраўднай» лірыкі асабліва прыкметны ў зборніках В. Ракава, Я. Шабана, М. Казакова, Я. Крупенькі. Думаю, што ад асабістай перасліць гэтую хваробу ў значнай меры залежыць іх далейшы творчы лёс.

Асобна хочацца біць трывогу з прычыны таго, што ў многіх вершах маладых сустракаюцца недакладна, а то і проста неіспыменна вызваныя думкі, часам нават парушэнні элементарных правілаў граматыкі. Наўрад ці ўпрыгожваюць паэтычны твор радкі, наштат: «Букет струменю пералісты шугнуў падобна рыска» (?), «Зямлі ўсміхаецца, абсохла, плач ў пятні ёй пясок» (?), «Петрадарэц гасцей засведчыць — ён спёку свежасцю сабе», «Гула, як вайна, са скрыгам раіна», «Стане светла ў звонкіх галях, павылёт усе ночы півучымі» (?). Мы часта гаворым — і справядліва, — што беларуская мова — адна з самых мілагучных, музычных і півучых моў у свеце. А ўласнымі творамі шэрадка пярочым гэтым. Якая ж мілагучнасць, калі амаль на кожным кроку натываецца на тагды гвалтоўныя скарачэнні «у» там, дзе яно піль не можа скарачацца: «Дзям'ян — дом ўдаве пабудуе, як зван», «Я прыехаў ў сваё самастойнае лета», «Цэлы свой калосіў ў кожным зерні, і мільёны іскраў ў кожным крэмені», «Скільні дзесяткі два гадоў, ўзмахні крыламі!» і г. д. Бачу, як паэт, учыніўшы такі гвалт, спакойна махае рукой — маўляў: «Сайдзёць!» Не трытаецца. Упіраецца і супраціўляецца. Бо няма натуральнасці гучання — мова скаваркана. Паглядзіце ў запісы нашых народных песень, прыпевак, загадак — ці знойдзеце вы там хоць адно гэткае «сайдзёць!». Непатрабавальнасць да сябе — вось што водзіць прамом паэта ў такім выпадку.

Толькі непатрабавальнасць магла блаславіць у друк такія, з дазволу сказаць, рыфмы, як «размовы — правомы», «пералісты — ліўні», «вечэры — вячэру»... У лексічных запасах роднай мовы — сотні тысяч слоў, а паэт дазваляе сабе рыфмаваць «вечэры і вячэры!» Пра якую ж сур'ёзную працу, пра якое авалоданне майстэрствам тут можа быць гаворка?

Калі чытаеш усе зборнікі ўзасаб, тады асабліва адчуваецца іх пэўная эмацыянальна аднастайнасць. Часцей за ўсё перад намі — спакойны, разважлівы тон, элегічны настрой, замалаванне, але вельмі рэдка — гумар, іронія, сарказм, палыміяная публіцыстычнасць, высокая патэтыка (не пустазвонства рытарычнае, а патэтыка). З вузкасцю эмацыянальнай амплітуды звязаць і жанравая абмежаванасць. Лірычны маналог, еповедзь, медытацыйны верш (роздум), лірычная імпрэсія, пейзажная або бытавая замалеўка, верш-успамін, зрэдку (напрыклад, у Я. Верабя) — лірычная гумарэска. — вось, бадай, і ўсе жанры. Амаль не карыстаюцца маладыя паэты эпічнымі жанрамі (балада, паэма), Пазбягаюць палітычнай лірыкі.

Хацелася б бачыць у вершах большы напад пачуццяў, больш узрушанасці, заклапочанасці, калі хочаце — болю. Многавата вершаў, пра якія можна сказаць: «Міла! Даров! Міла! І складна, і выдумка ёсць, і метафары не бліяга...» А вось каб верш прымуціў задумацца, каб адкрыў вочы на нейкую з'яву, каб моцна ўсхваляваў, каб хацелася ісці і паўтараць яго ўголас, пры выпадку працягваць, — таіх, на жаль, малавата.

Новыя пакаленні паэтаў усё часцей карыстаюцца формай верлібра — вольнага верша. Багата гэтай формы і ў першых зборніках. Не ведаю, як таму, а мне верлібр нашых маладых у большасці выпадках здаецца звычайнай палёткай, якую яны сабе дазваляюць. Рытмічна расхлябавы, раскілзаны, празачны верш сплесці непараўнана лягчай, чым напісаць метрычна і рытмічна арганізаваны. Сапраўдны верлібр, як і ўсякі сапраўдны твор, вымагае вялікай працы, а працы якраз жа і не відаць. Відаць жадаме «выкруціцца» ад працы — ад вялікай, д'ябальскай цяжкай працы над радком, над рытмам, над словам.

ПЕРШЫЯ кніжкі (прынамсі, лепшыя з іх) сведчаць, што паэтычнымі талентамі наша зямля не беднее. Вядома, ніхто сёння не возьмецца прадказаць, які будзе далейшы творчы лёс таго ці іншага маладога аўтара. Усё залежыць у першую чаргу ад самога паэта: здолее ён свой талент развіць ці змарнуе ўпустую неразвітым. Залежыць ад таго, ці паэт будзе жыць вялікім грамадскім жыццём, ці будзе туляцца на задворках гэтага жыцця.

Помню, гадоў 10 назад малады аўтар першага зборнічка пагардліва крывіўся: «Купала сёння ўжо не чытаецца, устараў, брат, устараў...» А між тым, гэтым увогуле здольнаму чалавеку якраз і трэба было — надта трэба было! — чытаць і перачытваць Купалу, павучыцца ў Купалы і майстэрству, і печаму яшчэ — не менш важнаму: грамадзянскай мужнасці, творчай смеласці, актыўнасці сацыяльнага і палітычнага мыслення, высякароднасці духу, чалавечнасці, ды і ці мала чаму яшчэ, чаго так не хапае нашай сённяшняй паэзіі. Тады пачатковец не ўзяўся за розум; цяпер яму ўжо даўно за трыццаць і пша ён трохі горш, чым тады, 10 гадоў назад.

Будзем верыць, што наша маладая паэзія апраўдае вялікі надзеі грамадства і роднага краю. Надта ж патрэбны беларускай літаратуры, усёй беларускай культуры здаровыя, таленавітыя творчыя сілы.

Тым і будзеш прыгожым ты век,
Край маленства!..

Ды не дзеля ўцехі
Ацяжэлых гадамі павек
Я прыгадваю дальнія стрэкі.

І паверыць цяпер не магу,
Што калісьці вось гэтакім быў я:
Бесклапотны ў густым берагу
Анішто, ані з кім не дзеляў я!..

□ □ □
«Не балбачыце лішняга!..
Паверце!..
Няхай яно, ліхое, затане!..
Маўчанне — золата, а лішак слова
— смецце!..»
А я не ведаю, што лішняе, што —
не?!
Вы кажаце: «Застаньцеся
на ўзбоччы,
Пускайце ля вушэй усё, як дым,
Ці долу апусціўшы ціха вочы,
А лепш — не апускаючы зусім!..»
Не!.. Я не балбачу. Я ўсё адкрыта
Усім гавару, нібыта на духу.
Асобай віславухай ля карыта
Ніколі не маўчаю і не змагу.

Шкадуць толькі, што
не ўсёвідушчы,
Што лішніх слоў не пазбягаю
зноў,
Нібыта зубр, што нацянькі
праз пушчу
Задыханы бяжыць паміж карчоў.

□ □ □
Я законаў прыроды баюся:
Што, калі неасвечаны лёс
Роўна столькі пакут адцярусіць,
Колькі ліўняў шчаслівых прынёс?

□ □ □
І шукаць буду вечна законаў,
Каб вяснова радасць лісткаў
Заставалася вечназялёнай
Над калінавым гулам мастоў!..

СНЕГ
Слепіць вочы ён, снег,
І дарогі разбег,
І ты мружышся:
«Снег!..
Што за студзеньскі снег!..»

Светла як ад яго
Паміж хвой у цішы,
І па ўсёй па шашы,
А найбольш — на душы!..

Каб не ён, гэты снег —
Сын вячэстай зімы,
Дык ці б ведалі мы,
Колькі ў свеце святла?!

Каб не ён, гэты снег
Ля бясконцай шашы,
Дык ці б ведалі мы,
Колькі можа ў душы
Быць святла, пекнаты?!

Ах, як мружышся ты!..
Снег мой, студзеньскі снег!..

КАХАННЕ
Па народных матывах
Я быў бы коласам без зерня,
Без яблык сада, і вулём
Без пчол, і яварам без ценю,
І нерассветленым вулём,
Калі б з табой мы разышліся,
Сырыя ўсохліся б дубы,

А то сухія развіліся,
Як не ўсыхаліся нібы.

Няхай у тры рады каменне,
Бярвенне — у чацвёрты рад, —
У наймягчэйшы пух абярне
Усё адзіны твой пагляд!..

А быў бы больш уважны месяц,
Што блудзіць сонна паміж хат,
Цябе убачыўшы, на месцы
Прастаяў бы сем дзён паград!..

Мал. В. Табасова.

ЛІЧБА «100», якая сустракае наведвальніка выстаўкі ўжо ля ўваходу ў музей, успрымаецца не так весткаю размовы пра мінулае, як заклікам да абмеркавання самых надзвычайных праблем у жыцці і ў мастацтве.

Асабліва гэта датычыць скульптуры. Пра цікавасць майстроў разіца да нашых дзён сведчыць хаця б той факт, што ў экспазіцыі скульптуры пераважае сучасная тэматыка. З трыццаці пяці новых твораў нашых скульптараў толькі дзесяць непасрэдна прысвечаны рэвалюцыйнаму мінуламу, вобразам Ільіча і яго аднадумцаў, папелінікаў. Астатнія разказваюць пра героіку Вялікай Айчыннай вайны, пра жыццё і побыт сённяшніх будаўнікоў камунізма.

Не лішне падкрэсліць, што работы скульптараў, прысвечаныя нашаму слаўнаму мінуламу, у пераважнай большасці пазбаўлены налёту рэтрапектывізму. Гісторыя ўбачана вачыма нашых сучаснікаў.

СТАНОУЧАЯ рыса беларускай скульптуры гэтага года — у параўнанні з мінулымі — большая жанравая разнастайнасць. Побач з партрэтамі, які ў нас, мабыць, часцей за ўсё складае аснову экспазіцыі, на гэты раз віднае месца занялі буйнамаштабныя творы сімвалічнага характару. З'явіліся і праграмныя кампазіцыі — самае складанае адгалінаванне пластыкі, якое дагэтуль у нас развіваецца марудна.

Ужо ў самім факце звароту да праграмных кампазіцый мы бачым сведчанне росту творчага вопыту нашых скульптараў.

Сярод такіх кампазіцый — работа А. Заспіцкага «Да зор!» Сімвалічная фігура — увасабленне парыву, руху наперад — стала адным з самых любімых, папулярных вобразаў у савецкай пластыцы яшчэ з часоў І. Шадра, В. Андрэева, В. Мухінай. Пераканаўчым развіццём гэтай традыцыі з'явілася кампазіцыя А. Нібальнікава «Да сонца!», дзе ў вобразе мужа чалавека з праменем-маланкаю ў руках глядачы ўбачылі сімвал каласальных заваяванняў чалавечага розуму.

Кампазіцыя А. Заспіцкага развівае думку аб будучыні ў іншым плане. З'яўляючыся першай спробай аўтара ў названым жанры, яна пакуль яшчэ не ў дастатковай меры цэльная, хаця па-свойму цікавая. Сімваліка тут недастаткова акрэсленая. І таму назва работы дапускае рознае тлумачэнне. Назва «Да зор!» — аўтарскае ўказанне на думку аб асваенні касмічнай прасторы, а адлюстраванне — вялізная мускулістая фігура чалавека з суровым абліччам рабочага і пяцікутнай зоркай на грубай далоні — больш нагадвае рэвалюцыйны парыў мас, якія пракладаюць шлях наперад да сацыяльных заваёў Кастрычніка. Магчыма, пэўная дваццаць задумы прадвызначыла і не да канца паслядоўнае пластычнае рашэнне скульптуры. Занадта буйныя мышцы ног і грудзей, цяжкія набрынялыя рукі рабочага-велікана робяць амаль асязальнай яго фізічную сілу. У той жа час інтэлектуальная сіла вобраза не знайшла дастатковай распрацоўкі. Скульптар дабіўся пэўнага поспеху ў пабудове фігуры. Але міжволі задаеш сабе пытанне: калі аўтар гаворыць пра сучасніка, дык ці сугучны створаны ім вобраз нашым уяўленням пра сучасніка? Безумоўна, кожны мае права на ўласнае тлумачэнне сучаснасці. І ўсё ж даючы сваё тлумачэнне, скульптар не можа не ўлічваць і

уяўлення пра сучаснасць мноства людзей ці, інакш кажучы, пэўных агульных уяўленняў.

Поза фігуры крыху наўмысляная. Рух ускладнены і, мабыць, залішне неспакойны. Вінтападобны паварот торса і рэзка ўскінутая правая рука кантрастуюць з вялым рухам левай рукі, слаба прыціснутай да грудзей. Такі лагічна не апраўданы кантраст выклікае непатрэбныя асацыяцыі з унутранай расслабленасцю чалавека. Пра яе, дарэчы, таксама нагадвае нейкая жалобная лінія бровей, якія сціслыся ля пераносіцы.

Можа, скульптар меў на ўвазе авяры, цаной якіх іншы раз дасяга-

пераўтвараюцца ў грудзі каменных блокаў, праз якія прабіваецца жывое жыццё. Перад намі ўжо як бы не рэальнасць, а помнік у стылі дваццятых гадоў, праўда, блізкі нашай сучаснасці і сваім высакародным зместам, і некаторымі стылістычнымі рысамі.

Звярну ўвагу на тое, што імкненне да геаметрызму форм — хаця і ў меншай, чым у гэтай рабоце А. Анікейчыка, ступені — стала тыповым для многіх сучасных твораў на гераічную тэму. А. Анікейчык знайшоў зручны выпадак, які цалкам апраўдвае яго мастакоўскае рашэнне дзевяці геаметрызм літаральна да мяккі. Праўда, імітуючы гатовы стыль,

куль што не прыводзіў да стварэння вялікіх, шматпланавых вобразаў.

КАЛІ ў работах на гераічную тэму пераважаюць рэзкія, завузваныя лініі і формы, дык у лірычных — наадварот — плаўныя, плавучыя, якімі адцяняюцца задушаныя ноткі.

Характэрная ў гэтым плане кампазіцыя І. Хоміча «Чаканне». Яе становячая рыса — надзвычай эфектнае скарыстанне структуры і колеру самага матэрыялу — дрэва. Вобразнае рашэнне кампазіцыі грунтуецца на кантрасце: чароўная жаночая галоўка плаўна выступае з грубай масы патрэсканага дрэва. У выніку — побач з неапрацаванай цёмнай драўнінай тонка апрацаванае разцом жаночае аблічча здаецца яшчэ больш пяшчотным. Адмысловы малюнак драўніны, яе светлых і цёмных палос, якія то выпрамяляюцца ў роўны рад, то скручваюцца ў колцы, стварае ўражанне ажурнага вэлюма. І вэлюм гэты быццам скрадвае некааторую рэзкасць абрысаў твара. Вельмі дарэчы скарыстаны ў гэтай рабоце і трэшчыны дрэва, якія праменямі разбгаюцца ад сэрцавіны ў бакі; знаходзячы на кудзеры дзяўчыны, гэтыя праменні нагадваюць нейкія своеасаблівыя дэкаратыўны ўбор. Нават драбнітка алюмініевыя заклёпкі, якія хаваюць чэрвоточыну ў драўніне, скарыстаны ў вобразным ладзе твара: на фоне зялёна-рудого колеру драўніны кроплі метала ствараюць уражанне халоднага тумана, падкрэсліваюць атмасферу таямнічасці дзявочага чакання. Шкада толькі, што само вобразнае рашэнне перагруе ўжо больш-менш вядомыя. Хацелася б ад скульптара і большай самастойнасці ў пошуках тыпажу. Наш жа сучаснік зусім не такі прасты і «стандартны», каб пра яго гаварыць аднастайна і павярхоўна.

Прыгадаем у гэтай сувязі паказаныя на выстаўцы партрэт кампазітара М. Чуркіна работы Г. Мурамцава, партрэт кампазітара Я. Цікоцкага работы І. Міско, партрэт Я. Коласа работы А. Заспіцкага. Гэтыя і іншыя аўтары партрэтаў засяроджваюць увагу менавіта на інтэлектуальным багаці, непаўторных своеасаблівасцях асобы персанажаў партрэтаў.

СЯРОД скульптурных партрэтаў Ільіча выдзяляецца створаны З. Азгурам. Гэта вялікая па памерах галава. Аўтар ляпіў яе адразу ў задуманым памеры, без папярэдняй мадэлі і павелічэння. Тут яму, мабыць, памог вопыт работы з групай калег над буйнамаштабным партрэтам правадыра для Выстаўкі дзясяцігоддзя народнай гаспадаркі ў Мінску. Паказаны ж на выстаўцы ў музей партрэт Леніна выкананы мякка, маляўніча. Захавана красамоўная жывасць форм. Знята ўнутранае напружанне, якое звычайна ўласціва партрэтам Ільіча ў скульптуры.

Праўдзіва перададзены ленінскія рысы і ў партрэтах правадыра рэвалюцыі, створаных В. Паліччуком і В. Слічанкам. Работы гэтых аўтараў пры знешнім непадабенстве аб'яднаны беражлівымі, удумлівым адносінамі да дакументальнага матэрыялу. В. Слічанка добра скарыстаў у сваім партрэце Ільіча колер чырвонага дрэва. Гэты колер гарманічна спалучаецца з падфарбоўкаю охрай. Таму скульптура набыла прыемны, роўны, цёплы тон.

У той жа час выстаўна пераконвае, што і ў партрэтны жанр пранікаюць тэндэнцыі дэкаратывізму. Пра гэта, у прыватнасці, сведчаць работа Т. Мацвеевіч «Даярка» і паасобныя творы іншых аўтараў. Партрэты такога плана выйграюць у чыста знешняй ярка-

Ірына ЕЛАТАМЦАВА

У Дзяржаўным мастацкім музеі БССР працягвае працаваць рэспубліканская мастацкая выстаўка, прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча Леніна. На старонках нашай газеты пісалі пра гэтую выстаўку глядачы і мастацтвазнаўцы.

Сёння мы працягваем абмеркаванне выстаўкі. Ірына Елатамцава — мастацтвазнаўца, супрацоўнік Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Акадэміі навук Беларускай ССР. Яе пэру належыць кнігі аб беларускай кераміцы і беларускім манументальным мастацтве.

БЕЛАРУСКАЯ СКУЛЬПТУРА. 1970

юцца поспехі? Тады ў дадзенай сітуацыі варта было б яшчэ больш удакладніць думку.

Гаворка пра спрэчныя моманты новай работы А. Заспіцкага вядзецца таму, што твор пераконвае ў дастатковай сіле аўтара, у яго здольнасці пазбаўцца недахопаў. Хочацца спадзявацца, што смелае пачынанне А. Заспіцкага ў рабоце над абагульненым вобразам сучаснасці знойдзе свой працяг.

АНАЛАГІЧНЫ абранаму А. Заспіцкім сюжэты матэрыялу — імклівы рух наперад чалавека з пяцікутнай зоркай у руцэ — больш канкрэтна ўвасаблены ў кампазіцыі А. Анікейчыка «Заклік». Тут ужо і час, і сэнс дзеяння, і аблічча героя гранічна ясныя.

Перад намі будзёнавец часоў грамадзянскай вайны. Пяцікутная зорка ў яго ўскінутай руцэ — канкрэты сімвал Савецкай краіны. Парыў чырвонаармейца наперад зусім слушна трактуецца як заклік адстаяць заваёвы Кастрычніцкай рэвалюцыі. У гэтым выпадку вельмі дарэчы бурная дынаміка форм.

Каб лепш перадаць атмасферу грамадзянскай вайны, скульптар скарыстаў характэрныя для таго часу стылістычныя асаблівасці манументальнай скульптуры. Аўтар робіць цэла ўмоўным, агрубленым да такой ступені, што магнуты торс байца з вялізнымі пукатымі мышцамі і ўкарочаных рукі каласальнай таўшчыні

скульптар тым самым спрашчае пошукі ўласнай мовы.

Калі мы звяртаемся да тэматычнай шматфігурнай кампазіцыі на тэму героікі Кастрычніцкай рэвалюцыі або Вялікай Айчыннай вайны, дык заўважам падкрэсленыя пошукі скульптарамі сучаснай пластычнай мовы.

У гэтых пошуках вядома добрае імкненне ўлавіць біццё пульсу сённяшняга дня, перадаць чоткасць, дакладнасць рытмаў сучаснасці. І абагульненасць форм у пэўнай меры тут апраўдана.

У. Папсееў гаворыць стрымана, скупа. Паказаны ім на выстаўцы кампазіцыя «1905 год» — адна з серыі работ на тэму рэвалюцыі, над якімі аўтар працуе ўжо досыць доўгі час. У серыю ўваходзяць кампазіцыя «1919 год» і «Ленін у Кастрычніку». Рашэнне паказана на выстаўцы новай кампазіцыі ў пэўнай меры абумоўлена папярэднімі.

Л. Гумілеўскі ў «Партызанскай сям'і» гаворыць вельмі лаканічна, геаметрызуючы формы ў народным стылі (яшчэ б, такі ўдзячны матэрыял — дрэва!), быццам падкрэсліваючы народны характар самага партызанскага руху ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

А. Веліконая ў кампазіцыі «Сям'я бацькі Міная» скарыстаў рэзкасць форм, каб узмаціць адчуванне трагізму сітуацыі. Але стылізаваныя формы ў яго нясуць адбітак некаторай халоднасці. І наогул такі шлях па-

На здымку (справа, налева): літографы П. Яўсееў і В. Цылюкевіч.

ЧАРАЎНІК

Адзіная і незвычайная прафесія ў Пятра Фёдаравіча Яўсеева. Ён — адзін са старэйшых літографоў нашай рэспублікі. Працуе майстрам эстампа і чыха мастацкага намібната Мастацкага фонду ў Мінску. Яго добра ведаюць беларускія мастакі-графікі, асабліва тыя, што працуюць у тэхніцы літаграфіі. Іх творы, выкананыя на літаграфічным камені, Пятро Фёдаравіч пераводзіць на паперу. Не так гэта проста, як здаецца, зрабіць літаграфічны адбітак. Не так проста падрыхтаваць камені для работы мастака. Тут патрэбны вопыт, майстэрства і — што самае важнае — добрае разуменне пошукі мастака, чый твор пераносіцца з каменя на паперу.

Пятро Фёдаравіч друкаваў літаграфіі для мастацкіх выставак такім нашым графікам, як А. Паслядовіч, Л. Ран, Г. І. Папсееў, П. Дурчын, С. Герус, А. Кашчурэвіч, С. Раманаў, М. Бельскі, І. Раманоскі, Я. Красоўскі, М.не, і мастаку, таксама давалася з удзяльным здзіўленнем назіраць, як чарадзеіч Пятро Фёдаравіч, друкуючы мае літаграфіі, даваў пераконацца, які паваяваў і разумее ён «драбязі» нашай працы. Ды што казаці! Эстампы нашых мас-

такоў, да якіх дакраналіся ілапатлівыя рукі Пятра Фёдаравіча, экспануюцца на рэспубліканскіх, усеаюзных мастацкіх выстаўках і далёка за межамі нашай краіны. Некаторыя з іх рэпрадуцыраваліся ў часопісах «Творчасць», «Іскусства» і ў іншых выданнях. Нядаўна на Усеаюзнай выстаўцы эстампа ў годна 100-годдзя з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча Леніна, якая адбылася ў Вільнюсе, аўталітаграфіі Г. Папсеева атрымалі прэмію Саюза мастакоў ССР. Гэтыя лісты друкаваў Пятро Фёдаравіч Яўсееў.

Пятро Фёдаравіч вельмі часта не ведае пра тое, на якія выстаўкі трапілі зробленыя ім адбіткі, якіх поспехаў дасягнуў той ці іншы графік. Але калі даведваецца пра гэта — ганарыцца і радуецца, як дзіця, бо гэта ж і ягоная доля працы, хай сабе маленькая ў параўнанні з працаю мастака, але такая неабходная, ёсць у агульным поспеху нашага мастацтва графікі. З якім задавальненнем віншава ён мастака з творчай перамогай.

Яўсееў заўсёды гатовы памагчы мастаку, надрукаваць яго твор, — і ўсё гэта з любоўю, з павагай. А ўзровень

яго работы друкара-літографа — надзвычай высокі.

Калі б гэта заленала ад мяне, я змяшчаў бы імёны такіх майстроў у каталогах нашых выставак побач з імёнамі мастакоў, чые работы памагаў выводзіць у свет сціплы літограф!

Здаюцца ж выпадкі, калі ад нявольніцкага літографа чынавыя работы мастакоў гінуць і іх немагчыма аднавіць. Гэта ж сталкі аператыўны падвядуць выкананы літографам дакладна папраўлена камені, шліфоўка, хімічна-апрацоўка пасля намяснення малюнка мастаком, траўленне іслістою, змыцанне, пераізнатна фарбаю, нарэшце — друкаванне...

У Пятра Фёдаравіча адбіткі заўсёды атрымліваюцца выдатныя. Яму добра знаёма, што такое натхненне ў працы, што такое агульная радасць з прычыны атрымання добрага адбітка.

Ён працуе ў эстампным цэху разам са сваім вучнем і памочнікам Вітарам Цылюкевічам. За апошнія дзесяцігоддзе, што прайшло з часу заснавання цэха, надрукаваў шматлікія тыражы розных эстампаў партрэты Маркса, Энгельса, Леніна, членаў Палітбюро ЦК КПСС, герояў-касамольцаў, луночных, пісьменнікаў, кампазітараў, літаграфіі для дзяцей на казачныя тэмы. Усе яны выкананы па арыгіналах, створаных беларускімі мастакамі.

сці, хоць і застаюцца аднапланавымі. Найбольш прыцягальная, пазычаная з работ дэкаратыўнага плана на выстаўцы — кампазіцыя «Адначынак» Н. Якавенка. Праўда, гэта не партрэт. Матыў не новы — добра выўленая пластычная прыгажосць гнуткага цела юнай купальшчыцы. Але як хораша, як жыва абыграны традыцыйны скульптурны матыў! Наколькі гарманічна падфарбаваны цёплы тон скульптуры блакітам. Фарба стварае ўражанне ценю на асветленым сонцам целе. А як правільна ўлічана фактура. Цёмныя фактурныя штрыхі асязальна падкрэсліваюць паўнату форм. Хочацца толькі сказаць: Н. Якавенка здольная да больш яркага, больш разнастайнага адлюстравання рэчаіснасці, але, на жаль, абмяжоўваецца ў сваіх пошуках. Гэта датычыць і жанру, і матываў яе творчасці.

Сур'ёзныя творчыя задачы можна вырашаць у вельмі сціплай, здавалася б, рабоце. На памяць прыходзіць зусім невялікая работа студэнта трэцяга курса Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута М. Палякова «Блакітны колер». Маленькая жанравая сценка — жанчыны-малары за прадай — а колькі цёплых водгунаў ад самых розных глядачоў! Падкупляе прастата, шчырасць, неспрадузяты сапраўды мастакоўскага меркавання аб убачаным. Уражвае тонкая назіральнасць.

Звычайны рабочы момант: адна з жанчын, узняўшыся на лесвічку, мацае пэндзаль у фарбу, каб фарбаваць сцяну, другая — унізе — заклапочана, каб памагчы сяброўцы. Быццам нічога асаблівага не адбываецца. Але як жыва схоплены позы, як натуральна перададзены рабочыя рухі жанчын-малароў.

Ці не ад стомленасці, якая з'яўляецца ад усялякіх навацый, не падмацаваных сур'ёзнымі пошукамі, маленькая студэнцкая работа выклікала ў глядачоў такую цікавасць?

Знаходзяцца, праўда, скептыкі, якія пераконваюць, што работа М. Палякова — усяго толькі эцюд, што сваёй «жывапіснай» манерай яна нагадвае творы П. Трубіцкага. Па-першае, мабыць не трэба даказваць: ТАКІ эцюд — варты ўвагі і павагі. Па-другое, наўрад ці тут абгрунтаванае параўнанне з работамі славуэтага скульптара. Пластыка П. Трубіцкага літаральна вытанчаная. Тут жа — мазок шырокі, грубаваты, у духу самога рабочага працэсу і характару адлюстраваных людзей. А самае галоўнае (і тут я не супраць параўнання з П. Трубіцкім ці з кім іншым з майстроў!) — у эцюдзе добра адчуты і перададзены дух часу. Пластыка гучыць цалкам пераканаўча. Яна заснавана на кантрасце мяккіх форм фігур і графічна рэзкіх ліній сляэта, стылізаванай лесвічкі без прыступак, а таксама вострых ліній пэндзляў. Нарэшце, добра сфармуляваны колер бронзы. Нават незвычайная назва — «Блакітны колер» — вобразна дапаўняе задуму аўтара.

ВОСЬ такія думкі ўзнікаюць, калі падводзіш вынікі ўражанняў, якія перажываеш, знаёмлячыся са скульптурай на выстаўцы. Ад усёй душы хочацца, каб добры густ, вялікая патрабавальнасць да сябе і тонкае разуменне спецыфікі скульптурных жанраў (інакш кажучы — сапраўдная прафесіянальная культура!) — спадарожнічалі кожнаму з нашых скульптараў.

І яшчэ — глыбокае вывучэнне кожным скульптарам нашага шматграннага і бурлівага жыцця.

Пятро Фёдаравіч ганарыцца, што яму выпала да 100-годдзя з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча друкаваць разнастайныя літаграфічныя партрэты вялікага правадзіра. Арыгіналы гэтых партрэтаў створаны такімі добрымі майстрамі малюнка, як Я. Зайцаў, У. Сухаверхаў, І. Раманоўскі, І. Ціханавіч, М. Лісоўскі, Ю. Выхадцаў, М. Бельскі, Г. Лойка і Гіш. Зярысты літаграфічны камень тоіць у сабе вялікія магчымасці, якія не ва ўсім яшчэ раскрытыя. Колькі тут прасторы для эксперыменту! Мастак можа карыстацца самай разнастайнай тэхнікай — вільготны пэндзаль, літаграфічны аловак, пяро, вышкрабанае сцяпелем, напладанне разнастайных фактур. Ва ўсіх гэтых пошуках мастаку паможа дабіцца вынікаў літограф. Пятро Фёдаравіч выдатна разумее, як гэта складана мастаку шукаць новае, нязведанае. Таму і хвалюецца разам з мастаком. Таму і карыстаецца таягой павагай у аспрэчці графікаў.

Шасцідзесят гадоў жыцця пражыты недарэмна. У гады Вялікай Айчыннай вайны бацька радзіму ад ворагаў — на фронт. У гады міру — памагае мастакам ствараць сапраўды мажарыя мастацтва эстампа. Есць яго кропля ўдзелу ва ўздыме аўтарытэту нашай літаграфіі. Кропля... Але — ваніца!..

У. САНАЛОУ,
мастак.

ГАЛОУНАЕ для опернага спевака, канечне, голас...

У Ігара Сарокіна драматычны барытон. Калі ён спявае, гэта захапляе, хваляе. Прафесіяналы напісалі б, што ён выразна гучыць на ўсіх рэгістрах. І сапраўды — гучыць! Але хочацца сказаць, што калі слухаеш Ігара, яго свабодны, раскаваны, прыгожы голас бярэ ў палон, і ты, нібы зачараваны, паглыбляешся ў свет гукі, які цяжка апісаць. Ну як, напрыклад, апісаць паветра пасля навальніцы?

І ўсё ж такі пра голас Ігара Дзмітрыевіча Сарокіна напісана шмат, і я не ўтрымаюся і прывяду цытаты. Францыя. Газета «Юманітэ»:

«Ігар Сарокін прадэманстраваў свой цудоўны талент. Ён даносіць да слухачоў лепшыя традыцыі рускай вакальнай школы».

Данія. Газета «Берлінгске Афтэнэвіс»:

«...Гэта прыгожы барытон, моцны ў сваім драматычным гучанні».

Швецыя. Газета «Дагенс Нюхетэр»:

«Ігар Сарокін зачараваў публіку сваім цудоўным голасам, а магчыма яшчэ больш сваёй каласальнай адоранасцю, сваім юным захапленнем і гарачым тэмпераментам. Яго распасцёртыя рукі, здавалася, хацелі прыціснуць да грудзей увесь свет».

Пра яго пісалі газеты Германскай Дэмакратычнай Рэспублікі, Фінляндыі, Турцыі і, канечне, нашы газеты. Здаецца, усёй краіны.

У оперы «Рыгелета» Сарокін — Рыгелета. Прыдворны глыбазан, разумны і злы... Рыгелета ненавідзіць герцага не толькі таму, што ён герцаг, але і таму, што ён, Рыгелета, — яго ўласнасць. І Рыгелета ў выкананні І. Сарокіна па-свойму змагваецца за сваю чалавечую годнасць. Ён зводзіць герцага з вяльможамі, зласлівіць і трыумфуе, калі яны ненавідзяць адзін аднаго. Ён разбэшчвае герцага, робячы яго, па сутнасці, сваім блазнам. Але сродкі, якімі Рыгелета карыстаецца, урэшце абарочваюцца жорсткай жорсткасцю супраць яго; ён страчвае адзінае, што ў яго ёсць, — дачку.

Ігар Сарокін у гэтай ролі захапляе сваім мяккім глыбокім голасам, сапраўдным акцёрскім майстэрствам, драматычным талентам.

Зусім нядаўна Ігар Дзмітрыевіч вярнуўся з Берліна, дзе на сцэне Дзяржаўнай оперы выканаў партыю Рыгелета. «Ігар Сарокін — адзін з лепшых Рыгелета, якіх мне даводзілася чуць», — сказаў пасля гастролі дырыжор тэатра Хайнц Рэгнер.

Гэта была не першая паездка Беларускага спевака ў сталіцу Германскай Дэмакратычнай Рэспублікі. У мінулы яго прыезд адна з газет пісала: «Сарокін — цудоўны ў ролі Рыгелета, прыдворны блазан, які ўтойвае трагедыю пад прафесійнай усмешкай. Акрамя таго, у яго прыгожы, звонкі, гнуткі голас...»

Калі я сустрэкаю Ігара Дзмітрыевіча на вуліцы, у сучасным аднабортным касцюме, у нейлонавай сарочцы з гальштукам, з тварам адкрытым і спакойным, дык заўсёды міжволі думаю: дзе, ну, дзе дрэмле ў гэты момант тэмпераментны, палкі Эскамілью, мужны і высакеродны князь Ігар, загадкавы і сумны Дэман, такі нацыянальны характар, як Апанас з оперы Я. Цікоцкага «Алеся»?

Дзе?..

І перакідаючы «масток» ад Ігара Сарокіна — сучаснага опернага спевака і чалавека да створаных ім вобразаў, я ўгадваю знаёмых мне рысы ў князі Ігары. Ніякай манументальнасці, да якой мы так прывыклі ў оперы. На сцэне — чалавек, характар складаны і драматычны. Так князь Ігар — нацыянальны рускі герой, ён гатовы на любыя ахвяры,

на любыя падзвігі ў імя сваёй радзімы, свайго народа. Але яму чужая поза.

Канечне, голас для опернага спевака — гэта вельмі важна. Але ці толькі голас?..

Успамінаю: мы імным сярод вельмі падобных на мора лугоў, недзе ўдалечыні яны робяцца небам. Усё пафарбавана шэрым. Холадна, і там, за акном, і ў вагоне. Мы едем з канцэртаў у невялікі пасёлак. Нехта «здабыў» карты, нехта праглядае газеты. А Ігар уладкаваўся ля акна і спявае. Вельмі ціха, так ціха спявае, што я ледзь чую мелодыю, хаця сяджу побач: «Я тот, чей взор надежду губит; я тот, кого никто не любит; я бич рабов моих земных; я царь познания и свободы; я враг небес, я зло природы»...

Мне даводзілася слухаць многіх оперных спевакоў — выканаўцаў партыі Дэмана.

Для іх Дэман быў, перш за ўсё, носьбітам зла. Дэман Ігара Сарокіна — бунтар, ён адзінокі і пакутуе ад гэтай адзіноцты. Ён пратэстуе супраць неба... Артыст

НАШЫ МАЙСТРЫ МАСТАЦТВА

ГЛЫТОК КРЫНІЧНАЙ ВАДЫ

з уласцівай яму сур'ёзнасцю і пераканаўчасцю стварае пластычны малюнак ролі ў поўнай адпаведнасці з дзівоснай музыкай А. Рубінштэйна.

Дэман — вобраз цяжка для выканаўцы. Мне нават іншы раз здаецца, што канчатковае яго прачытанне ляжыць недзе ў бяскончасці. І мне падабаецца, што Ігар Дзмітрыевіч адважна становіцца на гэты шлях...

Апошняя работа Ігара Сарокіна — Шаклавіты ў оперы М. Мусаргскага «Хаваншчына», прэм'еру якой зусім нядаўна паказаў Беларускі тэатр оперы і балета.

Першы спектакль... Ігар Дзмітрыевіч у зале сярод глядачоў. Спявае другі, а ён прышоў паслухаць, падумаць, пахвалявацца.

— Можца паважаць мяне, можаце не паважаць, — аднойчы ў перыве шчырасці сказала мне знаёмая актрыса, — але я хачу, каб другая выканаўца выступіла горш за мяне. Калі я бачу, што ў яе нешта не ладзіцца, я не тое, каб радавалася, але адчуваю нейкую палётку.

Мабыць, і такое ў артыстаў даравальнае.

Я не пыталася ў Ігара Дзмітрыевіча, якія пачуцці ён перажывае, калі спявае другі выканаўца, але нам даводзілася гаварыць аб таварышах на рабоце. Амаль усё ў яго характарыстыцы выглядалі Шаляпінымі, Собінавымі, Няжданавымі... Ігар Сарокін адорваў іх такімі патрэбнымі кожнаму спеваку і чалавеку якасцямі. Праўда, можа пры непазрэданай сустрэчы ён гаворыць ім рэзкія словы, але «за вочы» — ніколі. Восі і сёння на першым спектаклі «Хаваншчыны» я сяджу побач і бачу, як прагна слухае Сарокін свайго «суперніка», як увесь ён там, на сцэне, увесь — напружанне і ўвага, нібы гэта дапамагае Юрыю Бастрыкову.

Аднойчы я спытала Ігара Дзмітрыевіча, што самае самае галоўнае, на яго думку, у жыцці? Ён адказаў: «Даваць людзям больш, чым яны ад цябе чакаюць».

Спяваць яму даводзіцца не так ужо часта. А калі не спяваць, дык што гэта за жыццё?.. Затое, калі прыходзіць, нарэшце, чарга!..

Ігар Сарокін — Шаклавіты. Вобраз у оперы невялікі. Праўда, ён — драматургічная спружына яе. Шаклавіты — прадстаўнік новага часу. Яго хваляе лёс

Расіі: «Ах ты в судьбине злосчастная, родная Русь. Кто, кто тебя, печальницу, от лихой беды спасет?..» Ён разумее, што цар Пётр — іменна тая сіла, якая зараз так патрэбна яго радзіме, і таму ўсёй душой за Пятра. Вобраз складаны, супярэчлівы... І Ігар Сарокін не спрабуе ператварыць яго ў фігуру прымітыўную, прасталінейную.

Вядома, для опернага артыста патрэбны і голас, і драматычны талент, але ці ўсё гэта?..

Іншы раз даводзіцца чуць, што «нармальны» добры чалавек не бывае пасапраўднаму таленавітым. І з-за гэтага некаторыя вельмі пасрэдныя асобы прыдумляюць сабе ўсялякую «незвычайнасць», «выключнасць», якая адрознівала б іх ад астатніх людзей. Як не нагадаць прыхільнікам гэтай канцэпцыі, што жыў на зямлі вялікі пісьменнік Антон Паўлавіч Чэхав.

Сярод мноства сувеніраў, падараваных Сарокіну ў многіх гарадах і краінах, ёсць драўляная скульптура — «Вечна спяваючы вікінг». Я вельмі ўзрадавалася, калі ўбачыла яе. Нарэшце-такі, падумалася мне, ёсць заглавак для будучага артыста, і гэты заглавак будзе даволі дакладна выказаць тое, што мне хочацца сказаць пра артыста. А потым, калі пачала пісаць, адмовілася ад гэтай назвы, бо зразумела: без расказу пра Сарокіна-чалавека мне не абыйсціся.

У мінулым годзе разам з вялікай групай беларускіх артыстаў мне давялося прыняць удзел у гастрольнай паездцы па гарадах і сёлах РСФСР. Гэта была цікавая паездка, хоць і нялёгка. Каб пазнаёміць з беларускім мастацтвам як мага больш людзей, мы разбіліся на некалькі груп. У нашай былі оперныя артысты, чыталінікі, музыканты. Мы забіраліся ў самыя далёкія раёны, давалі канцэрты ў сельскіх клубах.

Я ведала ўсіх, мяне — ніхто, хіба што па прозвішчу. Але, як заўсёды бывае ў дарозе, мы хутка пазнаёміліся. Кожны рабіў сваю справу: яны спявалі, танцавалі, а я пісала. І ўсё было б, напэўна, цудоўна, калі б я не захварэла. Захварэла цяжка. На пачатку я яшчэ ста-

ралася хадзіць на ўсе канцэрты, але аднойчы зразумела, што больш не магу, і засталася ў гасцініцы. А праз паўгадзіны вярнуўся Ігар Дзмітрыевіч. Ён адкрываў канцэрт, у канцы зноў павінен быў выйсці на сцэну, і ўсё-такі прыйшоў, першыя пачуўшы, што мне дрэнна.

Дарэчы, іменна тады, спрабуючы хоць як-небудзь адцягнуць маю ўвагу, Ігар Дзмітрыевіч расказаў сваю няхітрую біяграфію. Рабочы хлапец. Любіў спяваць. Удзельнічаў у мастацкай самадзейнасці. Калі ў Вялікім тэатры Саюза ССР быў аб'яўлены конкурс, паспрабаваў свае сілы і быў залічаны ў хор. Потым — саліст оперы... Нялёгка шчаслівы шлях.

За гэтыя гады Ігар Сарокін стаў не толькі выдатным оперным спеваком, глыбокім тлумачальнікам вакальнай лірыкі. Ён цудоўна спявае раманы П. Чайкоўскага і С. Рахманінава, Р. Шумана і Р. Глізэра. Сёння нямаюць песень напісана спецыяльна для Сарокіна і пры ўдзеле Сарокіна. У праграме яго сольных канцэртаў значнае месца займаюць творы беларускіх кампазітараў.

У той вечар, пасля канцэрта, нам трэба было праехаць каля ста пяцідзесяці кіламетраў, каб вярнуцца ў абласны цэнтр. Я ведала гэтыя мясціны з дзіцячых гадоў і прапанавала спыніцца ля крыніцы з забавнай назвай «Макай», каб наліцца халоднай пругкай вадой. Я расказала сваім спадарожнікам цудоўную легенду аб гэтай незвычайнай крыніцы, аб тым, што вада яе мае незвычайную гаючую сілу.

Свята ад фар аўтобуса разразала густую, як жэле, чорную ноч. Блакітны тытунёвы дымок імаў разам з намі, і я чула далёкі голас Сарокіна, які прасіў не курыць. Потым усе задрамалі і хоць на ўхабінах нас кідала, нібы лядашту лодку на хвалях, усё зноў засыналі, як толькі трапляўся роўны ўчастак.

А мне, натуральна, было не да сну. Недзе на паўдарозе я азірнулася і ўбачыла, што Ігар Дзмітрыевіч таксама не спіць. Ён беражэ трываць у руцэ кубак з крынічнай вадой...

І. ПІСЬМЕННАЯ.

І ўзыходзіць сонца

Ён стаў поплец са мною ля стойкі бара. Гэта быў рослы хлапчына. Гадоў дваццаці пяці, вырашчаны я. Яму не шкодзіла б пагаліцца, ды і пастрыгчыся таксама. Куртка на ім выглядала так, быццам ён спаў не распранаючыся. Але адразу было відна, што ён не з тых, хто вечно тырчыць ля стойкі. Ён тыкнуў мне сваю руку. Я не хацеў бы, каб такой рукою тыкнулі мне ў твар, калі яна сціснута ў кулак. Магутныя кісці вылезлі з рукавоў, відна была густая чорная поўсць. Стрыжаныя вусы нагадалі бровы. Увесь ён свіціўся ўсмешкай. Прыемная ўсмешка, падумаў я. Калі ён паціснуў мне руку, я нават зморшчыўся. Вось гэта лапа!

- Здароў,—сказаў ён.
- Здароў.
- Помніш мяне?
- А як жа!—адказаў я.

Што за хлопец, падумаў я. Напэўна, мы з ім сустрэліся ў маёй установе. У мяне на Манмартры быў начны клуб, так што мяне ўсе ведалі. Манера трымаць шклянку выдавала ў ім янкі. Смяротная хватка. У Штатах існаваў сухі закон, і ўсе турысты пілі іменна так. Быццам у іх васьць-васьць адбярдуць шклянку. Той ішчэ закон, падумаў я. А ўслых сказаў:

- Вып'ем?
- А чаму б не?

Ён залпам апаранніў посуд. Што там было, я не разгледзеў. Рука яго цалкам закрывала шклянку. Альфонс прынёс нам два фіпес*. Адна рука ў яго была забінтавана. Ну і лапа! Цікава, чым ён займаецца? Напэўна, адзін з тых скульптараў, што жывуць на Левым беразе.

У кішэні ў яго, відаць, не густа. Значыць, не турист. Здаецца, у нейкім бары я яго сустрэкаў. Не дурны выпіць. Пачакаем, сам развяжа язык.

— Чытаў таю пісаніну ў «Бульвардзье»,—прамавіў ён.

Ага, падумаў я, зусім іншая рэч.

Мы з Эрскінам Гвінам на Елісейскіх Палях выдавалі сімпатычны часопіс. Я быў у ім асноўным пісьменнікам. Людзі чыталі «Бульвардзье», а пасля прыходзілі на Манмартр да аўтара. Можна сказаць, удзень я служыў мастацтву, а ўначы—залатому цяляці. Я таксама любіў лагаварыць аб сваёй пісаніне. Я павесіў сваю кульбу на парэнчы і распарадзіўся «паўтарыць». Бо нічога так не любяць пісьменнікі, як шырыю крытыку з боку незнаёмага чалавека.

— Ну і як, падабаецца?—спытаў я.

— Не.

— Вось яно што,—сказаў я.—А чым вы займаецеся, акрамя выпіўкі?

— Пішу,—сказаў ён.

— Што іменна?

— Кнігу.

— Вось яно як,—вымавіў я.

Недурны хлопец, падумаў я. Відаць, пражыў у Парыжы цэлыя тры тыдні і цяпер піша пра гэта кнігу. Так рабілі многія. Сядзелі ў кабачках каля Сабора, папівалі фіпес і пярні ды папісалі кніжкі пра норавы парыжскай. А пасля быццам пад зямлю праваліліся. Сам я жыву ў Парыжы ўжо шэсць гадоў і ўсё-такі не паспеў уведаць яго як след, каб напісаць пра яго кнігу. А можа, у тым і бяда? Чым больш жывеш ў горадзе, тым менш хочацца пісаць пра яго.

— Падабаецца горад?—спытаў я.

— Не,—сказаў ён.

А пайшоў бы ты!.. Вось яшчэ выскаляка. Хто гэтак паверыць, што амерыканцу не падабаецца Парыж? Недарэмна і мае крэмы яму не да спадабы. Відаць, адзіны орган смаку ў яго—язык. Я павесіў сваю маніаскую кульбу на руку і ўсміхнуўся яму той усмешкай, якой страчаў наведвальнікаў свайго начнага клуба.

— Рады быў пабачыць вас, док,—вымавіў я.

Ён зарагатаў і лягнуў мяне па спіне. Да гэтага часу адчуваю гэтую ягоную ласку.

— Я Хэмінгвэй,—сказаў ён.

Ах, вось ячо што, падумаў я. Гэта ж дружба Эрнест Мілер Хэмінгвэй з Оук-Парка! Каго ж яшчэ могуць так зваць. Не бачыліся з самой вайны. Я ведаў толькі, што ён дзесьці ў Еўропе. Ён, як і я, у семінацкім паступіў у французскі «Чырвоны Крыж». Толькі ён служыў у італьянскім аддзеле. Чуў я, што ён уступіў у італьянскую армію і быў цяжка паранены. Я зноў павесіў кульбу на парэнчы стойкі і падаў яму руку. Ды не, рука ў яго як рука.

— А я цябе не пазнаў з фальшывымі вусамі,—прамавіў я.

— Ды і пастава мая ля стойкі змянілася.

Так яно і ёсць, падумаў я. Раней ён абпіраўся нагой на перакладзіну. Недарэмна я яго і не пазнаў. Напэўна, гэта ў яго з-за хваробы.

— Вып'ем,—сказаў я гучна.

— Давай,—сказаў ён яшчэ гучней.

Ні кроплі не перамяніўся. Помню, ён яшчэ быў заядлым баксёрам-аматарам. Часта гаварыў, што калі-небудзь стане чэмпіёнам у цяжкай вазе. І мог бы ім стаць. Але рана напэўна, выціснула гэтую думку з яго галавы.

— Усё спадзяешся стаць чэмпіёнам?—спытаў я.

— Але,—адказаў ён.—Толькі не па боксе.

— Па барацьбе?

— Не,—сказаў ён.

— А ў якім жа тады відзе спорту?

— У літаратуры.

— Ого!—усклікнуў я.

Як заўсёды, хоча пацэліць у месяц, падумаў я, не ўгаманіўся. Вечна лезе ў бойку. Бывала, яшчэ школьнікам ён зарабляў сабе пяцёрку-другую, працуючы ў спарынг-у прафесіяналамі-баксёрамі са спартыўнай школы О'Конела. Яму напляваць, што яны былі вышэйшыя за яго. Хлопец—сіла. Што ж, ён можа разлічваць на мяне, як на секунданта. Літаратурны рынг мне знаёмы. Вы ж самі разумееце, што такое—сустрэць хлопца з аднаго горада. Магу ўладкаваць яго ў «Бульвардзье». Надрукавацца там—гэта марка. Калі ён мае пісаць гэтак жа, як піць, вазьму яго ў сваю канюшню.

*) гарэлка (фрэнч).

— А што ў цябе на рахунку?
— Пакуль дробязныя размінкі,—сказаў ён.—Тры апавяданні, дзесятак вершаў і шасціраўндавік. Называецца «У наш час».

— Накауты?

— Не, сказаў ён.—Не хацеў псаваць рукі. Станаўлюся прафесіяналам у наступным матчы. Гэта васьміраўндавік. Пасля яго я трапляю ў паўфінал. А потым, калі праруся на галоўныя спаборніцтвы і пачну выкалчваць у Штатах вялікую капейку, набуду яхту, куплю домік на трапічным астраве, стану рыбацкім.

— І пойдзеш на заслужаны ганаровы адпачынак чэмпіёна?—спытаў я.

— Не,—сказаў ён.—Буду адстаіваць званне. Сперцінг. Першыя дзве хвіліны кожнага раўнда прыкідваюся слабачком, а на апошняй хвіліне—град смяротных удараў. Так робяць чэмпіёны.

Усё прадумана. Падобна, што так і зробіць, як сказаў.

— А астатняе?—спытаў я.

— Што астатняе?

— Астатняя частка апавядання?

— Кінь дурнем прыкідвацца,—сказаў ён.—Гэта такі стыль.

Ну, калі гэта яго стыль, падумаў я, трэба яго падправіць.

— У такім выглядзе я пасылаю гэтую рэч у Штаты, прамовіў ён.

— Слухай, Дзетка,—сказаў я.—Для Штатаў табе дазвядзецца прычапіць галаудскі канец. Паслухайся мяне, пашлі да гэтага шведа двух забойцаў з аўтаматамі. Швед моліцца, Яны выходзяць з шафы і ўцаджваюць у шведа ўсю абойму. Зусім іншы каленкор атрымаецца.

— Падумаю,—сказаў ён.

Мне не спадабалася, як ён гэта сказаў. Але я быў упэўнены, што ён пераробіць канец. Калі не, яго раскалашмаць ушчэнт.

Потым ён правёў «бой з уласным ценем», нанёс магутны прамой правай у кішэнь курткі і ударыў па мне пакаменчанымі жоўтымі лістамі, спісанымі алоўкам.

— Удар ніжэй пояса па тваім ахвосці,—прамавіў ён.—Не змяняй тут ні слова!

Вось табе на! Не змяняй ні слова! Я раблю чалавеку паслугу, а ён камандаваць пачынае. Я тлумачу яму, як лепш закончыць гангстэрскую гісторыю, а ён мяне хрысціць. Прапаную надрукавацца ў «Бульвардзье», а ён называе часопіс ахвосцем. Магчыма, ён і ведае

Джэд Кайлі

ХЭМІНГВЭЙ

УСПАМІНЫ СТАРОГА ТАВАРЫША

«ТЫ МОЖАШ расказаць пра мяне ўсё, што лічыш патрэбным і як ты помніш». Так існаў восенню 1964 года Джэду Кайлі Эрнест Хэмінгвэй, які жыў у той час на кубінскай виле Фіша Вільямс. «Толькі,—працягваў Хэмінгвэй,—не разлівай, што я стану гэта падарожніц і ўхваляцца. Удачы табе ва ўсім, пра што пішаеш...»

Аўтар «Успаміны старога таварыша», амерыканскі журналіст Джэд Кайлі ведаў Эрнеста Хэмінгвэя на працягу сарака гадоў. Яны сустрэліся ў Чыкага, у Парыжы, на Кубе. І, хатні гэтыя сустрэчы часта падзялялі многія гады. Д. Кайлі ўдалося стварыць са-

свойму пэрсонаж воблік вядомага пісьменніка.

Аповесць не прэтэндуе на поўнае асветленне альбо даследаванне творчага шляху Э. Хэмінгвэя. Хутчэй—гэта спроба дапоўніць біяграфію пісьменніка новымі, раней невядомымі фактамі, надаць ім праз выключна асабіста ўспрыняты аўтара.

Д. Кайлі абраў своеасаблівую манеру апавядання. Не хваляючы свайго захіплення «Папам Хэмінгвэем», аўтар нібы «непачынаў» ставіць над сумленне партасці свайго героя, як чалавека і як літаратара.

Напісаная з грубайстай адкры-

тасцю і гумарам успаміны ствараюць цікавы вобраз Хэмінгвэя, у першую чаргу як чалавека, які апантанна страціў усё ведаць, усё спазнаць самому, як чалавека, які пенавідаць рэкламнаю шуміху, чалавека смелага і бесампрымлівага.

Аповесць надкупіце чытача шыраасцю інтанацый, даючы да шырокавядомага партрэта пісьменніка новыя ярыя дэталі. Напісаная Д. Кайлі ашчэ пры жыцці Хэмінгвэя, яна выйшла ў свет, калі не было ў жывых ні аўтара, ні яго героя.

— А што гэта за васьміраўндавік ты пішаеш?

— «І зноў узыходзіць сонца»,—адказаў ён.

— Як-як?

— «І узыходзіць сонца»,—паўтарыў ён.

«Зноў узыходзіць сонца...» Гэ, д'ябал, якое тут у Парыжы сонца? Ды ты ж яго ніколі не бачыш, падумаў я. Кладзешся спаць, калі яно падымецца, а працянешся, калі заходзіць. Ну і назвачка для кнігі пра Парыж!

— Назаві лепш «І узыходзіць месяц!»—параіў я.

— А Гертрудзе падабаецца,—сказаў ён.

— Якой Гертрудзе?

— Гертрудзе Стайн,—растлумачыў ён.—Яна—мой трэнер.

Ух ты, дым нябесны, падумаў я. Калі ён і надалей будзе слухаць выказванні гэтага левабярэжнага аракула, дык замест накаутаў стане выдаваць чатырох-стольныя ямбы. Трэба, каб ён найхутчэй апынуўся за ракой, у ценю дрэў Елісейскіх Палёў.

— Эрнест,—прамавіў я.—Што ты думаеш наконт аднараўндавага бенефісу ў «Бульвардзье»? Калі ў гэтым ёсць што-небудзь кароценькае, прыемнае і з гэтакім жалезным канцом, я змагу гэта сціскаць. Капеек заграбеш не вохці колькі, затое набудзеш айдомасць.

— Рады буду памагчы твайму часопісу,—сказаў ён.

— Дарэчы, гэта і табе самому дапаможа,—працягваў я.—Ты толькі ўвай. Імя Эрнеста Мілера Хэмінгвэя побач з імёнамі Сінклера Льюіса, Скота Фітцджэральда і астатніх з нашай кампаніі.

— Проста Эрнеста Хэмінгвэя.

— О'кэй,—сказаў я.—Буду зваць цябе Дзетка Хэмінгвэй, калі хочаш. Ну, дык што ў цябе за чытво?

Ён зрабіў фінт левай, потым прамой правай і скапіў са стойкі вялізны пакунак.

— Гэта кароткі хук левай,—растлумачыў ён.—Даўжыня ўдару нейкіх васьм дзюймаў, але адчувальны. Я—не я, калі гэта не накаут. Хоць, бадай, для «Бульвардзье» не падыходзіць. Вы, хлопцы, выверніцеся, і ўдар прайдзе над галавой.

Як жа інакш, падумаў я. Адкрыўшы пакунак, я зірнуў на загаловак. «Забойцы»—так называлася апавяданне. Скажу, што для нас не падыходзіць. «Каханкі»—вось так бы падыходзіла. Я загадаў яшчэ адзін раўнд выпіўкі, каб набрацца сілы, і перагарнуў рукапіс.

Гэта быў сучальны дыялог. Усё ішло добра, але нічым не канчалася. Банда гангстэраў збіраецца прышыць аднаго шведа. Яны заходзяць у кафэ, дзе швед звычайна абедзе, і чакаюць яго, апусціўшы рукі ў кішэні. Потым выходзяць з кафэ. Швед прыходзіць пазней, чым звычайна, і, даведаўшыся, што яго шукалі, не можа праглынуць казалка. Ідзе дахаты і кладзеца ў пасцель. На гэтым гісторыя канчаецца. Бедлага-швед чагосці чакае, лежачы ў пасцелі. А вы самі быццам недзе ў паветры матляецеся.

мой часопіс, падумаў я, але не ведае мяне, каб кідаць у твар мне такія словы.

Я зірнуў на назву: «Сапраўдны іспанец». Гучыць нішто сабе. Луіс Бромфілд, таксама малады пісьменнік, які жыве ў Парыжы, напісаў для нас штуку пад назвай «Сапраўдны француз». Луіс напісаў ужо другую кнігу, на якой ён здорава зарабіў. Яму далі за яе Пуліцэраўскую прэмію, Атрымліваецца, астатнія «левабярэжныя» пісьменнікі таксама ўсыплюць Эрнесту, падумаў я.

— Пародыя на Бромфілда?

— Як у ваду глядзеў,—адказаў ён.—Я дам яму чо-су.

Вось і цудоўна, прыкінуў я. Пародыі нам дарэчы. Але нічога не сказаў. Проста ліхнуў «іспанца» ў кішэнь, не чытаючы. Спатрэбіцца калі-небудзь—загарнуць сёе-тое. Я ўсё яшчэ не дараваў яму зняагі. Ці не перамяніць пласцінку? Яшчэ куфаль, і я раскану гэтак нахабніку, як лепш выкарыстаць яго абгортачныя лісткі. Я прыклеіў сабе абыякавую ўсмешку бармена.

— А ты быў у мяне на Манмартры?

— Не,—прызнаўся ён.

— Гэта чаму ж?

— Вельмі ўжо там высока.

— Што, Манмартр?

— Не, цэны,—сказаў ён.

— Заходзь, калі захочаш,—сказаў я.—Будзеш гошцем. І дзяўчыну сваю прыводзь.

— Дзякую,—сказаў ён.

— «Хвост» у цябе ёсць?—спытаў я.

— Што?

— «Хвост»,—паўтарыў я.

Вось дык штука. Піша кніжку пра Парыж, а не ведае, што такое «хвост». «Хвост» на парыжскім арго азначае смюнг, растлумачыў я. У мяне трэба быць прыстойна апранутым. Гэта не якая-небудзь левабярэжная пінушка. Мы адчыняемся апаўночы, а зачыняемся, калі зноў узыходзіць сонца. Хай, прыкіне, што гэта за прытон. Хай зразумее, што ў нас куды лепш, чым у шыкоўным чыкагскім «Хінкі Дзінкс».

— У нас на падлозе няма пілавіння,—сказаў я.

— Шкада,—адказаў ён.—Дзеля староў дружбы даю табе перадышку. Я ніколі не разгаўляюся, калі працую. Але калі кончу кнігу, я знайду да цябе. Разам з лэдзі Брэт.

— З якой лэдзі?—перапытаў я.

— Лэдзі Брэт,—сказаў ён.—Яна са старадаўняга англійскага роду. Тытул і ўсё такое... Ты яе не ведаеш.

— Ах, вось які!

— Я захаплю з сабой і экзэмпляр кнігі, з аўтографам,—дадаў ён.

— Дзякую,—сказаў я.

Я расплаціўся і выйшаў з бара. І толькі тут зарага- таў. Дома ў мяне паўночкі чамадан бестселераў з аўтаграфамі славетных аўтараў: «Галоўная вуліца» Сін- клера, «Зялёны капляш» Майкла Арлена, «Вялікі Гетсбі» Скота Фіццэральда і куча іншых кніг. А гэтая зялёная збіраецца ашчаслівец мяне сваім опусам і аўтаграфам! Мала таго, ён хоча прыдаць бляск маёй устаноўе, прывёўшы з сабой... як яе там? З таго часу, як да мяне пачаў заходзіць прынец Уэль- скі, якіх толькі «лэдзі» я не бачыў. Ну, пачакай жа, падумаў я. Што ты скажаш, калі ўбачыш, як па-свой- ску я размаўляю з вяршамі англійскай арыстакратыі. Лэдзі Маунт-батэн аднойчы параўнала танцавальную залу майго клуба з ілюстраваным варыянтам «Кнігі дваранства». Герцаг Манчэстэрскай—мой пастаянны наведвальнік. Усім ім вельмі падабаецца мой джэк «Шчаўкунчык» і аргенцінскі аркестр, што выконвае танга, якое толькі што ўвайшло ў моду. Спладзюся, што хоць апавяданне нішто сабе. Патрабаванні ў «Бульвардзе» былі высокімі ў адным сэнсе, хоць і нізкімі ў іншым. Узяць, напрыклад, Сінклера Льюіса. Атрымаў Нобелеўскую прэмію, а ў «Бульвардзе» ўсё не мог прабіцца. Мы двойчы адхілялі яго рэчы. Для нас яны былі занадта прынцыпальнымі.

Сядзячы ў таксі, я прыгадаў Льюіса. Адаінае яго падабенства з Хэмінгвэем у тым, што ён не супраць выпіць. А ўвогуле—чудоўны хлопец. Ён у нас усё-такі надрукаваўся. У той самы раз, калі яго баечку ў пяць тысяч слоў я скараціў да тысячы. Звар'яцеўшы ад радасці, ён скуніў паўтыража і разаслаў сваім ся- брукам у Штаты. «Мне ніколі не ўдавалася пісаць сцісла»,—гаварыў ён, бывала. Любата-хлопец. Такому пісьменніку не шкада і дапамагчы, думаў я.

«Сапраўднага Іспанца» я паказаў Гвіну і сказаў, што Хэмінгвэй—другі Бромфілд. Прачытаўшы апавяданне, Гвін ашалеў і схаліў сінні аловак. «На чым ён піша? На сценах прыбіральных ці што?» Я зазірнуў праз плячо і ўбачыў два непрыстойныя словы. Вядома, гэ- тыя словы ў рэдакцыі раз-пораз даводзілася чуць, але не бачыць.

— А што?—сказаў я.—Па-мойму, напісана без па- мылак.

А яшчэ не дазваляе ні слова змяняць, падумаў я. Гвін падсунуў лісткі Артуру Мосу. Артур быў рэдак- тарам. Ён сказаў, што ведае Хэмінгвэя, і ні кроплі не здзівіўся тым словам. Ён прачытаў апавяданне, пера- гарнуў апошняю старонку.

— А дзе канец?—спытаў ён.—Ты напэўна згубіў старонку.

— Тут усё, што ён мне даў,—сказаў я.

Пасля прачытаў сам. Незакончаная сімфонія, паду- маў я. Але можа, аўтар так і задумаў. Услых жа я сказаў:

— Гэта навішчы літаратурны стыль. Акрамя таго,— дадаў я,—мы з ім зямлякі.

— О'кей,—адказаў Мос.—Далішы канец, і мы кінем гэтую штукавіну на сорок другую старонку.

— Чур, не я. Я абяцаў не мяняць ні слова.

— А навошта табе мяняць?—сказаў Артур.— Да- дай адзін абзац, і толькі. А калі ён пачне вякаць, вазьму віну на сябе. Праз гадзіну матэрыял трэба здаваць у друкарню. У такім выглядзе друкаваць нельга. Штуковіна не шэдэўр, і ты гэта ведаеш.

Я гэта ведаў. Але я ведаў і Хэмінгвэя. Што ж, вы- расшыў я, калі ён не даў мне ўсю рэч, цалкам, гэта не мая віна. Акрамя таго, Мос згадзіўся прыняць віну на сябе. Мне хацелася ўткнуць чытаў ў гэты нумар, а ў такім выглядзе ўражання яно не зрабіла б.

І я далісаў канец. Я падлазіўся пад стыль Эрне- ста, і ўсё атрымалася шчыльна. З маёй канцоўкай апавяданне выйшла так сабе. Пасля мы крыху паба- баталі наконце яго кнігі. Я вырашыў, што Эрнесту гэта будзе прыемна.

Але, аказваецца, я памыляўся. Не паспелі мы пус- ціць часопіс у продаж, як ён на нас наваліўся. З кры- кам уварваўся ў рэдакцыю і, зіркаючы вачыма, зая- віў, што я сапсаваў яго апавяданне. Я пачаў бажыць- ца, што не памянаў у ім ні слова, а сам адчуваў ся- бе, як той самы швед у другім апавяданні Хэмінг- вэя. Потым зірнуў на Моса. Выручыць ён мяне, як абяцаў?

Мос, або Малыш Абнер, як мы яго называлі, ро- стам быў менш пяці футу і важыў 123 фунты. Хоць ён і быў не столькі магутным, колькі «мосным», у смеласці яму адмоўчы было нельга. Ён адкінуў га- лаву назад, каб бачыць нашага пагромшчыка, але глядзеў яму проста ў вочы.

— Ноткай ніжэй, хлопча,—сказаў ён.— Я рэдактар, і апавяданне тваё я зрабіў лепшым. І тут ты нічога не зробіш.

Эрнест здзівіўся. Ён не верыў сваім вушам. Нахі- ліўшыся, каб лепей разгледзець Моса, ён усклікнуў:

— А вось зараз я табе пакажу, што я зраблю!

— Ну-ну, паспрабуй,—адказаў Артур, паднімаючы- ся з месца.

І тут адбылося нечаканае. Эрнест працягнуў яму сваю лапу. Хоць я так і думаў, што ён гэта зробіць. — Руку, браток,—прамовіў ён.—Ты не з палахлі- вых.

І выйшаў, нават не зірнуўшы ў мой бок. Вось табе і ўдзячнасць, падумаў я. Спрабуеш дапамагчы хлоп- цу, а ён і дзякуй не скажа. Паказваеш, як трэба пі- саць, а ён крычыць, што апавяданне сапсавалі. Што ж, ідзі да сваёй Гертруды Стайн, ліха з табой. Гото- вы пабажыцца, што кніжку тваю трэба было б пера- рабіць яшчэ не так, як тваё апавяданне.

Майго новага байца я не бачыў месяцы са два. Чуў толькі, што ён сядзіць пад замком і вычытвае гранкі свайго опуса. Але аднойчы ўначы ён уваліўся да мяне. Згледзеўшы яго, я адразу ж убачыў, што

ён усё яшчэ злуецца на мяне за рэдагаванне. Сяб- роўка яго была—страхоцце. З усіх жанчын свету толькі адной было забаронена паяўляцца ў маёй устаноўе. Менавіта яе ён і падкапіў. Як яна праско- чыла міма майго нядрэмнага вока Мак-Класкі (ён жа «Крывы»),—розуму не дабярэ. Напэўна, прашмыгну- ла з таго боку, дзе ў яго няма вока. Як пусцілі яе на гэты бераг Сены, засталася да мяне таксама за- гадкай. Як і вест-сайдскім бадзьягам, якім забаранялі перасякаць раку Чыкага, гэтай красуні нельга было паяўляцца на гэтым баку Сены, на Манмартры. На- туральным яе жыллом быў левы бераг. Гэта была «тая» дзяўчына.

Супраць яе маральнага аблічча я нічога не меў. Урэшце, у мяне тут не царква. Яе манеры, адзенне —вось што пярэчыла маёй натуре. Гаварылі, што яна з прыстойнай англійскай сям'і, якая выплывала ёй нейкую падкорку, загадаўшы, каб яна не парэжла- ся ў межах Брытанскіх астравоў. Як толькі яна пера- сякала Ламанш, падкорка яе канчалася. Яна «пра- цавала» ў кабакках і звычайна насіла завязаныя та- нісіныя чаравікі і мужчынскія порткі. Гэта было за- доўга да таго, як іх сталі называць штанамі і сярэд прыстойных жанчын стала модна іх апранаць.

І вось яна з Хэмінгвэем. Выкарыстала яго замест тарана, каб прабіць дзверы. Што ж, так мне і трэба. Афіцьянты былі ўжо сабраліся вытурыць яе, але я падаў ім знак. Эрнест выглядаў нішто сабе. Амаль цывілізаваным. Апрагнуў смокінг і нават пагаліўся. А, можа, гэта ён побач з ёй так прыстойна выглядаў? Эрнест намерыўся было прадставіць яе па ўсіх пра- вілах прывіборнага этыкету. Але дзяўчына падняла руку, быццам хапаючыся за колца ў аўтобусе, і з размаху ляпнула па маёй далоні.

— Рада вас бачыць тут,—сказала яна.

— Гэта я рады вас тут бачыць,—адказаў я.

— Рады, што ты знаёмы з лэдзі Брэт,—падкапіў ён.

Лэдзі Брэт! Дык вось каго ён меў на ўвазе! Гэта нешта для мяне новае. У яе было нямаля іншых мянушак, а такую я чуў упершыню. У кабакках яла Сабора яе звалі «Графіняй».

Я падмігнуў метрдотэлю, і ён паказаў Эрнесту месца ў заднім радзе, за калонай. Дзяўчына ўхапі- лася за маю руку. Гэта дало мне магчымасць пага- вараць з ёй як мужчына з мужчынам. Калі яна бу- дзе трымацца ў баку ад танцавальнай пляцоўкі і не стане прыставаць да гасцей, ёй дазваляць на гэты раз застацца.

Разумеюцца, я не асмеліўся сесці побач з ім. Мне трэба было клапаціцца аб сваім становішчы ў грамадстве. Бо астатнія дзеўкі вырашылі б, што гэтая збіраецца адбіваць у іх хлеб. А паўстання ся- род сваёй работнай сілы я не хацеў. Таму я сказаў, што вельмі заняты, і загадаў Крывому наглядаць за ёй, але не лезці ў спрэчку з Хэмінгвэем. Крывы ўжо страціў адно вока ў часе бойкі з Джэкам Джонсанам, і мне не хацелася, каб ён пазбавіўся і другога.

Я быў уражаны зусім прыстойнымі паводзінамі гэ- тай асобы. Праўда, адзін раз я пачуў віск і грукат у іх баку і кінуўся туды на злом галавы. Але аказа- лася, што гэта не памірылася са сваім «катом» ней- кая шведская дама, адна з нашых пастаянных клі- ентак.

Госці мае пайшлі ў гадзін пяць, выжлукціўшы бу- тэлек пяць шампанскага. Так ён са мной разлічыўся. Я нічога не меў супраць. І ўсё ж я крыху кривдаваў на яго за тое, што ён прывёў сюды гэтую блудніцу. Я праводзіў іх да гардэробнай. Там нас ніхто не мог убачыць. Раззівваючыся, Эрнест выцягнуў сваю кніж- ку. Я зусім забыўся на яе. Але калі ўбачыў назву: «І ўзыходзіць сонца», адразу ўспомніў. Пакінуў-такі сваю назву.

— Слухай, ты дзе знаходзішся? — сказаў я. — У Атлантык-Сіці? Ты ж ніколі не бачыш сонца. А гэ- тыя яркі румянец на тваім твары—зусім не сонечны загар. Гэта кабаккая смуга. Табе трэба было б памя- няць назву, як я тады гаварыў.

Ён, відаць, вырашыў, што я пацяшаюся над ім, але ў бутэлку не палез. Толькі ўсміхнуўся. Ён штосьці напісаў на шмучытуле і працягнуў кніжку мне. Я прачытаў: «Што значыць імя? Ружа пахне ру- жай, хоць ружай назаві яе, хоць не». Зноў панёс глупства ў стылі гэтай Гертруды Стайн, падумаў я. Я пагартаў кніжку, робячы выгляд, што зацікавіўся ёю. Два словы кінуліся мне ў вочы. «Лэдзі Брэт!»— усклікнуў я.

— Яна самая,—сказаў ён.—Так я назваў сваю гра- фіню ў кнізе. Яна мая геранія.

— Геранія чаго?

— Рамана «І ўзыходзіць сонца», — сказаў ён.

— Вось які! — здзівіўся я.

— Няблага правялі час, — заўважыў Эрнест.

— Мы квіты, — сказаў я.

— Да пабачэння, — прамовіла яна.

— Бывайце, — адрэзаў я.

Мілы божа, падумаў я. Як можна быць такім на- іўным? Ну і геранію ён сабе адшукаў! Як жа, буду я чытаць пра яе кніжку. Ды пасля такога яму нель- га будзе на вочы нікому паказаваць у Оўк-Парку. А ў Парыжы яго засмяюць. А можа, ён проста па- жартаваў? Я зноў разгарнуў кніжку і прагледзеў яе. Сапраўды, гэта... лэдзі была там. У натуральную ве- лічыню. Ну, ведаеш, падумаў я, матч гэты твой — ніякі не паўфінал. Гэта фінал. Прычым, з вялікай лі- тары. Усё. Амбед.

І ўсё ж было ў ім нешта мілае, прыцягальнае. Узяць, напрыклад, гісторыю на Зімовым веладроме. Мне надарылася быць там у часе спаборніцтваў па

боксе, якія наладжваліся там штодзённа. Я сядзеў у першым радзе ля самага рынка, з дзюма сімпа- тычным: дзючынамі-амерыка-камі. Тут да мяне па- дышоў адзін здаравенны ідыёт, з якім мы калісьці па- свярліся. Чамусьці я не пазнаў яго вушэй, якія на- годвалі два качаны квеккавай капуста. Быў якраз пе- рапынак, а гэты тыл, відаць, выконваў абавязкі се- кунданта: у яго была мокрая губка. Я разгублена падаў яму руку. Ён падаў сваю. Але замест таго, каб паздароўкацца, ён тыцнуў мяне губкай у фізія- номію і пачаў усяляк абзываць мяне.

Натоўпу гэта спадабалася. Для развяж гэта было нешта нахталт камедыі Чарлі Чапліна. Я быў «жын- тэльменам» у смокінгу, якому дае прыкуруць зух- хлопец. Я ўскочыў на ногі і рынуўся на гэтага тыпа. Але тут два бугаі кінуліся на мяне. Трох на аднаго. Многія з тых, што сядзелі ў першым радзе, ведалі мяне, але заступіліся толькі адзін. І вы думаеце хто? Вядома, месце Хэмінгвэй. Ён вырас як з-пад зямлі. З усмешкай да вушэй. Але ён не думаў жартаваць. Схапіў абодвух вахлякоў за рукі і павалок, быццам сліззякоў.

— Выціскай ваду з Губкі, — сказаў ён. — А я зай- муся гэтымі падонкамі.

Мне толькі гэтага і трэба было. Я выхапіў з рук тыпа губку і ўвайшоў у клінч. Але дабрацца да яго не паспеў. Паявіліся два жандары, якія ўзялі на сябе абавязкі суддзёў. Яны разнялі нас і расцягнулі па кутках. Але, улучыўшы момант, я ўсё-такі ўцадзіў яму. Кулак мой, ледзь не зачэпаўшы жандара, пацэ- ліў Вушастаму прама ў твар. Натсуп ухвальна загуў. Жандары зарагаталі, а я пакланіўся галёрцы. Але калі я павярнуўся, каб падняць руку Хэмінгвэя, выяві- лася, што ён знік. Гэтак жа раптоўна, як і паявіўся.

Што за здзіўнае спалучэнне базмежнай храбрасці і сціпласці, падумалася мне. Не пабаяўся прысці- сябру на вырочку ў прысутнасці цэлай масы народу. А справа ж магла дайсці і да бойкі, варта было толь- кі каму-небудзь з іх клікнуць сваіх сяброўкоў. І вось, калі небяспека мінула, ён знік. Дзіўны хлопец, што ні кажы. Гавораць, калі італьянцы ўзнагародзілі яго, да- вялося аднесці медаль дадому. Ён баўся апынуцца перад строем падраздзялення. Смерці не пабаяўся, а хвалы спалохаўся. Дзяўчаты гаварылі, што ён куль- гае. Яшчэ б — з металічнай капеннай чашкай і сот- няй асколкаў у целе! Але гэта яго не спыніла. Вось натурка!

Само сабой, я быў яму ўдзячны. Увесь вечар ду- маў аб тым, што адбылося. І Губка, які ўсё чаў бойку, таксама пра гэта думаў. І люта пазіраў на мяне. Жарты з ім былі кепскія. Мы з ім моцна-такі пасва- рыліся, і ён абяцаў набыць мне морду.

Калі спаборніцтва закончыліся, я захвалываўся. Вельмі ж дарэчы быў бы цяпер тут мой анёл-абера- гальнік. Я загадаў сваім дзючынам ісці прама да ма- шыны, калі што-небудзь здарыцца, і чакаць мяне там. У штурханіне каля выхаду я адчуў, што за мною хтосьці ідзе. Запаволіўшы крок, я азірнуўся. Так, мой анёл быў тут як тут. І па-ранейшаму ўсміхаўся.

— Топай, топай, — сказаў ён. — Я прыкрываю ця- бе з тылу.

Вось гэта сябра, расчуліўся я. Не ведаю, які з яго пісьменнік, толькі валасот на яго грудзях хапае. Ён праводзіў мяне і дзяўчаў да машыны, і мы паехалі. Я пазнаёміў яго са сваімі сябраўкамі. І тут жа быў ашарашаны.

— Скажыце, вы не той самы Хэмінгвэй, які напі- саў «І ўзыходзіць сонца»? — у адзін голас вымавілі яны.

— Быў грэх, — сказаў ён.

— Мы абедзве читалі вашу кніжку і лічым, што яна выдатная.

І тут іх быццам прарвала. Наконт брунеткі я не хва- ляўся. Яна была на рэзерв. Мяне непакоіла рыжкая, якая надта ж ужо захаплялася Эрнестам. Сядзячы побач са мной, яна раз-пораз абарочвалася да яго. Я ўрадаваўся, калі ён адшыў яе. Ён тыцнуў мяне пальцам у спіну.

— Ну, як спадабалася мая кніжка? — спытаў ён.

— Ну, думаю, дарэмна лічыць, што я буду хваліць цябе толькі таму, што ты выратаваў мяне жыццём. Скажу табе прама ўсё, як ёсць.

— Я не змог прачытаць нават радко.

— Слухай... — перапыніў ён.

— Ну што? — спытаў я.

— А ты варушыць вуснамі, калі чытаеш?

— Не, — прызнаўся я.

— Вось іменна — сказаў ён.

— Што іменна?

— А тое. Я пішу для тых, хто варушыць вуснамі.

— Ах, вось яно што, — сказаў я.

— Я баяўся: дзяўчаты мае жываты надаруць ад рогату. Але сам я не смяяўся. Кепскі густ, вырашыў я. Я хацеў растлумачыць Эрнесту, чаму не мог пра- чытаць кніжку. Напаласіў порцыю здаровай крытыкі. А ён жартачкамі адбіваецца. Мала таго. Мне даво- дзіцца сядзець і слухаць словы захаплення сваіх сябровак. Ім хацелася ўсё ведаць пра лэдзі Брэт. Што гэта за персанаж? Ці сапраўды яна існавала? Спыталіся б лепш пра гэта ў мяне. Я б раскажаў ім сёе-тое.

Слухаючы іх ліслівыя словы, я прыкінуў, пра што гаварылася ў кніжцы. Аднаго хлопца паранілі на вайне. Ніжэй спіны. Да таго, як гэта з ім здарылася, ён быў каханкам лэдзі Брэт. А калі ён вярнуўся, больш не здатны ні на што, яна ўсёроўна любіла яго і па-сапраўдному жыла з ім. Яна нават утрымлівала яго, мяркуючы па кніжцы. Суцэльнае выдумка, па- думаў я. Калі гэтая, прашу прабачэння, лэдзі што- небудзь і трымала пры сабе, дык гэта рэшту, калі ёй хто-небудзь плаціў больш, чым два долары. Ён ўзвышанае каханне яна была здольна не больш, чым я. Потым, наколькі я зразумеў, дзеянне пера- мясцілася ў Іспанію. Апісваўся бой быкоў. Гэта яшчэ сюды-туды, падумаў я.

Я кіпеў ад абурэння гэтай гадзінай, якая прыгрэла- ся ў маёй машыне.

Памятаецца, я нахіліўся і шапнуў на вуша рыжана- кай, што Хэмінгвэй і ёсць той самы хлопец, якога паранілі ў адно месца ў кніжцы. Я ўжо не помню, ці сказаў ёй пра тое, што ён паранены яшчэ і ў калена. Я вырашыў, што ў каханні і на вайне ўсе сродкі прыдатны.

Працяг у наступным нумары.

Зноў ЛіМа

А ГАЗЕТЫ НЕ ПРЫХОДЗЯЦЬ...

Я жыў далёка ад Бе- ларусі — на Паміры. Праую тут на высока- горнай гідраметстан- цыі. Але сувязей з род- най старонкай не губ- ляю. Заўсёды цікаўлюся, як жывуць мае землякі, радуюся іх поспехам, іх здобуткам.

зет, якія атрымліваю з Беларусі. Я даўні чытач і падпісчык «Літаратуры і мастацтва». Ножны нумар газеты для мяне, нібы подых роднага па- ветра. Але... Вось тут па- чынаецца гэтае «але». «ЛіМ» я атрымліваю вельмі нерэгульна. Край наш суровы, доўга стаіць

нялётнае надвор'е і цяж- ка на Паміры, з якой не- царпліваасцю чакаеш са- малёт з поштай.

Нарэшце, прыляцеў. Разбіраеш газеты, і на сэрца кладзецца прыда- волье доўгачаканы «ЛіМ». Адрозны тры нумары аднаго нумару. Гэта бы- ло б няблага, калі б... энзепляры не з'яўлялі-

ся кампенсацыяй зар- говых нумароў газеты. За 1-ым нумарам «ЛіМа» за гэты год я атрымала чац- верты, потым семі, дзе- сяткі (адразу аж чатыры энзепляры) і г. д.

Відаць, на сартыроўцы і рассылцы газет сустра- каюцца абшчыны люд- ді, людзі з халоднымі рукамі. Эх, каб ведалі яны, з якой прагнасцю мы тут чакаем кожную вестачку з роднай зямлі.

Вольга БУЛАТАВА.

3.IV.1970.

ЛіМ

15

Ну вось, вы і перагарнулі пятнаццаць старонак штотыднёвіка. А можа — пачалі з апошняй! У такім разе мы таксама не будзем на вас у крыўдзе. Як там ні было, перад вамі — шаснаццацая, Гумар!

Якім ён павінен быць! Аб гэтым вельмі сур'ёзна гаварылася летась на вельмі сур'ёзнай усесаюзнай нарадзе сатырыкаў. Спрача, так сказаць, цэхавая, але, можа, гаворна тая зацікавіць усіх, хто любіць гумар.

Некаторыя ўдзельнікі нарады выказвалі думку, што ёсць гумар для інтэлектуалаў і, так сказаць, агульнадаступны. Але большасць сыхлала на адным: гумар проста павінен быць добры, дасціпны, змястоўны, і тады не будучы смяяцца хіба толькі тыя, хто не мае пачуцця гумару.

Такой думкі прытрымліваецца і рэдакцыя, адводзячы сталае месца сваёй «Вясёлай трасяняцкай».

Мы не маем намеру садзіць гумар на дванаццаць крэслаў і ўвогуле абмяжоўваць яго нейкімі рамкамі. Мы будзем ахвотна друкаваць жарты, гумарэскі, пароды, эпиграмы, байкі, афарызмы, анекдоты нашых сатырыкаў і гумарыстаў — вядома, калі творы гэтыя будуць смешныя і вострыя. Знойдзеца месца і добраму гумару нашых суседзяў і сяброў з-за мяжы.

Ну, а што з гэтага атрымаецца, спадзяёмся, нам з гумарам і ўсур'ёз напишаце вы, нашы чытачы.

Павел ШЫБУТ

гультайкай, яна абурылася:

— А хто гады лічыць!

ГОНАР

— Гэ, хіба я такая дурная, як плотка! — крычала жаба. — Я на кручок не траплю, барані бог!

ЛЕПШ НИКОМУ

— Усім усёроўна не дагодзіш, — сказала лямпачка і патухла.

ПАВАГА

— Я больш паважка лясіну, чым усю галаву, — сцвярджала муха.

ХВАЛЬКО

— Ты не вельмі ганарыся, — гаварыла цыбуля памідору. — Мiane хоць і радзей ядуць, але заўсёды пры гэтым плачуць — так шкадуюць.

І ТО ПРАУДА

Асліха гаварыла аслу: — Ты ў мяне ўпарты, як дураны!

Байкі-карацелькі

СКАРГА

Кот не даваў спакою гаспадару:

— Прымай меры: мышы спаць не даюць!

БЫЎ ЧАС...

— Эх, быў жа час, што і нас падкоўвалі, — скардзілася бляха блысе.

НАДЗЕЯ

— Абавязкова, браце, калі-небудзь выраўса да цябе ў госці, — гаварыў адзін тэлефонны слуп другому.

ГУЛЬТАЙКА!

Калі зязюлю назвалі

КАЛІВА СМЕХУ—3 ПОУНАГА МЕХУ

Даўнейшыя беларускія жарты

- Што нясець?
- Два кіло на руках і два кіло на нагах.
-
- Спыталі ў старога, які ўмеў лічыць толькі да дзесяці:
- Колькі заплаціў за боты?
- Дзесяць і адзін — лічыце самі.
-
- Тата, салдат з Лодзі казаў, каб я замуж за яго выходзіла.
- А дачушка, а нашто ж табе злодзей?

Сабраў Г. КАХАНОУСКИ.

Зянон ВІКТОРЧЫК

ДА ПЫТАННЯ АБ ДАВЕР'І

Аднойчы я рашыў павярнуць у рэчышча стабілізацыі і звільніць гняздо на лясной-небудзь пасадзе, што дало б магчымасць забяспечыць максімальна жыццёвых работ пры мінімальнай інвалідацыі.

Намеціў адпаведную ўстанову, пазваніў я дырэктару і, змяніўшы голас, сказаў:

— Прывітанне, дарагі таварыш! Гаворыць А., — я назваў прозвішча адной уплывовай асобы. — Да вас звяртаецца нейкі Х., — тут я назваў сваё ўласнае прозвішча. — Свой клопец, — даў я сабе дэзлавую характарыстыку. — Падбярэце для яго добрае месца. У парадку асабістай ласкі... Пры выпадку адплачу паслугай за паслугу. Усяго добрага.

Хвілінку пачакаўшы, я набраў той самы нумар і ўжо другім голасам сказаў:

— Гаворыць Б., — на гэты раз я назваў прозвішча вялікай шыйкі з важнага саюза. — Разнамендую вам аператывага

работніка на адназную пасадку. Яго прозвішча Х., — зноў прагучала маё прозвішча. — Уладуйце яго як найлепш. Гэта наштоўны чалавек. Вы ж ведаеце, што я толькі такім аказваю садзеянне... Жадаю вам поспехаў у працы.

Змяніўшы голас, на жаночы, крыху пачакаўшы, я зноў пазваніў усё тую ж дырэктару:

— Гаворыць сакратарна таварыш В., — я назваў прозвішча старшыні вельмі важнага праўлення. — Мы накіроўваем да вас нейкага Х. Старшыня зацікаўлены ў тым, каб вы прызначылі гэтага чалавечка на лясную-небудзь добрую пасадку. Зразумела, з прадастаўленнем асобнага кабінета, дзе ён меў магчымасць сіанцэнтравацца... Таварыш В. будзе вам вельмі абавязаны. Ён прасіў перадаць вам прывітанне.

Закончыўшы ўсе гэтыя прыгатаванні, я асабіста прыйшоў

да дырэктара абранай мною установы.

Ён прыняў мяне сардэчна, нават з некарай ліслівацю.

— Ды мне вас сам бог паслаў! — усмікнуў ён. — Менавіта такога чалавечка я шукаў. Праўда, вантантных адказных пасад у нас пануль што няма, але для выдатнага спецыяліста можна ўнесці карэктывы ў штатны расклад... А вы, уласна, хто будзеце па спецыяльнасці? — нясмела запытаў ён.

— Апошні час я спецыялізаваўся ў імітацыі чужых галасоў, — адказаў я шчыра.

— Цудоўна! — крыкнуў ён. — Менавіта такі спецыяліст мне патрэбны. — Прабачце, — апамятаўся раптам дырэктар, — у якой галіне вы спецыялізаваліся?

— Вы ж чулі, — адказаў я голасам уплывовай асобы А. — Пазнаеце? — працягваў я голасам вялікай шыйкі з важнага

Лявон КУДЛА

Гумарэска

ледзь-ледзь утрымаўся на нагах. Давялося паслухацца.

Вы думаеце, я пабег у міліцыю? Не. Проста ў рэдакцыю. Я ўварваўся ў кабінет рэдактара і, правіўшы гальштук на шыі, сказаў:

— Прабачце, я прынёс вам канкрэтны прыклад: мяне распанулі хуліганы.

— Хто іменна? — спытаў холодна рэдактар.

— Прозвішча яны не пажадалі назваць.

— Тады гэта не канкрэтна.

— Як, з мяне здэярлі, прабачце, порткі...

— Порткі — рэч не адушаўлёная, — буркнуў рэдактар. — Нам патрэбны канкрэтны, жывы чалавек.

Я адчуў сябе дрэнна. Яшчэ паспеў паправіць гальштук і гримнуў на падлогу.

Пакуль я ляжаў у бальніцы, міліцыя затрымала хуліганаў, мне вярнулі

мяю вопратку і назвалі прозвішчы рабаўнікоў. Я дадаў ненальні фантаў, напісаў ужо канкрэтны фельетон і прынёс рэдактару. За гэты час сёе тое змянілася. За сталом ужо сядзеў новы рэдактар. Ён прачытаў фельетон.

— Нядрэнна, — пахваліў. — Але дайце лепш абагульняючы. Тым больш, што тыя, пра якіх вы пішаце, пакарачы...

Я пайшоў дадому, перарабіў свой абагульняючы фельетон, забракававаны першым рэдактарам. Але за гэты час новы рэдактар паляцеў адпачываць у Сочы. Намеснік прачытаў фельетон:

— Няблага, — сказаў. — Але дайце лепш канкрэтны фельетон. Навошта выдумляць фанты, калі іх і так хапае. Вось я тут чуў: некага ў нашым горадзе распанулі...

— Дык гэта ж мяне.

— Ну, дык вам і ўсе, як кажучы, нарты ў рукі.

Я пайшоў зноў перарабіць фельетон. Узлупся за пяро, і ў гэты момант мне прыйшла шчаслівая думка: навошта перарабіць фельетон. Ці не лепш змяніць тэматыку? Так і зрабіў. На адну тэму пачаў пісаць два фельетоны: канкрэтны і абагульняючы. І, ведаеце, прабіўся ў фельетаністы.

Літаратурныя пароды

Георгій ЮРЧАНКА

ЛІСТ З ЯДРОНАЙ ГУТЫ

Валянцін Мыслівец

Здрастуй, Валька. Чаму ты гэтак неспадзеўкі даў ад мяне цягала? Мы ж маглі б зрэзць рабіць з табою спаткань. Я, ты ж ведаеш, з хлопцамі заўсёды была дзікая, самадзейнага каханія не прызірвала і шалаў ніякіх не дапускала, хоць не адзін з вашага брата намерваўся зафармаваць ся мною любощы. З трэцяга класа шуфляваў у мой бок Пецька, але я заставалася незгамоўнай. Блізка, цісці год тылаваў Санька, бегаву нягодзькаю і таксама зрэзаўся аб наждак майго сэрца. А калі накруціўся Васька і пачаў кідаць пад мяне бабышкі, ён атрымаў ад варот паварот.

Толькі ўбачыўшы цябе, я сказала: вось каму я аддам рэле майго каханія. Першая сустрэча з табой колкімі пырскамі працягла мне душу.

Але звяла цябе Сонька, бо яна ўмее падаць сябе, як належыць — і нейкі падмалюе, і настаўбуніцца так, што заўсёды нібы пахляпці. Сонька даўкім смехам сваім ашчынерыла цябе, а ты і вызарыўся, бо ўсе вы, мужыкі, аднолькавыя. Падкінула яна табе габлюшку, і ты буркуеш цяпер ля Сонькі, але хутка пойдзеш не солана хлябнуць, бо яе каларыферная сістэма пастайку не церпіць.

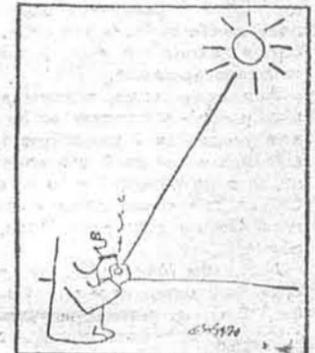
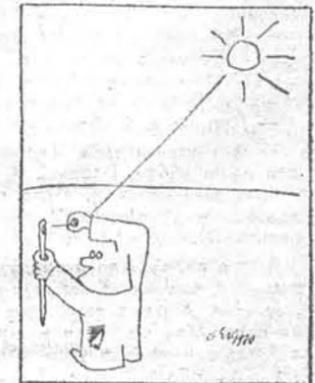
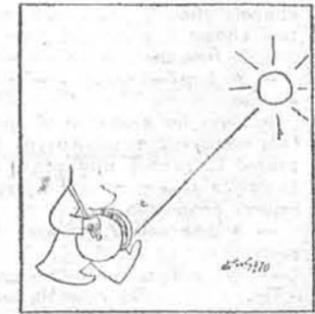
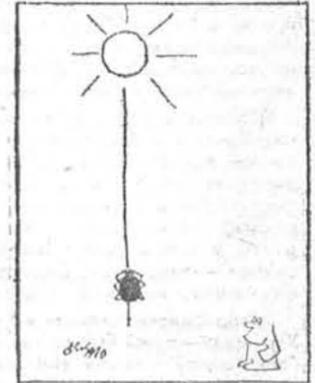
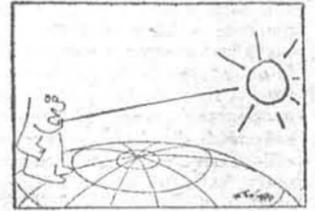
У плуг бы заклаці тваю Соньку, ды пугай харашэнька, пугай, бо ў яе даўно ад'ёмка не на месцы.

Кашеіне, табе падабаецца гульня ў каханне. Ну й няхай. Я настывацца не збіраюся. Чарнілам наццелі не залію, неяк, заседжанай у дзеўках праідаюся, хоць голас мой часта зрываецца і я не магу звесці вачэй да світанку, бо адвядкаць ад цябе ўшчэрбіста.

Калі надумаеш, прыязджай. Узрадуся сустрэчы з табой. І яшчэ цісну твае налітыя жыццём далоні.

Будзь адраў. Заўсёды твая Тэжля Хамутыкіна.

26 студзеня гэтага года.

СОНЦА НА УСЕ ВЫПАДКІ...

Малюнкі В. КАЦА.

Марцін КОУЗКИ

ФРАЗЫ

◆ Лес рубіць — парк садзіць будучы.

◆ Вельмі рукавік часова не працаваў.

◆ Ён заўсёды «за»... кім-небудзь.

◆ Кропку над «і» можа паставіць і муха.

◆ Усё патрабуе доказаў — вось ісціна, якая не патрабуе доказаў.

саюза. — Я ж увесь час сама звянала, — дзеля жарту закончыў сваё прызнанне голасам сакратарні старшыні вельмі важнага праўлення.

Сорамна сказаць, але дырэктар напамінаў у гэты момант сторацэнтнага барана.

— Вош! — прабілаў ён здушаным голасам.

Раз справа прыняла такі абарот, мне нічога не заставалася рабіць, як толькі пазваніць усім па чарзе: уплывовай асобе Стываку А., вялікай шыйкі з важнага саюза Ромэну В. і старшыні вельмі важнага праўлення Рысену В. Ужо сваім голасам я паведаміў ім, што па старой дружбе паспрабаваў зберагчы іх наштоўны час і сам сябе рэкамэндаваў на працу. На жаль, беспаспяхова. — «Што ж гэта вы, аўтарытэт траціце?» — запытаў я ў іх.

Пасаду дырэктара-барана я заняў назаўтра. Дурная яго галава — трэба даверліва адносіцца да людзей.

З польскай мовы перакладу Леў МІРАЧЫЦЫН.

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і праўлення Саюза пісатэлей БССР. Мінск.

Выходзіць па пятніцах.

Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856. АТ 20843

Адрас: Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61, на месніку галоўнага рэдактара — 33-25-25, адназнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-21-53, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-22-04, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АПАДАУ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОУ, А. С. ГРАЧАНІКАУ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКИ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАУ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.